

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

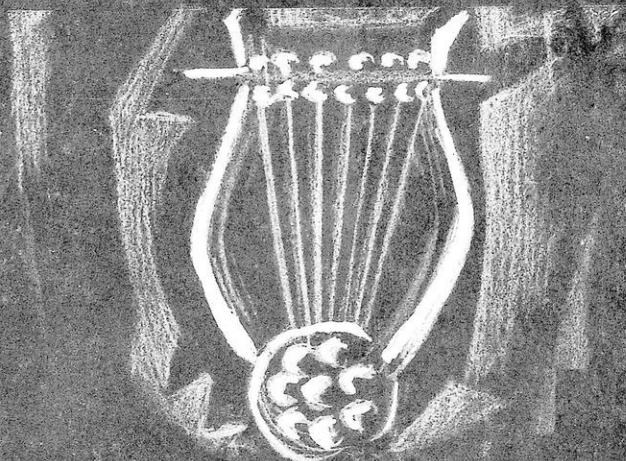
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΙΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Η. ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1968

ΟΥΕΡΓΙΔΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΔΩΡΕΑ

ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

42304

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1968

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργίλιου

Ὁ Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἢ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὀκτωβρίου τοῦ 70 π. Χ. εἰς τὰς Ἄνδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὁ πατὴρ τοῦ Οὐεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὰς γεωργικὰς, κτηνοτροφικὰς καὶ μελισσοκομικὰς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱὸν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδείου. Ἐν Κρεμώνῃ ὁ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρύτερας σπουδὰς. Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπίδῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἠσθάνετο πρὸς τὴν ρητορικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἄνδεις ἠσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἕνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικὰ του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγιώδους περιεχομένου ποιημάτων, **Κατὰ Λεπτὸν** (C a t a l e p t o n) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα αὐτὰ καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτων ὀλίγα εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἀναντίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξύ ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοϊντίλιου Οὐάρου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἤξιουντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικῆνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἄνδρα πολὺ ἐπιφανῆ, καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π. Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π. Χ. ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἀγροὺς τῆς Κρεμῶνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐξήρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον ἀυθαίρετως ὅλως καὶ κατ' ἰδίαν γνάμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἀγροὺς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἄλλ' ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἔλθων κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π. Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὀριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανὸς εὐνοῦκῶτατα διακειμένος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβήσῃ καὶ τοῦ Μαικῆνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Κάμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π. Χ. ἀποχωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π. Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἱκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χῶραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὁποῖα ὠμίλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπὸς του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισηπλή. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὕρισκε τὸν Αὐγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἠλιάσεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἠθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρινδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ ὅσα του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἑξῆς διστίχου, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του :

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή : ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφῆρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βοσκάς (βουκολικὰ ποιήματα), ἀγροὺς (γεωργικὰ), ἠγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετὰ τὸ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Οὐεργιλίου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἐτῶν (41 - 39 π. Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὁποῖα συνήθως Ἑκλογαί (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁποίου ἠὲ χαριστεύτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὐρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικά δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἣ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαίτων ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικά ἐποίησε τὰ **Γεωργικά** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικῆνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὁποίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π. Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποιῆμα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον (Ἑργα καὶ Ἡμέραι). Ἀλλὰ τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάτωνος, Οὐάρρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσῃ κομψότητι λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατάρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

Ἡ Αἰνείας. Ἀπὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιότερου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἅμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνείδος**, καλλίστου ἔθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικὴν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τήν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμειγμένην μὲ μύθους καὶ ἱστορικὰς παραδόσεις. Ἐξ ἄλλου ἢ γλωσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥμιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικὴν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητὰς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἢ μιμοῦνται τοὺς Ἕλληνας, ἄλλοι δὲ εἶναι χρονογράφοι ἀπλοῖ καὶ ἀτεχνοὶ παρουσιάζοντες ἔργα θελγῆτρου καὶ χάριτος ἄμουρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσαν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατάρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἱστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος ἔθνικόν. Ἡ Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα, μὲ τὸ ὅποιον τόσον πολλὴ ἐφημίσθη ὁ ποιητῆς· ὄντως ἡ ὑπόθεσις του, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι καλλίστη. Ἐξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητῆς ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἠλπίζεν ὅτι θὰ συμβάλλῃ πολλὴ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἔμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ἰουλίων, γινόμενου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ἰούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. Ἐπειτα εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει **τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν**, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηνάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμμύθη δὲ τὸν Ὅμηρον, οὗτινος τὴν μὲν Ὀδύσειαν ἠκολούθησε ποιῶν τὰ ἐξ πρώτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἐξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἓν ποίημα. Παρ' Ὁμήρω εὐρίσκομεν μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ 306 κ. ἐ.) :

*ἦδη γὰρ Πριάμου γενεὴν ἤχθηρε Κρονίων·
νῦν δὲ δὴ Αἰνείας βίη Τρώεσσι ἀνάξει
καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.*

Οὐδαμῶς δὲ τοῦ Ὁμήρου εὐρίσκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Σικελιώτης ποιητῆς Στησίχορος (622 - 533 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνεῖαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἐξω τῆς

Τρωικῆς χώρας. Ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἱστοριογράφους Καλλιαν καὶ Τιμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνειάς πρὸς τὸ Λάτιον. Ἀπὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἦτο δὲ ἀρκετὰ γνωστός ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναίβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του *Bellum Poenicum* διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἀφίξιν.

Ἡ Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἰματηρῶν ἀγῶνων εὐρίσκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἄρχουσα πλεόν τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὀφείλετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θεῖαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (*fortuna urbis*). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχώ καὶ ἐρμηγεία γίνεται ὁ Ουεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἡ ὁποία εἶναι διαπεποτισμένη μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἦτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἠθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὧν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἄρξουν τοῦ κόσμου. Ὁργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ εἰμαρμένης (*fatum ἢ fata*) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρωας, ὁ Αἰνειάς. Ἀκολουθεῖ οὗτος τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθήκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτὴν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. Ἐνίοτε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. Ἄλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηνεκὴς ὑπακοὴ εἰς τὴν θεῖαν ἀποστολὴν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ *pietatem* (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζῃ.

Ὁ ποιητὴς εὐαίσθητος ὦν καὶ εὐγενὴς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

Ὁ Οὐεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἣτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. Ὁ Προπέρτιος, 2, 34, 61, λέγει : *Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii, nescio quid maius nascitur Iliade* (ὕποχωρήσατε, Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε, Ἕλληνες, ἀγνοῶ τί μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

Ἡ Αἰνειὰς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξύ ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, ὅπως τὸ καύσῃ αὐτός. Ἡ ἀπαίτησις του εὐτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, ὅπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειὰς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. Ὁ ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι' ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπὼν, ἀφ' οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσιν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνειὰς, ἀνὴρ εὐσεβῆς, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν ὀργὴν καὶ τὸ μῦθος τῆς θεᾶς Ἥρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ὀργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομιῶν τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ Ἥρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὕτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι ὁ στόλος τοῦ Αἰνείου, ὃν ἡ μοῦρα ἔχει ὀρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐξαιρετικὰ εὐνοουμένην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς Ἥρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, ὃν πείθει μὲ παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγηνευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφοδρὰ τρικυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαίνονται καταποντισθέντα. Ἄλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἄνευ τῆς διαταγῆς τοῦ ὁποίου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὄρμον. Ἡ Ἀφροδίτη πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία διὰ τὸν ἄδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρῶων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυχάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν καταδιωκομένων Τρῶων, οἱ ὅποιοι θὰ γίνουν ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην ἐξέρχεται εἰς ἐξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὠραιότατη, λυτὴν ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὤμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν Αἰνεῖαν ὅτι εὐρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδῶ, ἧς τὴν ἱστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται. Ἐπίσης δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Αἰνεῖαν ὅτι οἱ ἐταῖροί του, οὓς θεωρεῖ ἀπολεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὐτὴ ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ βᾶδιμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργάζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας εἰσελθόντες ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰκονιζούσας. Ἀναθαρροῦν, ὅτε ἡ βασίλισσα Διδῶ μεγαλοπρεπῆς εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ ἐταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἐθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἴλιονεύς διαμαρτύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφορὰν, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφαλείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα, ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἶθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς των Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμήν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνεῖαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἑαυτὸν ὁ ἥρωας, ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. Ἡ Διδῶ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲ θαυμασμὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, ὅπου πλοῦσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸ παρίσταται καὶ ὁ Ἔρως ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνεῖου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. Ἡ Διδῶ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς Ἰούλου, ὅπως ὀνομάζεται ὁ Ἀσκάnios, τὰ δῶρα, ἧτοι ἐσθήτα τῆς Ἐλένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν Ἰουλον ἀγνοεῖ ἢ δυστυχῆς βασίλισσα τίνα ἰσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κράτει. Τὸ συμπόσιον ἐξακολουθεῖ, τοῦ αἰδοῦ Ἰώπα μὲ τὴν λύραν του ἄδοντος. Ἡ Διδῶ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνεῖαν διὰ τὸν Πρίαμον, τὸν Ἐκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βι β λ ί ο ν ΙΙ. Ὁ Αἰνεῖας τὴν παράκλησιν τῆς Διδουῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληγες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουιν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσθῆμαιεν οὗτος ὁ ἵππος; ἦτο ἀφιέρωμα; ἦτο δόλος; Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόων ἱκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτον τῶν ἐχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες ὀδηγοῦν νεαρὸν Ἕλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος ὁ Σίνων, ὅστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἄστρα καὶ τοὺς θεοὺς, δι' ἑαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατάρθρωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ Ἕλληγες τὸν κατεσκευάσαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερῶσουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγὴν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη τοῦ Πέλοπος ἐν Ἑλλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοῦς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἅμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὐς ἐπνιζαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἐξάγονται οἱ ἐχθροί. Τὸν Αἰνεΐαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὕπνον τὸν Ἑκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφουρνίζουσι. Ἡ πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποθετημένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ ὁποῦ τοὺς θύρας ὁ πέλεκυς ἐθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὅπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες τῆς, ὡς περιστεραι ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. Ὁ Πρίαμος φονεῖται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. Ἡ Ἥρα ξιφῆρης εἰς τὰς Σκαιᾶς Πύλας βιάζει τοὺς Ἕλληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειο ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἐξάπτει τὴν λύσσαν τῶν ἐχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνεΐαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἑκτορος. Ἄλλ' ὁ πατήρ του Ἀγχίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζῆσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἰκεσίαι τοῦ Αἰνεΐου καὶ τῆς συζύγου του Κρέουσῆς οἱ στεναγμοί. Ὁ Ἀγχίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑπόχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θεᾷ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδῶσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ἰούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστὴρ διάττων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς ψαύων αὐτήν. Ἀναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνεΐας φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν Ἰουλον. Ἡ Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἀφαντος. Μάτην ὁ Αἰνεΐας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φᾶσμα τῆς ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτήν μεταξὺ τῶν ἀκολουθῶν τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνεΐαν τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Ἑσπερίαν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. Ὁ Αἰνεΐας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη.

Βιβλίον III. Ὁ Αἰνεΐας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἐταίρους του ὑπὸ τὰ ἄσματα νέων καὶ νεανίδων. Ὁ στόλος ἐπιστρέφει ἐκ Τενέδου

εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν ὁποίων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουσι μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουσι εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφρονεῦθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρξεν ἢ κοιτὶς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἐρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερός ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἀπὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουσι εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὁποίας κατοικοῦν ἡ Κελαινῶ καὶ αἱ ἄλλαι Ἄρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων, σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουσι αἱ Ἄρπυιαι, χωρὶς νὰ πληρωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἐταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν ὁποίων αὐταὶ ἤρπαζον ὄσσην τροφήν ἠδύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπὴν. Τούτων ἡ Κελαινῶ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουσι τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ Ἄκτιον, ὅπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἄραντες φθάνουσι εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἠπείρου, ἔνθα ὁ Αἰνείας εὕρισκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἐκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. Ὁ Ἐλενος, δεῦτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορὰς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὐσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ἔν λευκῇ μὲ τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εἶναι τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ τόπος». Ἄφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολῦτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὐσόνιον ἀποπλέουσι.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περιου-

λέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὀδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τοῖς Κύκλωψι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχίσιου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδῶ διήγησις.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

Ἑπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem 5
inferretque deos Latio, genus inde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores 10
impulerit. tantaene animis caelestibus irae ?

Στίχ. 81 - 123

Καταγίς .

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus : ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuerunt mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis 85
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

- eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 extemplo Aeneae solvuntur frigore membra ;
 ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas
 talia voce refert : « ο terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere ! ο Danaum fortissime gentis
 Tydide ! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit ! »
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi ; tum prora avertit et undis
 105 dat latus ; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
 inliditque vadis atque aggere cingit harenae.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit : excutitur pronusque magister
 volvitur in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum, tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiems ; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

Στίχ. 198 - 210

Παρηγορητικός λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἑταίρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
 o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
 vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
 accestis scopulos, vos et Cyclopiæ saxa
 experti: revocate animos maestumque timorem
 mittite; forsân et hæc olim meminisse iuvabit.
 per varios casus, per tot discrimina rerum
 tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
 ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
 durate et vosmet rebus servate secundis».
 Talia voce refert curisque ingentibus aeger
 spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris: 210

Στίχ. 254 - 296

**Ἑπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
 πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούτων Τρώων.**

Olli subridens hominum sator atque deorum
 voltu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
 oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
 « parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
 moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
 magnanimum Aenean; neque me sententia vertit. 260
 hic tibi — fabor enim, quando hæc te cura remordet,
 longius et volvens fatorum arcana movebo —
 bellum ingens geret Italia populosque feroces
 contundet moresque viris et moenia ponet,
 tertia dum Latio regnantem voderit aestas 265
 ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
 at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
 triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 transferet et Longam multa vi munit Albam.
 hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
 Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono :
 imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
 consilia in melius referet mecumque fovebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
 sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies segura ; vocabitur hic quoque votis.
 aspera tum positis mitescent saecula bellis ;
 cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
 claudentur Belli portae ; Furor impius intus
 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aënis
 post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στίχ. 441 - 493

**Ὁ ἐν Καρχηδόνι ναὸς τῆς Ἥρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
 Περιγραφή εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐξωγραφημένων
 καὶ δεικνυσουσῶν ὀκτὼ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.**

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput aeris equi: sic nam fore bello
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
 hic templum Junōni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae,
 aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
 hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
 leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
 ausus et adflctis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
 artificumque manus inter se operumque laborem 455
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 ballaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas, Priamumque et saevum ambobus Achillem.
 constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris ? 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
 sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
 solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
 sic ait, atque animum pictura pascit inani
 multa gemens, largoque umectat flumine voltum. 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
 Tydides multa vastabat cade cruentus, 470
 ardentisque avertit equos in castra, priusquam
 pabula gustassent Treiae Xanthumque bibissent.
 parte alia fugiens amissi Troilus armis
 infelix puer atque impar congressus Achilli : 475
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
 suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
 diva solo fixos oculos aversa tenebat.
 ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
 exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
 tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
 se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
 eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens mediisque in milibus ardet,
 aurea subnectens exsertae cingula mammae,
 bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 - 578

**Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδῶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἐχθρικήν
 στάσιν τῶν ὑπηκόων της καὶ πῶς δεξιόῦται τοὺς Τρῶας.**

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
 « solvite corde metum, Teucris, secludite curas.
 res dura et regni novitas me talia cogunt
 moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadam, quis Troiae nesciat urbem
 virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
 non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
 nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
 seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
 auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
 voltis et his mecum pariter considerare regnis :
 urbem quam statuo, vestra est ; subducite navis :
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
 adforet Aeneas ! equidem per litora certos
 dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
 si quibus eiectus silvis aut urbibus errat ».

BIBΛION II

Στίχ. 13 - 20

Ὁ Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte 15
aedificant sectaque intexunt abiete costas ;
votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt ceaco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

Στίχ. 40 - 56

**Ἡ δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόοντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.**

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
et procul : « ο miser, quae tanta insania cives ?
creditis avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulixes ?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
sic fatus validis ingentem viribus hastam 50
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Στίχ. 199 - 233

Ἡ περιπέτεια τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
200 obicitur magis atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva tenebant
210 ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsanguis, illi agmine certo
Laocoonta petunt, et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendūm ad sedes simulacrum orandaque divae.
 numina conclamant.

Στίχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνεΐαν νὰ πράξη
 ἡ σκιά τοῦ Ἑκτορος, καθ' ὕπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit.
 in somnis ecee ante oculos maestissimus Hector 270
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis,
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios! ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces: 280
 «o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus, Hector, ab oris
 exspectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus! quae causa indigna serenos 285
 foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?»
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 «heu fuge, nate dea, teque his», ait, «eripe flammis.
 hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates:
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere,

295 magna pererrato statues quae denique ponto ».
 sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

**Ἡ περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
 εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ὁ θάνατος τοῦ Κοροΐβου.**

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis !
 ecce trahebatur passis Priameia virgo
 crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
 410 hic primum ex alto delubri culmine telis
 nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.
 tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
 undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
 415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
 adversi rupto ceu quondam turbine venti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus eois
 Eurus equis ; stridunt silvae, saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
 apparent : primi clipeos mentitaque tela
 agnoscunt atque ora sono discordia signant,
 ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
 425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
 procumbit ; cadit et Ripheus, iustissimus unus
 qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
 dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558.

Σφαγή τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequiquam umeris, et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit. 520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis, 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsanguē sepulchro
reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit ».
sic fatus senior, telumque imbelles sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequiquam umbone pependit.
cui Pyrrhus: « referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento:
- 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque coman leava, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στίχ. 705 - 751

**Ὁ Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἢ ὁποῖα καθ' ὁδὸν γίνεται ἄφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.**

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunte.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

- desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
 religione patrum multos servata per annos : 715
 hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
 tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
 me, bello e tanto digressum et caede recenti,
 attrectare nefas, donec me flumine vivo
 abluero ». 720
- haec fatus latus umeros subiectaque colla
 veste super fulvique insternor pelle leonis,
 succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
 implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ;
 pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ; 725
 et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
 tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
 nunc omnes terrent aerae, scelus excitat omnis,
 suspensum et pariter comitique onerique timentem.
 iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
 evasisse viam, subito cum creber ad aures
 visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
 prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
 ardentis clipeos atque aera micantia cerno ».
 hic mihi nescio quod trepido male numen amicum 735
 confusam eripuit mentem. namque avia cursu
 dum sequor et nota excedo regione viarum,
 heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
 substitit, erravitne via seu lassa resedit ?
 incertum ; nec post oculis est reddita nostris 740
 quem non incusavi amens hominumque deorumque, 745
 aut quid in eversa vidi crudelius urbe ?
 Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
 commendo sociis et curva valle recondo ;
 ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
 stat casus renovare omnis omnemque reverti 750
 per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

Στίχ. 752 - 770

**Ὁ Αἰνείας ἐπιστρέφει ἐν καιρῷ νυκτός εἰς τὸν οἶκόν του
καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.**

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustrō ;
755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
765 crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
770 nequiquam ingeminans iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιά τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstupui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx ? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec to comitem hinc portare Greusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804.

Ὁ Αἰνεΐας ἐξέρχεται εἰς τὰ ὄρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem, Danaïque obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

Ἀπὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται ὁ Αἰνείας νὰ ἐγκαταλείπη τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ, ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἕξ Αὐτάνδρου.

- Eloquar an sileam? — gemitus lacrimabilis imo
 40 auditur tumulo et vox reddita fertur ad auris :
 « quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto,
 parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
 externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
 heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea textit
 telorum seges et iaculis increvit acutis ».
 tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
 ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
 res Agamemnonias victriciaeque arma secutus
 55 fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat et auro
 vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
 auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
 60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae
 caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae ; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αινειάς, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμός τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes, ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ’ ὕπνου ἐφφανισθέντες τῷ
 Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considerare Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae :
 Oenotri coluere viri ; nunc fama minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Στίχ. 306 - 342

Διάλογος Αινείου και Ἀνδρομάχης, θούσης παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἑκτορος, ἐν Βουθρωτῶ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstros
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur, et longo vix tandem tempore fatur :
- 310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco :
- 315 « vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromachen ? Pyrrhin conubia servas ? »
- 320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit captiva cubile ! . . .
- 337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
- 342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »

Στίχ. 441 - 460

Ὁ Ἑλένος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπερωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
 insanam vatem aspicias, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt ;
 verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat :
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis, increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas ;
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγῆσεως τοῦ Αἰνείου.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
 excipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen ; hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu tantis nequiquam erepte periclis !
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
 hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

BIBLION I

Στίχ. 1 - 11

1. arma virumque = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. cāpo = ἄδω, ἦτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὄχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικά). arma = bella· πρβλ. Ἰλ. Α, 1 Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλλεύῳ. Ἡ ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. qui primus... ἡ σύνταξις : qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiām. Τὸ Troiae ab oris συναπτέον τῷ profūgus. Τὸ primus = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ princeps. Τὸ unde = ex qua re = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτῆς τοῦ Λατινικοῦ γένους. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἐξαίρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. Italiām = in Italiām, ἡ ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως in, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὁμοίως κατωτέρω litōra = ad litōra. Τὸ i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν Itālus. fato, ἀφαιρ. τοῦ fatum. Fatum (ἢ fata) = τὸ πεπρωμένον, ἡ εἰμαρμένη. fato profūgus = ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης φυγὰς. Εἰς τὸ profūgus περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνεΐας ἀφῆσας τὴν Τροίαν ἤλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Laviniaque : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ Italiām, ὁ δὲ que εἶναι ἐξηγητικὸς « καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουινίου ». Τὸ Λαουίνιον ἐκτίσθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνεΐου· ἐντεῦθεν ὁ ἱστορικὸς ἀναχρονισμὸς. Lavinia, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ i θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. multum... iactātus... multa... passus, αἱ μετοχαὶ iactātus (ριπτασθεῖς) καὶ passus (παθὼν) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ venit, τὸ ille, ὅπερ παρενετέθη, ὡς παρ' Ὀμήρῳ τὸ ὄγε, διὰ νὰ κατα-

στῆ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. Ὀμήρ. α, 4 ἄνδρα μοι ἔννεπε... δς μάλα πολλά πλάγχθη... πολλά δ' ὄγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὄλον ὅτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς **σαλεύεσθαι** καὶ **ῥιπτάζεσθαι**, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆδε κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθῶν, μετοχὴ τοῦ patiōr, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. nī sarp̄erum, θεῶν ἰότητι, Ὀμήρ. ρ. 119. superum = superorum' ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρα τῆς φράσεως ἐρμηνεία διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. Ἡ Ὁρα, ὠργισμένη αὐτὴ οὔσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἄλλους θεοὺς. saevae memōrem : Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικά Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηνόως Ὁρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 141. « μνάμων μῆνις », ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὡσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἐξαιρεῖ τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἕως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quoad φέρονται πρὸς ὀριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἂν ὑποδηλοῦται ἄμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία' ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condidi, conditum, condēre, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουινίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγῃ.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἤτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὗς ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygiōs Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in : Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ῥήματα κίνησιν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικὴν. Ἡ δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἠθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου' ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι) : οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ Ἀλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκάνιου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenīa Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τεῖχη ποιητικὴ περιγραφή τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἦτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musā. Ὁ Ὀμηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοί ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ταί την Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. "Ομ. τῶν ἀμόθεν· ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἄξια πράγματα. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvere casus, tot adire labores ὑποδηλούμενας διὰ τῶν quo numine laeso quidve dolens. quo numine laeso = quam ob laesionem numinis. Τὸ numem ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntate = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ηρας) ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐνοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. Ὁ Αἰνείας ἠναντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ ἐξολοθρευθῇ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἡ τί (ἰδίᾳ) λυπομένη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωῆς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηναίαν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvere casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ἴδιον ῥῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγετικὰ δεινά, τὰ ὁποῖα οἰοεὶ κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανερχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvere· adēo labores = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insignem pietate virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβείᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παρακ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsū, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. Ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvere — adire) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volveret — adiret) εἶναι ποιητικὴ· animis, ἀφαιρ. in animis, πρβλ. τὸ ὁμηρ. φρεσσί, θυμῶ. caelestibus, δοτικῆ, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὀνόματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene... irae? Ἐρωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς με ἀπορίαν, διότι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἥτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδευτοῖς Ρωμαίοις.

Στίχ. 81 - 123

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθύς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθύς ὡς εἶπε ταῦτα (ὁ Αἰόλος). Ὁ Αἰόλος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς Ἡρας ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ἡραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ,τι ἢ Ἡρα προστάσσει. *cavum . . . montem* = τὸ κοῖλον ὄρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολία, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. Ὀμήρ. κ, 1 : Αἰολίην δ' εἰς νῆσον ἀφικόμεθ' ἔνθα δ' ἔναιεν Αἰόλος Ἴπποτάδης. *conversa cuspidē* = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (ὁ Αἰόλος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὀριζοντίαν. Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ περιγραφή τῆς θυέλλης, ἧς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτήρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἶδους τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως ὁ Ὀμηρος· Ὀδ. ε. 291.

82. *montem impūlit* = ἐπληξε τὸ ὄρος. Τὸ *impello*, περὶ μείζωνος δυνάμεως. *in latus*, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια· ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὄρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= *porta* στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν. *ac = ac statim* = καὶ εὐθύς· διὰ τοῦ *ac* σημαίνεται ἄριστος χρονικὴ ἀκολουθία. *velut agmine facto* = οἰνοὶ ἀγῆματος γενομένου, οἰνοὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. *qua data porta* τὸ πλήρες τῆς φράσεως ἔχει ὧδε : *qua (parte) data (est) porta*. *porta* = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὗτοι ἀπέτελεσαν οἰνοὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. *ruunt. ruo, rui, rūtum, ruēre* = ὀρμῶ, ἐξορμῶ. *turbo - īnis*, ἀρσ. γ' = δίνη. *perflo*, α' συζ. ὁμαλ = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. *incubuēre mari* = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. *incumbo, cubūi, cubūtum, - ēre* : Ὀμ. ε, 295 σὺν δ' εὐρός τε νότος τ' ἔπεσε ζέφυρός τε δυσαῆς καὶ βορέης μέγα κύμα κυλίνδων. Ὁ παρακείμενος (*incubuēre*) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. *ruunt, volvunt, totum (mare) a sedibus imis* = ὄλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. *una* = ὁμηρ. σὺν. *ruunt ἐνεργ. = eruunt* = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, ὄμηρ. ζέφυρος δυσαής· ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὗς μνημονεύει ὁ "Ομηρος, λείπει ὁ Βορρᾶς, ὅστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = viroꝝ. stridor - ōris, ἄρσ. γ' = τρισμός. ru-dens - entis, ἄρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν ὄλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήχη-σις διὰ τοῦ φθόγγου r.

88 - 89. eripiunt... ex oculis. Μετάφρασις τῶν ὄμηρ. ε, 293 : σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον, ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νύξ ζοφώ-δης. incubo, α' συζ. ὁμαλ. = ἐξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου. crebris micat igni-bus aether = λάμπει ἐκ τῶν συχνῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes = συχναὶ ἀστραπαί. mico, - ūi - āre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἀφευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα ὅτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν ὄλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ὁμήρῳ ε, 305, νῦν μοι σῶς αἰπὺς ἔλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur mem-bra· πρβλ. Ὁμ. ε, 295 καὶ τότε Ὀδυσσεύς λῦτο γούνατα. frigus - ōris, οὐδ. γ' = ρῖγος, κρύος : φόβος ὃς ἐμποιεῖ τὸ ρῖγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplicis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas ma-nus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρά-νὸν τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingemit... voce refert. Ὁμήρ. ε, 228 : ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς δὴν μεγάλητορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. Ὁμήρ. ε, 306 : Τρισμά-καρες καὶ τετράκις Δαναοί, οἳ τότε ἔδλοντο Τροίη ἐν εὐρείῃ· ἢ φράσις δηλοῦ τὸν ὑψιστον τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἷς.

96. oppetere mortem (ὄμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydide, κλητ. τοῦ Tydides, ὁ Τυδεΐδης, δὴν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἃ καὶ ὁ "Ομηρος λέγει· δὴν δὴ ἐγὼ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημι γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνεΐας τὸν Τυδείδην, ὑπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἐφονεύετο, ἂν δὲν ἤρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἢ Ἀφροδίτῃ (‘Ομ. Ε, 228 κ.έ.) mene... non potuisse, αἰτ. μετ’ ἀπαρεμφάτου καθ’ ἑαυτὴν τιθεμένη, ἤτοι μὴ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τινος ῥήματος, εὔρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἐρωτημ. μορίου ne (ἐρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς Ἰλιακοῖς πεδίοις. occumbere = πίπτειν.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, - ūdi, - ūsum, - ĩre = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ ὄργάνου = τῇ σῆ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηνῆς (οὐχὶ πρὸς φόγον). ubi = ὅπου. Aeaecidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. Ἀνάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἶδος, ἐπιθετικὸ ὄπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacere, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ῥῆμα ἴδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. Ὁ δ’ ἐνεστῶς κεῖται περὶ παρῳχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὁποίου ὅμως ἔτι καὶ νῦν ἢ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpēdon, Σαρπηδῶν, ὁ τῶν Λυκίων ἀγὸς καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ Ὑπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν (‘Ομ. Π, 480 κ.έ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἰδῆς πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora... volvit πρβλ. ‘Ομ. Μ., 22 : Σιμόεις ὄθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλεια (galeae) κάππεσον ἐν κονίησι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corpora virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἢ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημειώσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ’ ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἢ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ῥήματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς· ὁ Αἰνεΐας εἶναι προφανῶς συγκεκλινημένος. Aquilone, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικῆ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ τῆς πρῶρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκῆπτουσα. velum = τὸ ἰστίον, τῆς νεῶς

δηλ. τοῦ Αἰνείου. *ferit* = πλήττει : τὸ ρῆμα *ferio - ferire* ἐν τῷ *ferit* ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ *lacērat* = διαρρηγγύνει διὰ τὴν ὀρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. Ο, 626 : ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης ἰστίῳ ἐμβρέμεται. *fluctus ad sidera tollit* = τὰ κύματα εἰς τὰ ἄστρα αἶρει. Πρβλ. 'Ομ. ε, 313 : ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κύμα κατ' ἄκρης.

104. *avertit*, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασία ληπτέον = *se avertit* ἢ *avertitur* = ἀποστρέφεται. *undis dat latus*, ἐννοητέα ἡ γεν. *navis* = *prora latus navis fluctibus oppōnit* = ἡ πρῶρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἐκθέτει.

105. *insequitur cumūlo... mons. cumūlo*, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ *insequitur* : *cumūlo* = *cumulātim*. *mole sua* = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὄγκῳ ἐπέρχεται. *praerūptus aquae mons* = ἀπότομον ὕδατος ὄρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως *mons* γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. *hi... his*, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. *hi* = οἱ ἐν τῇ πρύμνῃ, *his* = τοῖς ἐν τῇ πρῶρᾳ. *pendēo, repēdi, - ēre* = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. *dehīscō, - hīvi, - ēre* = φαίνω, χάσκω. *terram* = τὸν πυθμένα· ὁ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὄργαν. ἀφαιρετικῆς *harēnis*, ἥτις διορίζει τὸ *furit* : *furit aestus harenis*. τὸ *furēre* συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἡ λέξις *aestus* οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. Ὡραία ἡ εἰκὼν, πρὸς ἣν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. Ἀντιγ. 585 : πόντιον οἶδμα κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θίνα (= *harenis*).

108. *tris*, ἀρχαϊκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ *tres*. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. *Notus*, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ *Eurus*. *saxa latentia* = σκόπελοι λαυθάροντες. *torquēō, torsi, tortum, - ēre* = στρέφω, σφενδονᾶ.

109. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου : *Itāli vocant aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus*· αἱ *arae* εἶναι αἱ νησίδες αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Καρχηδόνας.

110. *dorsum*, ἐπέξηγεῖ τὸ *aras*, μεγάλη ράχης, μέγα τμήμα βράχου. *mari summo*, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. *brevia*, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόμ. *vada* γενό-

μενον ούσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτω συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον *syr̄tis*. *syr̄tis* = ἀκται ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. *urgēo* = ὠθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. *urgēo*, *ursi*, *urgēre*.

112. *vada* = τὰ τενάγη. *vadis* δοτ. *inlido*, - *si*, - *sum*, - *ēre* (*in* - *laedo*) = προσαράσσω. *aggēre cingit harēnae* = σωρῶ ψάμμου περιζωννύει : *agger* ἄρσ. γ' = χῶς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. *Lycios*, οἱ Λύκιοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἡγεμόνος των Πανδάρου (ἢ Σαρπηθόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. *veho*, *vexi vectum*, *vehēre* = ὀρέω, ὀχῶ, φέρω, κομίζω. *Orontem*, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. *ipsius* = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. *ingens pontus*, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἦτο ὅλος ὁ πόντος. *a vertice* = *desuper*, *ab alto* = κατ' ἄκρης.

115. *magister*, δηλ. *navis* = ὁ κυβερνήτης : *pronus* - *a* - *um* = προνής. 116. *in caput*, ὄμηρ. ἐπὶ κάρ = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ. 41 : ὁ δ' ἄρ' ἀρνευτῆρι εἰοικῶς κάππεσ' ἀπ' ἰκρίοφιν.

116. *ast illam* = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. *ast* = *at*, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εὔρηται τὸ *ast* πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήεντος. *ibidem* = αὐτόθι.

117. *agens circum* = *circumagens*, τμησις καθ' ἑλλ. ζῆλον = περιάγον. *rapidus vorat aequore vortex* = ὀρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾷ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημειώσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου *r*. *vortex* - *icis*, ἄρσ. γ' = δίνη. *vorat* = *absorbet* = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἤχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. *rari*, κατηγ. (*dispersi* = διεσκορπισμένοι, τῆδε κακεῖσε). *in gurgite vasto* = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : *gurges* - *itis*. ἄρσ. γ' = δίνη, συστροφή ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ *rari* καθιστᾷ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικὴν, ἐὰν ὀλίγους τῆδε κακεῖσε (ἔνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὐρὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. *no*, ἀ' συζ. ὁμαλ. = νήχομαι.

119. *arma*, κυρίως αἱ ἀσπίδες καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι. *tabulae*, σανίδες τῆς νεῶς πρβλ. 'Ομ. μ. πίνακες νεῶς. *Troia gaza* =

Τρωικός θησαυρός· ἡ λέξις *gaza*, περσική, γαζοφυλάκιον· ἕλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δευτέρον βιβλίον.

120. Πιθῆνῃ, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. Ἰλιονεύς καὶ κατωτέρω Ἄβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ Ὅμηρου. Ἀχάτης δὲ καὶ Ἀλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Ουεργιλίου. Ἀχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὄνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· Ἀλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. *hiems* = *tempestatas* = ὁ χειμών, ἡ τρικυμία. *vicit* = κατέβαλε. *laxis compagibus* = *laxātis compagibus* = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. *omnes*, δηλ. *naves*.

123. *imbrem* = *aquam maris*, θαλάσσιον ὕδωρ. *inimicum* = *exitiosum* = ὀλέθριον. *rimisque fatiscunt* = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ *fatiscere* εἶναι ἴδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ἰσοδυναμεῖ τῷ *solvi*, *dilābi* (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). *rimisque fatiscunt* = *et solvuntur ut rimas agant*. *rimas agere* = πάσχειν ρωγμάς, ρηγνυσθαι. Ὅρα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ὧν εἰσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. *ante*, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικός διορισμός τοῦ *malorum* (= *antiquorum malorum* = τῶν πρὶν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἰσοδύναμον τῷ *adhuc* = μέχρι τοῦδε, πρβλ. Ὅμ. μ. 208 : ὧ φίλοι (= *o socii*), οὐ γάρ πῶ τι κακῶν ἀδαήμενός εἰμεν (*neque enim ignāri sumus ante malorum*)· τὸ *enim* αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμιμνήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. *graviōrā*, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ ὁποία τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. Ὅμ. μ., 209 : οὐ μὲν δὴ τότε μεῖζον ἐπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ *graviora* ἐφεξῆς.

200. *vos et . . . vos et . . .* Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐάν ἔλεγε : *vos enim iidem estis, qui et . . . rabiem Scyllaeam* = *ad rabiidam Scyllaeam*. Πρὸς τὸ *rabiem Scyllaeam* παράλληλον τὸ ἕλλην. βίη Ἑρακλήτη... Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *accestis* (= *accessistis*) ὅπως καὶ τὸ *scorpiolos*. *penitus sonantis* = τοὺς εἰς τὰ βᾶθη τῶν ἀντηχοῦντας· πρβλ. Ὅμ. μ., 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ δεινὸν βεβρῦχει.

201. Cyclopia saxa είναι litus Cyclōpum saxōrum in Sicilia, ἤς τὰς ὄχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατόφκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte animos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πείραν· experior, expertus sum, - iri = λαμβάνω πείραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsam = ἴσως. Τὸ μόριον forsam, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἴσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τοῦ an ἢ πρὸς ὀριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. Ὁ στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' Ὁμήρῳ μ., 212 : καὶ που τῶνδε μνήσεσθαι οἶω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ : ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα πόνων μεμνήσθαι.

204. per tot discrimīnā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discrimīnā rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decreta oracūlis et auguriis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. Ὁμ. Β, 299 : τλήτε, φίλοι. res secundae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentibus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὢν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίῃ λύπην.

210. se praedae accingunt = ἀναζωννύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἐτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεισῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapibusque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλουσαν εὐωχίαν. Ἡ ὅλη φράσις ἀναλύεται ὧδε : accingunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futūras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοῖνη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν· πρβλ. Ὀμ. Θ, 38 τὴν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς.

255. voltu...serēnat. Συνήθως παρὰ ποιηταῖς ἢ εἰκῶν αὐτῶν θεῶν ἐνέχουσα ὄχι ὀλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾷ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψαυσε. osculum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα: σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψαυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης: ἤτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγούμενου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuēre = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, ὄμηρ. Κυθήρεια: ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθέρων, ὅπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς ὁποίας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεὺς, διότι ἢ Ἀφροδίτῃ παραπονουμένη εἶχεν εἶπει: quae te sententia vertit? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἢ ροῦρα τῶν σῶν, δηλ. ἢ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἐξ ὀνομαστ. Lavinium. sublimem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρῃς εἰς τοὺς θεοὺς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς ὅ,τι εἶχεν εἶπει ἢ Ἀφροδίτῃ, ὅτε παρεπονείτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἷς τὴν Ἀχρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχεῖσαι (στίχ. 250). magnanimus = μεγάλθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνεΐας. Tibi, δοτ. ἠθική. quando = quoniam = ἐπειδὴ· remordet ἀντὶ τοῦ itērum, itērumque mordet: non cessat mordere, εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶ σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὁ ἴσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίπτων· ἢ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσχετο ἀνελιπτόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. *Italia = in Italia. populos feroces = populos bellicōsos*, δηλ. τούς Ροτούλους και τούς Τυρρηνοὺς. *contūndet = superabit, vincet = θά καταβάλη· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ěre = συντρίβω.*

264. *mores. . . ponet = θά εισαγάγη τάξιν και εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θά κτίση τείχη.*

265 - 266. *aestas*, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς και κατωτέρω. *terna hiberna (castra) = tres hiemes*, ἤτοι τρία ἔτη. *dum = ἕως οὖ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θά ἔχη ἴδει.* *Rutulū subactis*, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = *ex quo Rutulū subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτούλοι· ἢ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transierint (= θά ἔχουν παρέλθει) : ἡ πτώσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἔλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. « ἡμέραι. . . ἦσαν τῇ Μυτιλήνῃ ἐαλωκυία ἑπτὰ » και Δημοσθ. κατὰ Μειδίου 24 « μαρτυροῦμεν ἤδη τῇ κρίσει ἐκεῖνη διαγεγονότα ἔτη ὀκτώ ». Οἱ Ροτούλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, οὗτος δ' ὁ ἀγὼν εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.*

267. *at*, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 *hic, at*, συνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. *puer Ascaniū*, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσαν. *nunc = νῦν*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν *Plus* (στίχ. 268). *Iulo*, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ *qui*. Ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου καταγωγῆς τῆς Ἰουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

268. *Plus*, οὕτως ἐκαλεῖτο και εἷς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρωός. *res Iliā = τὰ τῆς Ἰλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit*, δηλ. *incolūmis regno*, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεώς του.

269. *magnum orbis*, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. *volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo*, εἰς μέσην σημασίαν: περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. *mensibus = τῶν μηνῶν.*

271. *transfēret = θά μεταφέρη (δηλ. τὴν Ἄλβαν ὁ Ἀσκάνιος).* Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ Ἀσκάνιος τὴν *Albam Longam* θά κτίση και ἐκ τοῦ Λαουινίου θά μεταφέρη τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. *Longam. . . Albam*, ἡ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι *Alba Longa*, ἀλλά προηγεῖται τὸ

ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἰσχυρῶς. muniet = θὰ ὀχυρώσῃ, ἤτοι ὀχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ *Ἀλβᾷ. iam = εὐθύς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνειάς θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, ὁ Ἀσκάnios τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ Ἀλβανοὶ βασιλεῖς. (Σημειώσον τοὺς ἀριθμητικoὺς συνδυασμοὺς τοῦ τρία ὡς ἱεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἐστιάς.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ Ἔκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regina, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacerdos = virgo Vestalis = ἐστιάς.

274. gravis = gravidā = ἐγκύμων, κυοφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ ἐστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἤτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἔλλη. Ρέα Ἰδαία (*Ἰδη = δάσος, silva)· οὕτως ὀνομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. Lupae nutriticis = τῆς τροφοῦ Λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρесе τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmine = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. fulvo = τῷ ξανθῷ. pelle = tegmine (pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῆ (ὁ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνειοῦ καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς *Ἀλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς *Ἀλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavorsia = ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars (*Ἄρης), οὗ υἱὸς ἦτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (=terminos) καὶ εἰς τὸ tempora. sine fine = infinitum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὄρισμένα καὶ οὐχὶ περυσσώτερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὐ ;) = ἀλλὰ μὴν· καὶ διὰ τοῦ.

quin εισάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἐξευμενισμὸς τῆς ὀργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταρασσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰδρῦση κράτος μέλλον νὰ καταστρέφῃ τὴν Καρχηδῶνα.

281 - 282. consilia in melius referet = θὰ μεταβάλλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fonēbit = θὰ περιθάλλῃ, δηλ. θὰ εὐνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσο, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) dominos = τοῦ κόσμου δεσπότης. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

282. Sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrēni = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (cύδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικὸς καθαρμὸς, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν.

284. domus Assarāci = ὁ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, ὃς ἦν πάππος τοῦ Ἀγχίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycēnae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλλάς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. Servitio premēt = ζυγῶ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἰσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominābitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἄργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominābitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἄργους.

286. pulchra Troianus origīne Caesar. Σημειώσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origīne = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργίλιος πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαίω· ματι τῆς υἰοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Αὐγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. Imperium Oceano, famam qui terminet astris = ὅστις τὴν ἀρχὴν του διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρων θά ὀρίση· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = deductum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινεγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὐγούστου. spoliis onustum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη πρὸ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἠνώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἀφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν Ἡραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δι' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θεῶν τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὐγούστου· σημειώσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὗτος ὁ Αὐγούστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετὰβάσις εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscent = οἱ ἄγριοι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητῆς ἀποδίδων αὐτῷ ιδιότητος προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. positis bellis = compositis bellis = finītis bellis = παυσασμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιὰ, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides = ἡ προσωποποιήσις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἑστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirinus. . . Κυρῖνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς Ἄρης ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἰδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. Ὅταν δ' ἡ φυλὴ αὕτη συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρῖνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμόλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρωος. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμόλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλιώσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὑφ' ὧν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θά εισαγάγουν νόμους, δι' ὧν τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεῦτερος Ρωμύλος ἦτο ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ, ὅστις διὰ τῶν νόμων θά εισαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων.

294. Belli portae, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐκλείετο· κατὰ τὸ 29 ἐκλείεσθαι ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρικήτῃ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφιέμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagibus artis = σιδηραῖς σφιγκταῖς = artis) συναρμογαῖς. Furor impius = ἡ ἀσεβῆς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). dirus, a, um = φρικτός. intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. centum vincetus aënis nodis = ἑκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vincetus, παθητ. μετοχή τοῦ vincĭo, vinxī, vincĭtum, vincĭre = δένω. post tergum = ὀπισθεν. aënus, a, um = χαλκοῦς. παρὰ τὸ aes - aeris = χαλκός.

296. fremet horridus ore cruēnto = θά βρυχᾶται φρικτὸς αἱματηρῶ τῷ στόματι. Σημειώσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου r παρήχησιν. frĕmo, -ūi, -itum, -ĕre = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχῶμαι.

Στίχ. 441 - 493

441. lucus, ἄρ. = ἄλοςος. fuit, ἄς μεταφρασθῆ διὰ παρατατικοῦ. laetissĭmus umbrāe, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικήν κατὰ τὰ ἀφθονίας σημαντικά = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. quo primum... signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων : quo loco (= ἐν ᾧ τόπῳ, ἔνθα) Poeni iactati undis et turbine effodĕre primum signum. effodĭo, -ōdi, -ossum, -ĕre = ἀνασκάπτω. signum = omen = σημεῖον, οἰωνός.

444. monstrarat = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro α' συζ. ὄμηρ. = δεικνύω. caput acris equi ἐπεξηγεῖ τὸ signum = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καραχηδόνας ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. sic nam = nam sic. fore = futūram esse, οὗ ὑποκείμενον τὸ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregiam bello et facilem victu : victus us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια· facilem victu = εὐκόλον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὄμηρ. θεοὶ ῥεῖα ζῶντες).

446. Sidonia : ἡ Διδῶ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτευούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσῆρχετο ὁ Αἰνειάς δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικά ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (= κραταιόν)· τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae), nūmen - inis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἐξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aënea surgebant lumina = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. nexaeque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόμετοι παραστάδες : ἡδύνατο ὁ ποιητῆς νὰ εἴπη καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἦσαν ἀπὸ χαλκόν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ῥῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ ὁποῖον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (= ἦσαν, ὅπως λέγει καὶ εὐθύς κατωτέρω foribus cardo stridebat aënis ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aënae. fores - ium πληθ. = θύρα cardo - inis (ἄρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας)· strido, di- - ere = τρίζω. Σημειώσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς λέξεις aënae - aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aënis. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aënea, aere nexae, aënis.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνειοῦ προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἠγνόμενος πῶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδῶ. leniit, παρακ. τοῦ lenio δ' συζ. ὁμ. = πραῦνω.

452. afflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus afflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidēre = νὰ ἔχη περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερο θάρρος. sub. . . templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βᾶσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐθεᾶτο ὁ Αἰνειάς. singula = τὰ καθ' ἕκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὁμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. reginam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων· opperīens, - perītus καὶ pertus sum, - īri = ἀναμένω. Ὁ ποιητῆς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἶχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνειάς ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῆ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις κρατοῦντα, περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἦτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 *mirātur* = θαυμάζει), ἐξ οὗ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ *manus* καὶ *labōrem*. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, ὁ Αἰν. συνεπείραινεν ἀπὸ τῆν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. *artificiū manus inter se*, ὑπονοεῖται τὸ *certantes* = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. *opērum labōrem* = *opēra laboriōsa* = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἐργώδη.

456. *ex ordinē*, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ *pugnās* = τὰς κατὰ τάξιν ἐζωγραφημένας μάχας.

457. *famā*, ἀφαιρ. ὀργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. *ambōbus* = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἕτερος τῶν Ἀτρείδων (Ἀγαμέμνων) ἤρπασε τὴν Βρῆσηίδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ Ἑκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. *constitit* = ἔστη.

460. *plena nostri laboris* = *plena* (*fama*) *nostri laboris* = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = *labor* = πόνος τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαί.

461. *en Priāmus* = ἰδοὺ ὁ Πρίαμος. Τὸ *en* κεῖται ἐνταῦθα μὲ ὀνομαστικὴν, ἀλλαγῶ μὲ αἰτιατικὴν. *hic etiam* = καὶ ἐνταῦθα. *laudi* = *virtūti* = εἰς τὴν ἀρετὴν. *suā praemiā* = τὰ ἑαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. *sunt lacrimae rerum*, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ *rerum* εἶναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ *lacrimae*, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον *humanarum*, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω *mortālia* = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἄνθρωποι ποὺ δακρύζουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Συγγενεῦει κατ' ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις *et mentem mortalia tangunt* = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (*mortālia*) συγκινοῦν (= *tangunt*) τὴν καρδίαν (= *mentem*).

463. *solve metus* (νόησον τὸ *corde*) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου). *haec fama* = *harum rerum fama* = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. *tibi dot.* ἡθικὴ· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἑαυτόν.

464. *pictūrā inani*, ἀφαιρ. ὀργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. Ὁ δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾶ, διότι ἐξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἐξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. *animum pascit* = τὴν ψυχὴν τέρπει. *pasco, pavi, pastum, pascere* = βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. *multa gēmens* = πολλὰ στενάζων. *umēctat* = *irrigat* = βρέχει *largo flumine* = ἀφθόνῳ ροῇ (δακρῶν)· πρβλ. Ὀμ. I, 570 *δεύοντο δὲ δάκρυσσι κόλποι καὶ* Θ, 522 *δάκρυ δ' ἔδευεν ὑπὸ βλεφάροισι παρειάς*.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξωγραφημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δεικνύουν ὀκτῶ σκηῆς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα ζεύγη, τὰ ὁποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων *hac... hac* (στίχ. 467 - 468), *hinc... parte... alia* (469 - 474): ἦτοι νίκην τῶν Τρώων ὑπὸ τὸν Ἔκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3), τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθίοπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. *Pergāma*: οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. *uti Grai (Graeci) fugerent... premēret Troiāna iuventus* = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ Ἕλληνες, ἐπίεζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ νεότης.

468. *Phryges, ἐνόησον fugerent*, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες), *instāret curru cristātus Achilles* = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. *Rhēsi (Rhēsus) = Pḥsos*: Θραῆξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἵππων του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἰδὲ Ὀμήρου Ἰλ. K. 334 κ.έ.

470. *tentoria nivēis velis* = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὀθόνης. Σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὀθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ· αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἦσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ. *primo sonno prodita* = κατὰ τὸν πρῶτον ὕπνον (ὅστις εἶναι καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν

προδοσίαν ἐνήργησεν ὁ Δόλων, ὅστις, διὰ νὰ σωθῆ, διηγῆθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσεά τὴν ἀφιξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῶ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἤλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἐλληνικόν).

473. prius quam gustassent .. bibissent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἐκυριεύετο, ἐὰν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἤθελον γευθῆ χλόην τῆς Τροίας καὶ δὲν ἤθελον πίνει ὕδωρ τοῦ Ἐάνθου. gusto = γεύομαι. rabulum - i = χόρτος, χλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ἐάνθος· οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐκάλουον Σκάμανδρον.

474. Troilus = ὁ Τρωῖλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὗς διηγεῖται ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεσεν ὑπτίος εἰς τὰ ὀπίσω ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ ὁποῖον οὕτως ἐκένωθη (curru haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἤνια, τὰ ὁποῖα ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen)· ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὁποῖαν χαράσσει γραμμὴν ἢ αἰχμὴν τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ)· τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματος του.

477. tamen = ὅμως, ἀν καὶ ἦτο δηλ. νεκρὸς.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένῳ.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσικόμοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ěre = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. Replumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουσαν διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρησίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηναῖς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθηναῖα μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηναῖν.

481. suppliciter = ἰκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἑλληνίζουσα.

482. diva solo fixos... tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὀφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ξ., δὲν ἤκουε τὰς ἰκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. *partanerat* (εἶχεν ἐλκύσει). Ὁ Ὀμηρος ἐν Ἴλ. λέγει ὅτι τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τρις καθ' ἑκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. Ὁ Οὐεργίλιος, ὅστις ἀκολουθεῖ διασκευῆν τοῦ μύθου παρ. Εὐριπ. καὶ Ἐννίω, λέγει ὅτι ὁ Πρίαμος ἔρχεται ἰκέτης, ἵνα ἐξαγοράσῃ τὸ πτώμα τοῦ υἱοῦ (*exanimus corpus auro vendebat Achilles* = τὸ πτώμα χρυσῶ ἐπώλει ὁ Ἀχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας : dat gemitum ingentem = μέγα στεναρίζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inermis = τὰς χεῖρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἰκέτης.

488. Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis = ἑαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (ὁ Αἰνείας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἐξ Ἀνατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὅπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερον ὁ Μέμνων, ὁ υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἥους, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἦλθον καὶ αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ Ἄρεως. Αἱ Ἀμαζόνες κατόκουν ἐν Σκυθία παρὰ τὸν Θερμῶδοντα ποταμόν. ἐπολέμουν ἐφιπποὶ φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισεληνοειδῆ (*lunatis peltis*) καὶ χρυσοῦν ζωστήρα, ὃν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστήρος ἐξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxā habens (*cingulā*) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. *exsertae mammae* (δοτ. τὸ δὲ ρ. *exsēro* = ἐξείρω, γυμνῶν) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. *viris*, δοτ. εἰς τὸ *concurrere* = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. *virgo* = παρθένος (οὔσα)· ὁ Ὅμηρος λέγει Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. *voltum demissa* ἡ Διδῶ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηνέχθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοί της. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ ἦθος τῆς Διδῶς εὐγενές.

562. *solvite corde metum*, ἀντὶ *solvite corda metu* = ἀπαλλάξτε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. *res dura* = *rerum dura condicio*, ἡ δεινὴ κατάστασις. *regni novitas* = τὸ νέον βασιλείον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειννίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδῶς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδῶ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. *talia moliri* = τοιαῦτα νὰ μηχανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. *custode*, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ *custodibus*.

565. *Aeneadum*, τῶν περὶ τὸν Αἰνεΐαν, δηλ. τῶν Τρῶων· ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνεΐαδῶν. *nesciat* (ὑποτ. τοῦ *nescio*) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. *virtutesque virosque* = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου *r. obtusa* τοῦ *obtundo*, - *tūdi*, - *tūsum* καὶ *tunsum*, - *ere* = τύπτω, ἀμβλύνω. *homo obtusus* = ἀμβλὺς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρωπος.

567 - 568. *adēo . . tam*, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ *ut*, ἥτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (*ut Troianōrum factā nesciāmus*). *nec tam aversus Sol* = *nec tam in aversa caeli parte iungit*, ζευγνύει, δηλ. ἐξευγμένους ἐλαύνει (*iunctos ducit*), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνη διὰ τοῦ οὐρανοῦ. *Tyria ab urbe*, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ

κεῖται ἡ χώρα μας τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. *Hesperiam*, τὴν Ἰταλίαν, ἣτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται *Saturnia arva = Saturnia tellus*, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἔθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν *Saturnum*, ὅστις ὕστερον ἑταυτίσθη πρὸς τὸν ἑλλην. Κρόνον.

570. *Erycis finis*, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοῦ ὄρος Ἐρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (*Venus Erycina*). *oprtātis = ἐκλέγετε*.

571. *auxilio*, ἀφαιρετικὴ συναπτεία μετὰ τοῦ *tutos opibus*, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. *iuvabo*, μέλλων τοῦ *iuvo = βοηθῶ*· ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ *dimittam*, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. *voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε*. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις *vultis... considere* ἴσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (*si voltis* κλπ.), ἥς ἀπόδοσις εἶναι τό : *urbem... vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = ὁμοῦ μετ' ἐμοῦ*.

573. *urbem quam statuo... est*, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὧδε : *urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ιδρύω. subducite navis = ἀνελκύσατε τὰς ναυς*.

574. *Tros Tyriusque*, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. *nullo discrimine = ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agetur = a me regitur, tractabitur, habebitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ*.

585. *Noto compulsus eodem*. Τὸ *Noto* ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ *vento. eodem*, δηλ. *quo vos compulsi estis. compulsus = ὡσθεις = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὡσθεις*.

576. *adforet = adesset*· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερῶνουν τὰ ἐπόμενα. *certos = ἀνθρώπους πιστούς*.

578. *si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων καταφικημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis*.

Στίχ. 13 - 20

13. *Fracti bello = defessi bello = κατατεπονημένοι* ἐκ τοῦ πολέμου. *fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες* δηλ. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν. *ductores Danaum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν.*

14. *tot annis = τοσαύτων ἐτῶν, ἤτοι δέκα. labentibus annis* ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἣτις δηλοῖ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστώτα καὶ οὐχὶ παρακ. (*lapsis*), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.

15. *instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος ὄρους. divina Palladis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖσι Παλλάδος* (ὡς λέγει ὁ Εὐριπίδης ἐν Τρωάσιν) ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειὸς (Ὁμ. α 493 ἵππον, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησε σὺν Ἀθήνῃ).

16. *aedificant = κατασκευάζουσι.* Τοῦτο πλατύτερον ἐξηγεῖται διὰ τῶν *sectaque intēxunt (= texunt abiēte costas).* *secta abiēte,* ἀφαιρ. τῆς ὕλης = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἤτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ *abiēte* ἀναγνώστεον τρισυλλάβως. *intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.*

17. *notum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ eum esse. simulant = προσποιοῦνται, ἤτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν* ὅτι οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιέρωθη τῇ Ἀθηνᾷ. *pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου.* Τὸ ρῆμα *nonēo, noni, notum, - ēre = εὐχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθηναι.* *fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. huc = ἐνταῦθα ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latēri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ.*

18. *delēcta virum (= virorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθρα.*

19. *inclūdo* = ἐγκλείω. *penitus*, διορίζει τὸ *complant' complēo* β' συζ. ὁμαλ. = πληρῶ. *cavernas uterumque*, ἐν διὰ δυοῖν : *cavernas uteri* = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). *utērus*, - i, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. *armato milite*, περιληπτικὸν ἀντὶ *armātis militibus* = ὄπλισμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. *ibi*, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. εὐρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πράξουν. *ante omnis*, ἐπιτείνει τὸ *primus* = πάντων πρώτιστος. *magna comitānte caterva* = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκολουθοῦν τὸν Λαοκόοντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου. *decurro*, - *cūcurri* καὶ - *curri*, - *cursum*, - *ēre* = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι.

41. *ardens*, δηλ. *igā* = καϊόμενος ὀργῆ. *summa ab arce* = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου)· ἀπὸ ἐκεῖ ἠδύνατο νὰ κατοπεύσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. *et procul*, ἐννόησον τὸ *dixit*, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῆ τοῦ Λαοκόοντος ἡ σπουδὴ· παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρότασιν : *quae insania* (= ποία ἀφροσύνη), ὅπου ἐννοεῖται τὸ *est*. Αἱ παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν ταραχὴν τοῦ Λαοκόοντος.

43. *avectos*, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *esse*· *avectos* (*esse*), ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *credītis* : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἐχθροὶ πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : *ne credīte* = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. *carēre* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *putatis*. *carēo* = στεροῦμαι. *dolus* - i = δόλος. *sic notus Ulixes* ? = οὕτω (= τόσον δλίγον) γνωστὸς εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς ;

45. *hoc ligno* = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἵππον. *occūltor* = κρύπτομαι.

46. *haec machīna* = αὕτη ἡ μηχανή· ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἣτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἧς ἠδύνατο οἱ ἐχθροὶ νὰ κατοπεύουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. *fabricāta est* = κατεσκευάσθη. *inspectūra* = *ventūra*,

μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα να κατοπτεύση και μέλλουσα να επέλθη. *urbi*, *dot.* = *in urbem* = έναντίον τῆς πόλεως.

48. *aliquis* = *alius quis* = ἄλλος τις. *error - oris* = δόλος (δς εἰς πλάνην και ἀπάτην ἄγει).

49. *et* = *et etiam* = προσέτι και. *dona* δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παροιμιώδης.

50. *validis ingentem viribus hastam* : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. *validis - viribus* (*παρήχησις*) = *magnis viribus*. *ingens hasta* = ὑπεμέγεθες δόρυ. *in latus* : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν *in feri curvam compagibus alvum*, ὧν ἡ σειρά ἔχει ὧδε : *in alvum feri* (= *equi*) *curvam compagibus* (= *curva compāge lignoron contextam*) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. *contorsit* : τὸ ρῆμα *contorqueō*, - *rsi*, - *rtum*, - *ēre* = συστρέφω, τινάσσω. *stetit* = ἔστη ἐμπαγέν. *utero recūso* = τῆς κοιλίας ἀνασσεσθείσης (τὸ ρῆμα *recutio*, - *ussi*, *ussum*, - *ēre*).

53. *insōno*, - *ui*, - *āre* = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. *insonuēre cavae* = *insonuēre quid cavum* = κοῖλον ἤχησαν. Τὸ *cavae* ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ *cavernae* (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκή ἔχει ὧδε : *si fata deum* (= *deorum*) *non laeva* (= *contraria*) *fuisse*nt, *si mens* (δηλ. *nostra*) *non laeva* (= *stulta* = μωρὰ) *fuisse*t. *fata deum* = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὐριπίδης.

55. *impulērat*, ὀριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. *impulisset*, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. *foedāre* = *lacerare* = διασπᾶν και διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἐδῶ τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. *manēres* (και τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ ἔμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν και λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγηθὲν *Troiāque nunc stāret*· ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. *Hic = tum. aliud*, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. *maius = μεῖζον*. *multo*, συναπτόεν τῷ *magis tremendum* = πολὺ περισσότερον φοβερόν.

200. *obicitur*, ἐνεστῶς τοῦ *obicior* (*ob - jacio*) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. *improvida = nihil providentia*, *necopinantia* = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. *ductus sorte* = λαχῶν κλήρω, κληρωθεῖς· ἐκληρώθη ἱερεὺς ὁ Λαοκόων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. *Neptūno*, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ἱερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεῖς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν του τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἑλλήνων.

202. *taurum macto* = ταῦρον ἱερεύω, σφάττω, θυσιάζω, *sollēmnis ad aras* = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ὧν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. *gemini... immensis orbibus angues* = δύο ὄφεις μὲ ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. *per alta* = διὰ τοῦ πελάγους. Τὸ *alta* ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ *tranquilla* : *tranquillus* = ἡσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὄφεις νὰ φαίνωνται). *horresco, horrui, - ěre* = φρίττω. *refērens* = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. *incumbunt* = ἐπισκῆπτουν. Τὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον ὄγκον τῶν ὄφρων. *pariter* = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἴσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζευγος σπεύδοντες οὕτως ἠνωμένοι.

206. *arrecta* = ἠνωρθωμένα (τὰ στήθη). *iubae* = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὄφεις λόφον.

207. Τὸ ἐπίθετον *sanguinea* τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ *iubae* μεταφράζει τὸ παρ' Ὀμήρω Β, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφονός. *supĕrant undas* = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. *pars cetĕra* = τὸ ἕτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. *pone legit pontum* = ὀπισθεν ἐπιψαύει τῆς θαλάσσης. *sinuatque* = καὶ κολπᾶνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς *sinuans*. *immensa terga* = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. *volumĭne* = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit sonitus spumante salo (σημειώσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ἤχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγις τῶν ὄψεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὑφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημί τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἡ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἑλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὄφεις). sibila ora = τὰ συρίττοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως πολλομένων γλωσσῶν. Σημειώσον τὴν ἠχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsanguis = ὠχροί ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι. ὠχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsanguis τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλῳ φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορεία σταθερᾶ (τεινούση εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens urerque amplexus = ἐκάτερος τῶν ὄψεων περιβαλῶν. natōrum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ implicare εἶναι ἴδιον ἐπὶ τῶν ὄψεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἢ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripio = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligo = δένω, περιβάλλω.

218. medium = medium corpus bis collo squamea terga : τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamea terga = δις περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόοντος) τὰ φολιδατὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμησις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. sup̄erant capite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλὴν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὄψεων οὕτω πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ὥστε νὰ φαίνονται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἦσαν οἱ ὄφεις, ὥστε δις

περιζώσαντες τὴν ὄσφυν τοῦ ἀνδρὸς (bis medium amplexi), δις δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul... simul = ἅμα μὲν... ἅμα δέ. divello, - elli, - ūlsum; - ħre = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω. tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, - ħre = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἃ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. sanīe atroque venēno = σιάλω καὶ μέλανι (= θανατηφόρῳ) ἰῶ (τῶν ὄφρων)· ἰχώρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δῆγματα τῶν ὄφρων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ἱερατικὰ διεβρέχοντο.

223. qualis mugitus (ἐννόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. Όμ. Υ, 403 : αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος ἤρυγεν. saucius = τετραυματισμένος.

224. et... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχῆσαντα πέλεκυν. Σημειώσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἂν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἂν πληττόμενον ἐμυκάτο. Ὁ μῦθος τοῦ Λαοκόοντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὠραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὄφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. Ὡς ἰδέα καὶ ἐκτέλεισις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρον, Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχνηαι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Ουεργίλιον καὶ ἂν ἐπομένως εἶχον ὑπ' ὄψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνειάδος. Ἡ διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόων ἢ περὶ τῶν ὀρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἐξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλή.

225. at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Ἀθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἄκρη, ὡς λέγει

ὁ "Ομηρος Ζ, 297 (αἰ δ' ὅτε νηὸν ἴκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρη).
lapsu, ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλισθησις· lapsu diffugiunt = labuntur,
serpunt· δηλοῦται τὸ εἶδος τῆς κινήσεως τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς ὄφεις.

226. saevae = irātae. Tritōnis - īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια
Ἀθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἰκο-
νίζετο ἡ Ἀθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectorā = τρέμοντα (ἐξ ἱεροῦ φόβου) στήθη.
Ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότε-
ρον, τὸ τοῦ ἱεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν
ὅτι οἱ δράκοντες ἐκεῖνοι εἶχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὠργισμένης Ἀθηνᾶς.

229. insinūal, ἄνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis,
πτῶσις δοτική. expendisse scelus = poenas scelēris persolvisse =
ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς
Ἀθηνᾶς, ἀσεβεία τοῦ Λαοκόοντος. merentem = ἄξιον ὄντα (τῆς ποι-
νῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laesērit... intorsērit : αἱ ἀναφορικαὶ αὐταὶ προτά-
σεις εἶναι αἰτιολογικαὶ : ὅς (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο... καὶ ἐτίναξεν.
sacrum robur = equum sacrum e robōre factum, δηλ. τὸν Δούρειον
ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. cuspide = τῇ αἰχμῇ.
tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἢ latēri = in corpus, in latus.

232. ducendum... oranda, ἐνν. esse, γερονδύβα ἐκ τοῦ concla-
mant ἐξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ.
deae, ἦτοι templum, simulācrum = τὸ εἶδωλον. conclāmant = om-
nes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὶν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾶ
φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἐξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. morta-
libus aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
μάκαρας θεούς.

269. incīpit, τοῦ incipīo = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὄργ· divum =
deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἐρπετῶν καὶ ὕπνου
λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ěre = ἔρπω,
ὀλισθαίνω, βραδέως κινούμαι.

270. ecce = ἰδού.

270 - 272. Ἡ σειρά τοῦ λόγου ἔχει ὧδε : *maestissimus Hector, rapratus bigis* (δια τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) *aterque cruento pulvère perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundere fletis.* Εἰς τὴν πρότασιν *ut quondam* θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : *visus erat raptatus* = ὡς ποτε τὸν εἶδον ἐλκυσθέντα.

273. *traiectus lora*, ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ *traiectis per pedes tumentis loris ἢ habens per pedes tumentis lora traiecta.* Ὁ ποιητῆς λέγων *pedes tumentis* (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ ὀφθαλῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς εἰλκυσσε τὸν Ἐκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. Ἐὰν ὁ Ἐκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουιν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. *hei mihi* = ἰώ μοι· ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. *quantum mutatus ab illo* = *quantum diversus ab illo, mutatione facta* = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. *qui* = *qualis* = οἶος. *redit* : ἐνεστῶς τοῦ *redēo*· ὁ ἐνεστῶς εἶναι ἱστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὗ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν· *exuviae - arum* = τὰ σκῦλα. *exuvias indutus Achilli* = ἐνδεδυμένος τὰ ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. *puppibus*, δοτ. = *in puppes*. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ Ὀμηρος ἐν P. πρβλ. καὶ Π, 122 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ νηὶ θοῇ· Ἐκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἤφατο ποντοπόροιο· ὅτε νῆας ἐνέπρησε πυρὶ κηλέῳ.

277 - 279. *squalentem barbam gerens*, ἐπεξηγεῖ τὸ *quantum mutatus*. Σημεῖωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ Ἐκτορος. *squalēo* = αὐχμῶ. *barba - ae* = γένειον, πώγων. *squalens barba* = αὐχμηρὸν γένειον. *concretos sanguine crines* = πηκτὴν αἵματι τὴν κόμην. *vulnēra* = τὰ τραύματα, ἃ ἔλαβεν ὁ Ἐκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τεῖχη· Ὀμ. X, 371 οὐδ' ἄρα οἷ τις ἀνούτητι γε παρέστη καὶ 375 ὧς ἄρα τις εἶπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. *ultra*, σύναψον πρὸς τὸ *compellare*, ἐδόκουν (*vidēbar*, δηλ. *mihi*) πρότερος προσαγορεύειν. *ultra*, ἐπίρρ. = αὐτοθελεῖ, ἐκουσίως. *flens ipse* = κλαίων καὶ ἐγὼ αὐτός, ὅπως δηλ. ὁ Ἐκτωρ (271 *effundere fletus*). *exprōmo* = ἐξάγω.

281. lux = salus, ὡς ὁ Ὅμηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φῶς. Teucrum = Teucrorum = Τρώων.

283. expectāte, κλητικὴ καθ' ἑλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector ἀντὶ ὀνομαστ. expectātus.

285. ut = πῶς (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην). aspicimus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladibus) = ἀποκαμόντες ἀπὸ τὰς συμφορὰς.

286. foedo = αἰσχύνω τι, λαβῶμαί τι. ille nihil, ἐνν. respondet. nec me... morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (vana quarentem), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίαις ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεῦγε. Ὁ Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν Ἐκτορα προτρέποντα τὸν Αἰνεΐαν νὰ φύγη ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. eripe te = ἐξάρπασσον σεαυτόν. his flammis : λέγων δεικνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine· ὁ Ὅμηρος λέγει : ὤλετο πᾶσα κατ' ἄκρης Ἴλιος αἰπεινὴ.

291. sat... datum, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. hac = τῆδε = τῇ ἐμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos· sacra δὲ εἶναι τὰ ἐν στίχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα vittas (στέμματα), Vestam = τὴν Ἑστίαν καὶ ignem (τὸ πῦρ). penates εἶναι οἱ penātes publici, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς penates privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. Ῥωμαϊκὰ νομίματα εἰκονίζουσαν Ἑστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. comites fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπωμένων, τῶν περιπετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποῦ ὤρισεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὧδε : quae (moenia) ponto pererrato statūes magna. ponto pererrato = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. statuo = ἰδρῶ. magna = ἐνδοξα.

296. sic ait et... effert = ταῦτα λέγει καὶ ἐξάγει· ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντὶ : ταῦτα λέγων ἐξάγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : per somnum mihi, vidētur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας ἀπῆτει στέμματα (vittas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἄσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν

ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Ἄδυστα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλην τοῦ ἱερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu ! nihil invītis fas quamquam fidēre divis. invītis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invītis = inimīcis. fas, ἐνν. est = φεῦ ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεοὺς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὐμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspirat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ p. pando, οὗ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπετάννυμι· crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυτὴν, διερριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἣν Αἴας ὁ Ὀϊλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἥς ἦτο ἰέρεια, ἠτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθείς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumīna = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumīna διὰ τὸ ἄλλος, τὴν αἰδῶ καὶ τὸν ἀπελπισμὸν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγγανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημειώσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumīna.

406. arcēbant = coērcēbant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δηλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὁ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχὴν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρῶων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἠδύνατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτώσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. densis armis, δοτ. = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus).

410. delūbri = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. telis nostrorum obruimur = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἦτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροΐβου, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυσθῶν ἔπλα ἑλληνικά. Τὸ φωνῆεν τῆς ληγούσης εἰς τὸ obruimur λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τομῆν. miserrima caedes = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκειῶν ἐφονεύοντο).

412. facie... errōre, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.

413. tum = εἶτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. gemītu atque erēptae virginis ira = cum gemērent atque ob ereptam virginem irascērentur.

414. undique συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt. collecti = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. Aiax = Αἶας ὁ Ὀιδέως.

416. rupto turbine = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἐκραγῆ. Ἡ παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π, 765, ὡς δ' Εὐρύς τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιν..., ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες δῆρουν. adversi = ἐναντίοι.

417. laetus eōis Eurūs equis = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡφίοις ἵπποις : Εἰδοὶ λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὐρύς πνέει ἐξ ἀνατολῶν equi εἶναι ἀντὶ τοῦ eurrū, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἄνεμοι ὀχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. strīdunt, ἀρχαικώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. Nerēus = ὁ Νηρεύς. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρῶων· ἡ τρίαίνα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα.

420. si quos = quoscumque : ὅπως καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ εἴ τις τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. obscūra nocte per umbram = per umbram obscurae noctis.

421. fudimus = διεσκορπίσαμεν. insidīis = dolo.

422. apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentita, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipeos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὄπλα, τ.έ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἦσαν Ἕλληνες.

423. atque ora... signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια : καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὀμήρῳ οὐδεμία διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.

424. ilicet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιένα ἔξεστι) σημαίνει πρῶτον ἀπιθι καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου· ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὁποῖα ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραυτα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obruo, - ui, - ūtum, - ere = καταχώννυμι, κατακλύζω.

425. Penelēi, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. Ὁ ἐδῶ Πηνέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. Β, 494 Πηνέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἕτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάῳ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικόν) = ὁ δικαιοτάτος πάντων τῶν Τρώων.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῆ, ἀλλά...

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὀμ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan... requiras = ἴσως ἤθελες ἐρωτήσαι. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἴσως. Ἐκ τοῦ requiras ἐξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κλπ.

507. urbis casum = urbis interitum = τὸν ἄλεθρον τῆς πόλεως.

508. medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἐχθρὸν μέσον, ἦτοι καὶ τὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ.

509 - 510. Τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : senior (= senex), nequiquam circumdat trementibus aevo umeris (δοτικῆ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη).

511. cingitur = περιζώννυται, μέσ. αὐτοπαθές = cingit se· συν-
τασσεται με ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἑλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα.
inutile, δύναται νὰ ληφθῆ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὰ
ὄμηρ. βέλος ἄλιον, μαψίδιον.

512. aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ
ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας. nudo sub
aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὄργαν. = τῇ σκιᾷ.

515. altāriā circum, ἀναστροφή τῆς προθέσεως, circum altariā
= circum aram.

516. praecipitas = se praecipitantes = καταφερόμενοι (ἀπὸ τοῦ
αἰθέρος,), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.

517. condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκά-
θητο δηλ. ἱκετεῦσαι, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἱκετῶν.

519. quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.

520. impulit = ὤθησε· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali
auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται
δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ ὅλη
φράσις ἰσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀ-
παιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὀπλων τούτων (τὰ ὅποια δηλ. σὺ φορεῖς).

522. non, δηλ. egēret, si ipse κλπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπῆτει τὰ
ὄπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρῶν αὐτὸς ὁ Ἔκτωρ.

523. huc tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἶμαι ἐγὼ)
τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς ὅδε θὰ δια-
σώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἰκέται ἦσαν ἀπαραβίαστοι.
Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 176 : κρεῖσσον δὲ πύργων βωμὸς, ἄρρηκτον
σάκος.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου
(τοῦ Νεοπτολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ
υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἄμ φόνον, ἂν νέκυας· Ὁμηρος ἐν Κ.
298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῖ τὴν ταχεῖαν φυγὴν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικῆ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν,
δηλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου.
lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον

529. infesto volnēre insequitur = καταδιώκει δι' ὄπλου, δι' οὗ θέλει νά τόν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νά συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἑκάβης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis pericūlo. non abstinuit = non continūit sese = οὐ συνέσχεν ἑαυτὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinūit.

535. at = ἀλλά· δηλοῖ σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἢ εὐχεται τινι ἀγαθὰ ἢ καταρᾶται δεινά. tibi, ἢ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persōlvant καὶ reddant. aussis, εἶναι οὐσιαστικόν.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μαινέται ὁ ὄρων φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ.

540. satum (esse) = natum esse· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἐχθρὸν Πριάμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἡδέσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἰκέτου. erubuit, παρακ. τοῦ erubescō, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura. = τὰ δίκαια, α ἔχει ὁ ἰκέτης καὶ ὧν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἰκέσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἰκέτῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφὴν. corpus... Hectoreū = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται inbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πριάμος εἶναι senior. Το sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἑλλήσιν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ

τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη ἦχον ἔδωκεν.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ. Τὸ δόρυ ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηρηθῆναι ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres... ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ παρῆγε, ὅπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ διηγηθῆς τὰ θλιβερά ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεοπτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόλεμος ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὄχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας (546).

551. lapsantem = συχνὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapsio θαμιστικὸν τοῦ labor.

552. comam laeva οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου implicūit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem. corūscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = sustūlit = τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστρέψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρθρώμεναι ἐκ τοῦ superbum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κλπ.

557. iacet truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμὸς ἐπομένως ἀταφος.

558. avolsūm caput, ἐνν. est sine nomīne = ἀνώνυμον, ἀγνώριστον, διότι ἀπεκόπη ἢ κεφαλῆ. Ὁ Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνατον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν οὗτος ἐφονεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγὴν, καθ' ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ, ἀλλ' ἔλκυσθεις ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως. Ἡ σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὐρύπιδου (Ἐκάβη, Τρωάδες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὸν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepitus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρός τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐκρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἐνεστ. προστακτ. impone te = ἐπίθεεσ αὐτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέχομαι σε ἐπὶ τῶν ὤμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἂν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἐξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἄς παρατηρῇ, ἄς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἴχνη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἐξελθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. 1, 24 : 'Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἴόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὀρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὀδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attrectāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἕως οὗ λουσθῶ, πρὶν ἢ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἤτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. 'Ὀμηρ. εὐρέας ὤμους' umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωννύω τοὺς ὤμους καὶ τὸν τράχηλον. subiēcta collā = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἄνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἤτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βᾶρος· ἢ δοτ. oneri ἔνεκα

τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ῥήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῆ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν.

728. suspensum = sollicitum, anxium = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

729. videbar (mihi) = ἐδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus ἐνν. est mihi = μοι ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate . . . nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquat hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἦσαν περιβεβλημένοι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimicum. Τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepido confusam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων ἀφῆρσε τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγγίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἐξαφανισμόν τῆς Κρεούσης κάμων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ ne . . . ne συνδεομένας, ὧν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμουσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγούμενας ἐρωτήσεις.

745. quem... deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. Ὁ τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆεν, καὶ ἀπὸ φωνῆεν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὥστε νὰ γίνετα ἔκθλιψις τῆς περιττεοῦσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου

Ὁ Αἰνειάς ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. *curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ.*

749. *ipse = ego ipse, urbem rep̄ero = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι... repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.*

750. *stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.*

751. *et rursus caput obiectare periclis = καὶ πάλιν τὴν ζωὴν μου νὰ ἐκθέσω εἰς κινδύνους.*

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. *muros obscuraque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω ὀπίσω εἰς τὰ τεῖχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἧς εἶχον ἐξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τὰνάπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἴχνη.*

754. *lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.*

755. *horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτικῆ.*

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου *inde domum me refero si forte τὸ domum, ἐπίρρ. = οἶκαδε. si = εἰς ἣν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανερχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυγεν ἐκεῖ (ἡ Κρέουσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἥτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνειοῦ περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.*

757. *tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruerant, tenēbant, volvitur κλπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον.*

758. *ilicet = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.*

759. *exsuperant = ὑπερβαίνουνσι, τ. ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.*

760. *procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον.*

Ἄο Αἰνεῖας ἀπό τήν οἰκίαν του, ἦν εἶδε καιομένην, διευθύνεται. πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλω τῆς Ἡρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἡρας, ὡς διακειμένης εὐμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὄψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς Ἡρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὁποίας ἐτοποθέτουν πληρεῖς τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ἱεράς εὐωχίας.

765. cratères auro solidi = crateres solido auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, ὀλόχρυσοι. captīva vestis = αἰχμάλωτος ἐσθῆς, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres· ἦσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρᾷ τάξει· τοῦτο δηλοῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμησίς καὶ ἀναστροφή = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δὴ, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769. - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλαῖς, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων. Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλαῖς γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν ᾧ περιεπλανώμην μαινόμενος.

772. infelix simulācerum = τὸ ἄθλιον εἶδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκὼν μεῖζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεῦετο ὅτι οἱ τεθεωῶτες ἐμφανίζονται ἐν μεῖζονι σχή-

ματι, *edō* δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἠρώϊνη ὤφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἢ κατ' ἄνθρωπον.

774. *obstipui* = ἐθαμβώθην. *stetēruntque comae* = ἠνωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. "Ομηρον : ὀρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν. ἐπὶ γναμπτοῖσι μέλεσι. *vox faucibus haesit* = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. *affāri...demere*, ἀπαρέμφ. περιγραφικὰ, ὧν ὑποκ. εἶναι τὸ *Creusa*.

776. *quid iuvat?* = τί ὠφελεῖ, *indulgēre insāno dolōri?* νὰ ὑποχωρῆς εἰς ἄφρονα λύπην ; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. *non sine numine divom* : σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ. 'Ομ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.

778. *comitem*, κατηγορ. τοῦ *Creusam*.

778 - 779. *nec... fas aut ille sinit* = δὲν εἶναι πεπρωμένον (*fas* = *fatum*) οὐδ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ 'Ολύμπου ἐπιτετραμμένον.

780. *longa exsilia* = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ *arandum*, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ *aequor*). Τὸ ρῆμα *arare* ἀρμόζει εἰς τὸ *aequor*, ὅχι ὁμως καὶ εἰς τὸ *exsilia*, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. *obeūnda*.

781 - 782. *Thybris*, τύπος ἐλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέραν χρῆσιν κάμνει ὁ Οὔεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ *Tiberis*· ὀνομάζεται ὁ ποταμὸς *Lydius*, διότι ρεεῖ ἀπὸ τὴν *Τυρρηναίαν*, ἧς οἱ κάτοικοι ἐνομίζοντο ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν *Λυδίαν*. Τέμβριος ποτ. *Φρυγίας arva opīma virum*, 'Ομ. Μ, 184 ἀνδρῶν πῖονα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημένα ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). *leni agmine* = ἠρέμῳ ρεύματι.

783. *res laetae* = εὐτυχία. *regia coniunx* : ἡ *Λαουινία*, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως *Λατίνου*· ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ *Κρέουσα*, ἵνα ὁ *Αἰνείας* ἔλθῃ εἰς τὸν δεῦτερον τοῦτον γάμον.

784. *parta (sunt)* : παθ. παρακ. τοῦ *pario*, *perēri*, *partum*, -ēre = γεννῶ, τίκτω, φύω. *parta tibi, ἐνν. sunt* = *fato destinata sunt* = τῇ μοίρᾳ ὀρίσθησαν εἰς σέ. Τὸ *parta* ἀναφέρεται εἰς τε τὸ *res laetae* καὶ εἰς τὸ *regnum* καὶ εἰς τὸ *regia coniunx*. *lacrīmas dilectae Creusae* = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ *Κρέουσαν*. *pelle* = παῦσον.

785. *superbas*, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ *sedes*, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐδρῶν τούτων.

786. *servitum*, ὑπτιον, δηλοῦν σκοπόν.

788. *magna deum genētrix*· δηλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικῆ τῆς γῆς καὶ τῶν ὀρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἰδης. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Ῥέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (*Idaea mater*)· εἶναι πρὸς τοὺς Τρώας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνεῖαν *dulcem coniugem* καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾷ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν υἱόν.

790. *haec ubi dicta dedit*, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίω = ὡς εἶπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήχησιν.

792. *ter conatus sum*. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. Ὀμ. λ., 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν Ὀδυσσεά ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ Ἄδῃ νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του· τρίς μὲν ἐφωρμήθην ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, τρίς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἵκελον ἦ καὶ ὄνειρῳ ἔπτατο. *dare... circum* = *circumdare*, τμησις καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ *circumdare* ἐξαρτᾶται ἡ δοτικὴ *collo*.

Στίχ. 795 - 804

795. *Sic demum* = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δηλ. τόσον χρόνον με ἀγέμειναν. *reviso socios* = ἐπαναβλέπω τοὺς ἐταίρους.

796. - 797. *ingentem comitum numerum* = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. *matres... viros* = ἄνδρας καὶ γυναῖκας· τούτῳ ἐπακολουθεῖ ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχ. 798 *pubem* = *multitudinem* καὶ *vulgus*. *exsilio*, δοτ. = πρὸς ἐξορίαν.

799. *parati* = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ με ἀκολουθήσουν). *animis — oribus* = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα με τὰ ὑπάρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. *deducere* = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνεῖου μέλλοντος νὰ ιδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. *iugis* = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδης.

802. *obsessa liminā* = καταλαβόντες τὰ κατώφλια.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἐλπίς
βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ. fato = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublato
genitore montes petivi = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν πατέρα μου εἰς
τὰ ὄρη ἀπῆλθον.

Στίχ. 39 - 68

39. Elōquar an sileam ? ὑποτακτικαὶ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἐξαγγείλω ἢ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἶναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἐξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ τύμβου καὶ εἶναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἥτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρεῖς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὁποίου μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὄμαλ = σπαράσσω. iam parce = φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ὁ Πολύδωρος, ὁ τοῦ Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν, τὸ δὲ πτώμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, ὅπου ριζοβολήσαντα τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μιάινε (scelerare = polluere = μαιίνειν).

43. tulit, συναπτέον τῶ externum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit = protulit = ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut cruor hic de stipite manat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ἄρνησις = οὐδὲ ρεεῖ τὸ αἷμα τοῦτο ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος. mano α' συζ. ὄμ. = ρέω. cruor - oris α. (κρῦος ;) = αἷμα μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avarus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἶμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάβης τοῦ Εὐριπίδου ἡ σκιά τοῦ Πολυδώρου διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ὁμήρῳ τὸν Πολύδωρον φονεῖε ὁ Ἀχιλλεύς. confixum, δηλ. me = ἐμὲ διαπερανθέντα· τὸ ρῆμα configo, -xi, -xum, -ēre = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges = σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.

iacūlis, πτώσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (*incrēvit*) εἰς αἰχμηρὰ δόρατα (*iaculis - acutis*), ἤτοι ἀπὸ τᾶ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancipiti formidine*, ἀφαιρ., ὄνομ. *anceps formido* = διπλῶ φόβῳ, διὰ τὸ αἶμα, τὸ ὅποιον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. *mentem*, ἀνάφερε εἰς τὸ *pressus*: ἐλληνίζουσα ἢ σύνταξις.

48. *obstipui*, παρακ. τοῦ *obstipesco* = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. *steteruntque comae et vox faucibus haesit* = καὶ ἠνωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγη εἰς τὸν λάρυγγα. *sto* = ἵσταμαι. *fauces -ium*, πληθ. = ὁ λάρυγξ. *haereo* = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.

50. *furtim λάθρα* (τῶν Ἑλλήνων), Εὐριπίδ. Ἐκάβ. 6, ὑπεξέπεμψεν. *mandārat*, ἀντὶ *mandaverat* = *commendārat*, *comisserat* = εἶχεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται τὸ γερονδιῖβον *alendum*, ὃ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.

51. *Threiciō rēgi* = εἰς τὸν Ἐθρᾶκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. *diffido*, (*-isus sum*), *-ere alicui* = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.

52. *cingi obsidiōne* = *cinctam tenēri obsidiōne* = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ἥρωικούς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.

54. *res Agamemnonias secūtus* = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.

55. *fas*, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.

56. *auro potitur*, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ρήματος *potitur* βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν.

57. *sacra fames* = ἀνοσία πείνα. *sacer* = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἐξάγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.

58. *procēres -um* = οἱ ἐν τῇ πολιτεῖᾳ πρωτεύοντες.

59. *monstra* = *prodigiūm* = τὸ τερατῶδες σημεῖον. *deum* = *deorum*. *refero et quae sit sententia posco* = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δηλ. ὁ Αἰνεϊάς ὅ,τι ἔκαμνεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωμαϊκὴν, ὅταν ἐζήτει τὴν γνώμην (πρβλ. τὰς φράσεις : *referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias*).

60 - 61. *omnibus idem animus*, ἐνν. *est* = *omnibus idem placet* = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ.

1) *excedere* (ἐξελθεῖν), 2) *linqui pollūtum hospitium* = νὰ ἐγκαταλειφθῆ ἢ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) *classibus* (= *navibus*) *austros* (= *ventos*) *dare* = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ἰστία), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ἱκανὰς πρὸς ἀπόπλου.

62. *ergo* = λοιπόν. *instauramus funus* = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτώμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνεῖαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῆ τύμβος (*ingens aggeritur tumulo* (δοτική) *tellus*).

63. *Manibus* = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνονο χθόνιοι δαίμονες (*manes*). *arae* = βωμοὶ : ἔθος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ἰδρῶν περισοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμοῦ εἰς τοὺς τεθνεώτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. *caeruleis* = *nigris*, *vittae* = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμοὺς). *maestae* = *maestitiam declarantes* = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοὶ). *atra* = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται *atra* οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικὴν τῆς παράστασιν.

65. *Iliādes*, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνεῖου ἀκόλουθοι. *crinem solūtāe* = *crinibus passis* = λυσίκομος. *de more*, δηλ. *lungentium* = ὥσπερ ἔθος τοῖς πενθοῦσιν.

66. *inferimus*, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἵματος τῶν ἱερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ *infero*, ὥστε *inferimus* = ἐπιφερόμεθα χοάς. *tepido lacte* = χλιαρῶ (γεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. *cymbia* = ποτήρια.

67. *patēras* = φιάλας. *sacri sanguinis* = αἵματος τῶν ἱερείων.

68. *condimus sepulcro* = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπαυσιν, ἀφ' οὗ γίνῃ ἡ νενομισμένη ταφή. *suprēmum* = τὸ ὕστατον. *voce ciēmum* = *vocamus*, δηλ. μετὰ τὸ τριπλοῦν *vale* (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. *templa*· ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. *dei* = τοῦ θεοῦ ('Απόλλωνος). *saxo structa vetūsto* (= *templa*). *vetūsto* = ἐκ

λίθου παλαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (νάον). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δὸς ! propriam domum = perpetuam domum = διαρκῆ οἶκον, κατοικίαν. Thybraeae = Θυμβραεῖ· οὕτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρη, τὴν ὁποῖαν διαρρέει ὁ ἔγγυς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνη, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἣν ὁ Αἰνειᾶς θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai... Achilles reliquerunt = τὰ λείψανα τῶν Τρώων, ἧν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηνῆς Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὀρ. ἀντι τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεσιῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quone = ἧ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμὸς. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποῖους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix... fatus eram... omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντι τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ēre = σείομαι.

91. limināque = τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντι τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆεν e τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μεῖν ἄλλο que (lauresque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμὸς, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons, εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἐξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἕκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὦτα.

94. *duri* = πολυτλήμονες.

95 - 96. *quae vos... accipiet reduces* = ή γῆ, ἥτις πρώτη (*prima*) εἶδε νά γεννᾶται τὸ γένος σας (*tulit vos*) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (*a stirpe parentum*), ή αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῆ (*vos accipiet*) ἐπανελθόντας (*reduces*)· τὸ *reduces* κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἱταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. *ubere laeto = solo pingui et fertili* = με ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ *ubere laeto* κεῖται μεταφορικῶς· πρβλ. τὸ ὁμηρικὸν « οὔθαρ ἀρούρης ».

97. *hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἶκος, ή γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis diminabitur* κλπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νά παραβάλλῃ τις τὴν παρ' Ὀμήρω ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (Ἰλιάς XX, 307) ὅτε οὗτος ἔσφωζε τὸν Αἰνεῖαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνεῖαιο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται (*et natorum et qui nascentur ab illis*). Ὁ Οὐεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταύτην γράφει πάντεσσι (*cunctis*) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὑπὸ ραψωδοῦ, ὅστις ἤθελε νά ἐξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἄρχουσαν ἐν Σκῆψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν τῆς εἰς τὸν Αἰνεῖαν.

Στίχ. 161 - 167

161. *Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νά γίνῃ ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsīt, παρακ. τοῦ suado = πείθω· ἐνταῦθα suāsīt = ὑπέδειξεν.*

162. *Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. mōnsidēre, ἀπαρέμφ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.*

163. *Hesperiam Grai cognomine dicunt = Ἑσπερίαν οἱ Ἕλληνες ἐπονομάζουσι. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουσι οἱ Ἕλληνες Ἑσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἱταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἱταλίαν.*

164. *potens armis atque ubere glaebae = πολεμικὴ καὶ εὐφορος.*

165. *Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἱταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.*

166. *ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἱταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἱτα-*

λῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VI, 2, 5) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς κατῴκησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόνις. Troia arma = τρωικὰ ὄπλα, ἤτοι τοὺς ἀκούλους τοῦ Αἰνεΐου ὀπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstribus· θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπη Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ ὀστέα κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὀμήρω φόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόνις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὁμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὀμήρω, δ, 706 δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε· ὁψὲ δὲ δὴν μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὁμιλεῖ.

310. vera facies... verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑποκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἐντικείμενον te = ἐμφανίζεσαι πρὸς με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθὴς ἄγγελος : Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δηλ. ἡ ζωὴ. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἶσαι παρὰ κενὴ σκιά (vana imāgo, umbra)· ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαί τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = Ὁ Ἔκτωρ ποῦ εἶναι : διατί ὁ Ἔκτωρ δὲν ἐμφανίζεται ; Ἡ Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατί δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιά τοῦ Ἔκτορος, εἰς ὃν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνεΐας ἔρχεται ὡς σκιά ἀπὸ τὸν Ἄδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένη (insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπομένη). Τὸ furere σύνηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = ὑποβάλλω, ὑποκρίνομαι. hisco = κυρίως μένω

κεχηγώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρίς νὰ ἔμπορῶ νὰ εἶπω λέξιν· εἶτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. *turbatus* = παραχθεῖς.

315. *extrema per omnia = per omnia summa discrimina* (*pericula*) ἐν μέσῳ ὄλων τῶν κινδύνων. *vitam duco* = τὸν βίον διάγω. *equidem* = ἔγωγε. *vivo equidem* = ζῶ βέβαια.

316. *ne dubita = noli dubitare* = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. *deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge* = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ "Ἐκτορος. Ἡ φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ *deicere aliquem honore*, *spe* = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ *deicere* ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηρμόσθη προσφυῶς τὸ *excipit*. *excipio* = ὑποδέχομαί τινα καταπίπτοντα.

318. *quae fortuna revisit ?* δηλ. *te* = ποία τύχη πάλιν σὲ ἐπεσκέφθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; *digna satis* = ἀνταξιοτάτη.

319. *Andromäche*, ἀφαιρ. ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ *digna*, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς Ἀνδρομάχης. *Hectōris*, ἐνν. τὸ *uxōre* = συζύγου τοῦ "Ἐκτορος. *Pyrrhin = Pyrrhine*. Τὸ τελικὸν βραχὺ *e*, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἐξέπιπτεν. *conubia servas* = εἶσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμὸν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἀφ' οὗ ἤχθη εἰς δουλείαν, δὲν ἦτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. *deiicit voltum* = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. *demissa voce* = μὲ χαμηλὴν φωνήν.

321. *felix una ante alias Priamēia virgo* = ὡ πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐρασθεῖς ὁ Ἀχιλλεὺς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιά τοῦ Ἀχιλλέως ἀπῆται τὸ ἀναλογεῖν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. *quae... sortitus non pertulit ullos*, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' ὀριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ *felix*. *sortitus -us* = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξύ των τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. *tetigit cubile* = ἤψατο τοῦ λέχους. *erug -eri* = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἐδῶ τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius, δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἄρά γε ὑπάρχει τις πόθος ; Tò tamen (= ὅμως) δηλοῖ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae perentis = ἄν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avuncūlus· ἡ Κρέουσα μήτηρ τοῦ Ἄσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἔκτορος. avuncūlus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excitat, δηλ. puerum = ἐξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἰδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετὴ.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπέξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna (Ἄορνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα) οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν Ἄορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς Ἄδου κατάβασις). sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὄχθας (silvis, ἀφαιρ. ὄργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σίβυλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἄδει, χρησιμοδοτεῖ, ἔμμετροι ἦσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκλεισμένα.

447. locis = ἕκαστος χρησμός εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στρόφιγγος, ἦτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτός ἄνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἄνεμος καὶ δι' αὐτὸ ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliōrum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμόν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησιμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμός συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμόν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ ὄνομα Σίβυλλα ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν ὄνομα ὄν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σίβυλλα ἤτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, ὄνομαστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημίαι ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολήν. Ἐκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). Ἡ ἔννοια εἶναι: Μὴ δώσης τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μὴ ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς ὀλίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κλπ.

454 - 456. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἂν γογγύζουσιν οἱ ἐταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἂν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἰσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὄλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη: possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ἰστίων) νὰ πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat = αὐτὴ ἡ ἰδία ἄς προφητεύσῃ καὶ εὐμενῆς τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἄς λύσῃ.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ laborem = ἕκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expediet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus debet secundos: ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἴσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἢμπορεῖ. ὅθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θά προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἰκετευθεῖσα (δηλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἔρως). illaetabilis ora = ἀτερπῆς χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelāgi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τρικυμίας εἰς τὸ πέλαγος (= ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφορὰς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δηλ. amitto genitōrem = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· ὄντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὐτυχίαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἴδῃ τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφῆτης, ὁ μάντις Ἐλενος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. Ὀμ. Ρ, 410 κ. ἐ. δὴ τότε γ' οὐδ' οἱ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον, ὅσον ἐτύχθη, μῆτηρ, ὅτι βὰ οἱ πολὺ φίλτατος ὦλεθ' ἑταῖρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὑστατος πόνος, δηλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται· ἐδῶ ἡ τρικυμία ποῦ ἐξώθησε τὸν Αἰνεῖαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῶ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἐξήγει.

718. conticuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας ἐδῶ (τὴν διήγησιν). quievit = ἤσύχασεν, ἀνεπαύθη.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

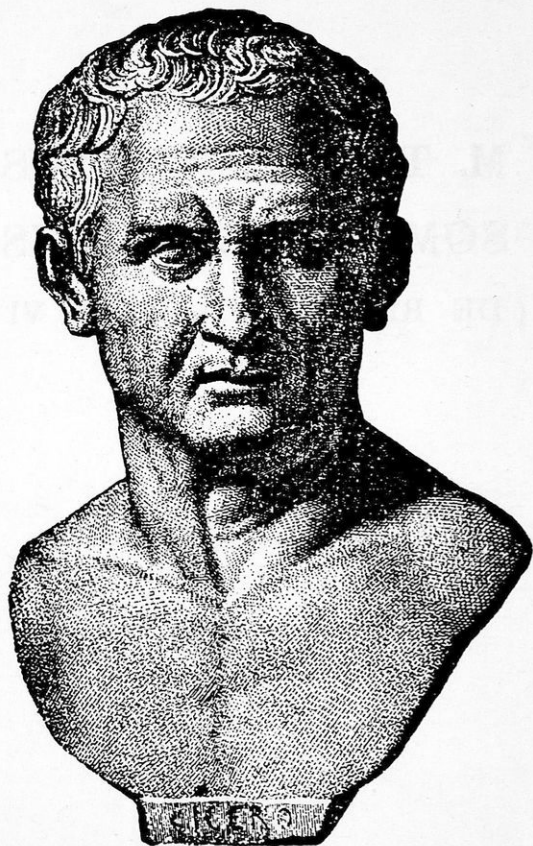
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

**M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)**

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1968

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ὁ Κικέρων φιλόσοφος.

Ὁ Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος ὧν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικά συστήματα. Ἦκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικουρείου φιλόσοφον Φαῖδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωϊκὸν Διόδωτον, ὃν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π. Χ.) ἐπίσης ἠκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος καὶ ἐκ νέου τοῦ Φαίδρου, ἐν Ῥόδῳ δὲ (78 π.Χ.) τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, ὁπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. Ὁ Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς (54 - 51 καὶ 46 - 45 π.Χ.) περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἠθικὴν. Τὴν φιλοσοφίαν ἐξυμνεῖ θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος, ὅστις κατῴρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἱκανὴν νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρότατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἑνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἑλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας εἰς τὴν ἐξέτασιν διαφορῶν συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὧν αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κρίσιν, εἰσάγει ὅμως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψις.

Ὁ Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ εἶναι Στωϊκὸς ἢ μάλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὅσον ὁ Παναίτιος (κρᾶμα Στωικισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ὁ Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἥς ἡ ἀληθὴς ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Οὕτω τὰ φιλοσοφικά ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμειυσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἱστορικάς περὶ ἠθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὐχὶ ὅλα ἀέροια καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν (τὸ *de re publica* καὶ ἡ συνέχεια, ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*), εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἠθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ *paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior* ἢ *de senectute*, καὶ *Laelius* ἢ *de amicitia* κ. ἄ.).

Β'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις.

Ἐνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, ἃς ὑπέστη ἡ Ῥώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἐριδες διεκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων. Ἀλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τούτων εἰσορῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτῳσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χειρὸν πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἐτι δὲ μᾶλλον ηὔξῃθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξὺ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὕτω ἐξ αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγῶνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐξεργάγησαν αἱματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοβερός πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). Ἐπηκολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπητοῦ καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ἰδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, ὅποτε τὰ θεμέλια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσειόντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν

Κικέρων, ὅστις ὡς ὑπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ἃ καὶ ὠνομάσθη *pater patriae*) τὸ βωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν δυνάχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, ὅστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. Ὁ αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἧς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἐξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. Ἀννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν Ῥώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ *de re publica* (περὶ πολιτείας) ἔργου, οὗτινος ἤδη (ἀπὸ τοῦ ἔτους 61 καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη) εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ τὴν ὕλην καὶ κυρίως ἐπελήφθη τῆς ἐργασίας ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ *Cumanum* (ἐν Κύμῃ τῆς Καμπανίας) καὶ ἐν τῷ *Pompeianum* (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ βαθεῖαν μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥώμης παραδόσεων, χρησιμοποιοῦν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ἱστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ,τι περὶ πολιτείας εἶχον γράψει ὁ Πλάτων, δὲν εἶχεν ὡς ἰδανικὸν πρότυπον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐξηκολούθησε δὲ τὴν ἐργασίαν βραδύτερον καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτοῦ κτήματι, τῷ *Tusculanum* (ἐν Τούσκλῳ) μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἰδιαίτερος ἐθεώρει μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

Τὸ ἔργον τέλος ἐδημοσιεύθη εἰς 6 βιβλία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς Κιλικίαν (περὶ τὸ 51 π.Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἐτελείωνε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

Ἐν μέσῳ ἀγῶνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠπειλεῖτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς Ῥώμης τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐνοστάλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ἃ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἐξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του ἰσχυρίζομενος « *nullam esse rem publicam* » (*ad Quintum fr.* 3, 5, 4). Ἐν τούτῳ ἐξεδήλου τὴν στερεὰν πεποιθήσιν ὅτι ἡ ἔνδοξος Ῥωμ. Πολιτεία ἔπρε-

πε νὰ διασωθῆ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἐρείπια τὸν κόσμον ὀλόκληρον (Cic. rep. 3, 23, 34). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀδελφὸν Κόιντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ἰσαριθμούς ἕνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἑννέα ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἢ εἰς τὸν ἱστορικὸν Σαλλούστιον). ὅστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὡς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἐξ.).

Ὁ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλήν ταύτην, τελικῶς ὅμως δὲν μετέβαλε ριζικῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πῶς τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' α κατηργαλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἦτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν αὐτοῖς ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἄριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειότερα μορφή διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἦτοι τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων τ.ἔ. ὑπάτων, συγκλήτου καὶ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἐξολισθᾷ ἢ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἢ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν ὀλιγαρχίαν), ἢ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἐκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἣν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἐκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ἰσχυρὰν, ἐμπιστεύεται εἰς ἕνα μόνον ἄρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἱκανὸν μέρος τῆς ἐξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνήται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνε-

πτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παρέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Στωϊκὸς Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. βιβλ. κυρίως II καὶ III).

Υποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν Ῥωμαίων νὰ καλλιερῶσι τὴν ἠθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικὴν. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὁμολογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ἱστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος) τίθεται ὡς βᾶσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἠθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum), ὅστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος ὀφείλει νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἱκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. Ὡς παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄνδρας, οἷος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Περὶ τοῦ ἔκτου βιβλίου, οὗ μόνον γνωστὸς τυγχάνει ὁ ἐπίλογος (τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος), ἴδε Προλεγόμενα.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

Ὁ Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφάλειαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, ὅτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. Ἐδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετὴ, ἣν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχη τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται· τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἶναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

Ὁ Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὠφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχάς, συγκεραυνῶν τὰς ἀφηρημένας θεω-

ρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου.

Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῶ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῶ ὁ Κικέρων περιγράφει τὴν ῥωμ. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τε τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἤδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἰσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ καλύτερου ἢ ἐὰν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς ὁ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι ὁ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐν ἣ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἷαν καὶ ὁ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ' οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἢ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει ὁ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐκτίθεται ἐν τῷ *Somnium Scipionis*. Ὁ Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὄλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθητο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ ἧς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἐξῆς : « Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὐγούστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἓνα τῶν θυγατριδῶν τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δ' ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι : « Λόγιος ἀνὴρ, ὦ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις ».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικο - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὁμοῦ ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων

καὶ Αὔλος Γέλλιος κάμνουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀγαφέρουσι χάριν τῆς γλώσσης μόνον χωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβήρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὀράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διολόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐξαιρέσεις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Lactantius καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἱεροῦ Augustinus μιμεῖται ἢ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἢ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι (ἰδ. κατ. σ. 107). Τέλος ὁ Boethius (480 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidorus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 600 - 636 μ.Χ.) εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἄλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἔγνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἣν θὰ εἶχεν ἡ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου Ἕλληνας μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης περὶ τὸ 1330 μετέφρασε ἐν τμήμα, τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸ εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου, διὰ τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν ἀπωλέσθη, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσε (τῷ 1819) εἰς τὸν βιβλιοθηκᾶριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης καὶ μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψύστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον.

Ὁ κώδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπὸ τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ

πρώτον (1822) δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Μαί κείμενον διὰ μεταγενεστέρων ἐργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸ προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ *Somnium Scipionis*. Οὕτω τοῦ ἔργου *de re publica* σφίζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη, μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (*Somnium Scipionis*).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (*de re publica* ἤτοι *de optimo statu civitatis et de optimo cive*) ἀπαριθμεῖ αὐτοὺς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτά οἱ ἐξῆς ἄνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιπιωνίων.

Ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἰδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (*L. Furius Philo*), ὑπάτος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιπιάνοιο καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαίλιος (ἰδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (*M'. Manilius*) ὑπάτος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ *Q. Aelius Tubero*, ὁ *P. Rutilius Rufus* καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου *Q. Mucius Scaevola augur* καὶ *C. Fannius*, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ ῥήτορείᾳ ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ἱστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

Ὡς λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (*Spurius Mummius*), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. Ὁ *L. Aemilius Paulus Macedonicus* (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἐξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητῆς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατὴρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἕνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνομάσθη Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Ὑπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκραιφνῆς Ῥωμαῖος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. Ὁ P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανός) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus. Ἐγεννήθη τῷ 185 / 184 π.Χ. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιῶνων, υἱοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορνηλίου Σκιπιῶνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον καὶ ἦτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωϊκοῦ Παναϊτίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος de re publica. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ῥήτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὕπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μολὶς 37 ἐτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὕπατος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς Ῥώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἱβηρίου Γράκχου. Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικὰς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 ἐτῶν εὗρέθη ἐπὶ τῆς κλίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίην εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3 Ὁ C. L a e l i u s (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαίλιου, ὕπατου τῷ 190 π.Χ., φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίης τῷ 155 π.Χ. δῆμαρχος τῷ 151 π.Χ., πραιτωρ τῷ 145 π.Χ., ὕπατος τῷ 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Ἀφιέρωθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς ῥήτωρ. Ἰδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν ᾧ εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. Ὁ M a s i n i s s a (Μασανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατὴρ τοῦ Μικίφα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος. Ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ

τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, εἶτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπιῶ-
νος μετέστη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος καὶ σύμμα-
χος, μεθ' ὧν διετήρησε πάντοτε ἰδιαίτεράν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἰδίᾳ
μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιῶνων (πρβλ. *Somn. Scip. 1 : familiae
nostrae amicissimum*). Ὁ Μασσανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ. ἀφῆκεν
ἐκτελεστοῦν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπιῶνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εἰσαγωγή εἰς τὸ *Somnium Scipionis*.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν
ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 Β), οὗ τὴν ἐπιπόνησιν πα-
ρηλλαγμένην ἐμιμήθη. Ὁ Σωκράτης, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπι-
φυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνά-
λογοι ποῖναι καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρώδ τοῦ Ἀρμε-
νίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς
δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῆ, ἐν τῇ πυρᾷ κείμενος
ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἐκεῖ εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν
διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Ἀντὶ τῆς διηγῆσεως ταύτης ὁ
Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου
τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπιῶνα Ἀφρικανὸν
τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνύπνιον τι, ὅπερ εἶδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη
παρὰ τῷ Μασσανάσση (ἰδ. κατωτέρω) *.

Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου
ὀμιλεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρό-
βιος (*somn. 1, 4, 2*) λέγων : « Ὅτε ὁ Λαίλιος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ
περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν εἶχον ἰδρύσει δημοσίᾳ
ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπιῶνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι
ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράκχον) ἀπῆντησε ἐν
τέλει ὁ Σκιπιῶν μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτῆ
τῶν καλῶν πράξεων των εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία
αὐτῆ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἔστερωμένους (ἐπὶ
βάθρου) διὰ μολύβδου, οὔτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προσωρισμένων νὰ

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Ἀποκόπου, στιχοῦργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρη-
τὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλαῖς τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. Ἐξε-
δόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (*Coll. de Monuments* ἀριθ. 9, 1870, καὶ *Biblioth.
grecque vulg.* II. 1881).

ξηρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἶδη ἀνταμοιβῶν. — Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἶδη ; εἶπεν ὁ Λαίλιος. Τότε ὁ Σκιπίων : « Ὑπομείνατέ (ἀκούσατέ) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἤδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπὸ τινων Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη ὁ ἴδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικούς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ *Somnium Scipionis* διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἦσχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ἴδια ὁ λόγιος συγγραφεὺς Macrobius, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς 410 μ.Χ., ὅστις ὑπεμνημάτισε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ.) αὐτὸ εἰς δύο σφωζόμενα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam 1 § 1 (9).
 legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam
 ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de cau-
 sis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacri-
 mavit aliquantoque post suspexit ad caelum et : Grates, inquit,
 tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam
 ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Corne-
 lium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor ; itaque numquam
 ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memo-
 ria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica
 percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis
 consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noc- I § 2 (10).
 tem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur
 omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset.
 Deinde, ut cubitum descessimus, me et de via fessum, et qui ad
 multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus comple-
 xus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti ;
 fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid
 in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet
 saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se osten-
 dit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior ;
 quem ubi agnovi, equidem cohorrui, sed ille : Ades, inquit, animo
 et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem , quae parere populo Romano coacta II § 3 (11).
 per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat
 autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro
 quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, deligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru in Capitolium invectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12). Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quaeso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13). Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti huc revertuntur.

III § 6 (14). Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicias ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quae- III § 7(15).
so, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicias, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse videamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8(16)
tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammam circus elucens) quem vos, ut a Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplantur praeclara cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaeso, inquit Africanus, quous- IV § 9(17).
que humi defixa tua mens erit? Nonne aspicias, quae in templa

veneris? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni; cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis; deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18). Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus; nam terra nona immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi reditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletæ aures hominum obsurduerunt; nec est V § 11 (19).
 ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Hæc ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domum contemplari; quæ si tibi parva, ut est, ita videtur, hæc caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis: a quibus expectare gloriam certe nullam potestis. VI § 12 (20).

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21)
 circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisset pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quæ colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22).
 quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangem tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quam loquentur diu?

- VII §15(23). Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et
- VII §16(24). certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli descriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templa penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellarisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.
- VII §17(25). Quocirca si reditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII §18(26). bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilantius. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem mo-VIII §19(27). tum adfert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso movea-IX § 20(28). tur, quis est, qui hanc naturam animis esse tribuam neget? Ina-

nimum est enim omne, quod pulsu agitur externo ; quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29). Hanc tu exerce optimis in rebus! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περὶ ἰληψις : Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος δηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venissem* ἀφοῦ ἦλθον, ἐλθὼν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐπολιορκεῖτο ἡ Καρχηδών. Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλεγ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδήλουν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἧτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοία, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἧτις ἤτό ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης). *M. Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα). *consuli* σύναψον τῷ *tribūnus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλιάρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλιάρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικαῖς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἂν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ὑπάτος (*consul*) ἢ ὁ ὑπατικὸς χιλιάρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἦσαν κυρίως οἱ χιλιάρχοι, ἔξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἐκάστην λεγεῶνα, ἦν διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem* = *nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem* = οὐδὲν ἄμεινον (καλύτερον, ἱερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύ-

μῆσα περισσότερον παρὰ νά . . . , ἡ σκέψις μου ἦτο νά ὑπάγω πρὸς συνάντησιν). Τὸ *potius* (= *antiquius*) εἶναι οὐδέτερον συγκριτικὸν τοῦ θετικῆς τοῦ *potis*, ε. *Masinissam* ἰδ. Προλεγόμ. *familiae* δοτ. *iustus de causis* ἡ πρόθεσις *de* ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασιμῶν (σπουδαίων, ἰσχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* περίπου 90 ἐτῶν. *senex*, *senis* γέρον. *conlacrimavit* ἡ πρόθ. *cum* (*con-*) δηλοῖ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ *in caelum* καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio*, -*pexi*, -*spectum*, 3. ἀναβλέπω. *grates . . . tibi ago . . . vobisque . . . quod . . . conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . ὅτι (διότι) . . . (εὐχαριστῶ σε . . . καὶ ὑμᾶς . . . διότι . . .) *conspicio* -*pexi*, -*spectum*, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ τοῦ *gratia*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = *dii ἢ di*) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ ὅλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημμένη ἀπὸ τινος ποιητοῦ. *summe Sol . . . Caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικὴν, ἀλλὰ ἠθικὴν) = μέγιστε, ὑπάτε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανῶνες, οἱ θεοὶ (ὁ Ἡλῖος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ἅτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνους θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caeles*, *caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος): *antequam . . . migro* ἐτέθη ὀριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνῃ συντόμως. Ὁ Μασανάσσης εἶναι πολὺ γέρον καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ μεταβῆ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον υπάρξεως (ἰδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ πρόθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ ὅλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωνσταντίνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοικῶν αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ *ita ἢ adeo*) = τόσον. . . *illius . . . viri* Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (*Maior*). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῖ ἕξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἐνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ῥήμ.) *percontatus sum de suo regno* κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *eius*, ἀντὶ τοῦ *suo*. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *de . . . regno*). *ultro citroque* = *ultro et citro* ἐνθα καὶ ἐνθα, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἀμοιτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= *invicem*). *multis verbis . . . habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ

ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ *consumptus est*, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ. περιποιητικῆ (= ἡμῖν αὐτοῖς). *consūmo*, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὕστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὄργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς γεύματος. *sermonem produximus* « τὸν λόγον ἐμηκύναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν ὁμιλίαν, ὠμιλήσαμεν ἐν ἐκτάσει). *in multam noctem = ad multam noctem* = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum . . . nihil nisi . . . loqueretur . . . meminisset : cum . . . nihil* (ἐνν. *aliud*) *nisi* = ἐνῶ, καὶ μολονότι. . . . (= *cum*) *περι οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὠμίλει εἰμὴ περι τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερει) . . . τὸ meminisset ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατακτικῶ. eius facta . . . dicta* οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ . . . τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π. X.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὑπτιον ἀ' πρὸς δῆλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ βῆμα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). *cūbo*, -būi, -bītum, 1. *ut . . . discessimus* ὡς . . . ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἕκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis - cedo*, -cessi, -cessum, 3. *me . . . somnus complexus est* προσωποποιία = ὕπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὕπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complexor*, -plexus sum, 3. *de via* ἢ πρόθεσις *de* (= *propter*) δηλοῦ αἰτίαν (ὡς ἀνωτ. § 1 *iustus de causis*) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μτχ. τοῦ *fatiscor*). *et qui . . . vigilassem* καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ (*et ego qui = cum ego*) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= *arctior*) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (*quam solebat = solito* ἢ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὕπνος. *soleo*, *solitus sum*, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi . . . Africanus se ostendit* τότε (= *hic*) μοὶ ἐνεφάνισεν ἑαυτὸν (ἐφανερῶθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *ostendo*, -tendi, -tentum, 3. *equidem* = γε, τῇ ἀληθείᾳ. *ferre* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (*plerumque*, *vulgo*). *fit . . . ut . . . pariant* συμβαίνει (ὥστε) νὰ . . . γεννώσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενώσι) : *pario*, *peperi*, *partum*, 3. *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermones* οἱ λόγοι (αἱ ὁμιλίαι). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ *Ennius*. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (*Ain.* 2,270) :

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta
 hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo.

Ἄ Ὁ Ἐννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ῥωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Ruggè) τῆς Καλαβρίας, ἦτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ῥωμαίων ποιητής. *de quo* δηλ. Homëro. *videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμνησθεῖται = *reminisci*, in mente habere). *ea forma*, ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὔσαι ἐκ κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ *atrium* ἐντὸς ξυλίνων ναϊδίων (*armaria*). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφή ἢ ὑπογραφή (*titulus*) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (*ius imaginum*). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior*. Ὁ νεώτερος Ἀφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem* = *hunc autem* τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. *agnosco*, *agnōvi*, *agnitum*, 3. *cohorruī* ρ. *cohorresco*, -*horruī*, φρικῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, *sed ille... inquit* ἀλλ' ἐκεῖνος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ *equidem*) . . . εἶπε. *ades . . .* (προσταχτ. τοῦ *adsum*) *animo et omitte* (= *depōne*) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἕτερον. Τὸ *animo* (ἢ *animis*) εἶναι πτώσεως δοτικῆς. *trade* = *manda* ἢ *committe*. *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενηστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

Περίληψις. Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = *Karthaginem*. *parere coacta . . . per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἶναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμα ἤτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς ἄνευ ἀδείας τῆς Ῥωμ. συγκλήτου. *pareo*, -*rūi*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat* : κατ' ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ' Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Καρχηδονίων, καὶ ὁ Μασανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτοῦς. Οὐχ ἤττον ὅμως καὶ οἱ

Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἅπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεων των. *pristina* (*pristina*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264 — 241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδον. πολέμου (218 — 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiēscō*, *quiēvi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ *autem* = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ *autem* ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἄπλου « καὶ ». Κατὰ τὸν *Macrobius* ὁ *Σκιπίων* εὗρισκετο ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἢ *locus plenus stellarum* ἀστεροεῖς), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων. *ostendo*, -*ndi*, (*ostentum*), 3. δεικνύω *et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam . . . oppugnandam . . .* γερουνδ. ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς ὁποίας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ὡς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεκδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). Ὁ βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* ὃν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio* νῦν . . . κατὰ τὴν προσελχῆ διετίας. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὕπατος (ὦν). Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia annalis* (181 — 180 π.Χ.), ἣτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος *Σκιπίων* ἐξελέγη ὕπατος ἐν ἔτος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (*Σκιπίωνι* τῷ *Νεωτέρῳ*). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονομική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = *a me* παρ' ἐμοῦ (τεῦ πάππου σου [*Σκιπίωνος* τοῦ *Πρεσβυτέρου*]). *cum . . . deleveris* (τετ. μέλλ.) . . . *deligere* ὅταν θὰ ἐχῆς καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκλεγῆς (*deligere* = *deligeris*, β' ἐν. μέλλ. ὀριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *consul* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ *Κικέρων* ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ *πρεσβεία* αὕτη προηγήθη τῆς *τιμητείας*. *iterum* τὸ δεῦτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς *Νομαντίας* πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ. : *ne quis iterum consul fieret*). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (*καίπερ*) ἀπῶν (μὴ παραστάς δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφίον τετρα). Κατὰ τὸν *Valerius Maximus* ὁ *Σκιπίων* μεταβάς εἰς τὸ πεδίον

τοῦ Ἄρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιοτήτος τοῦ συγγενοῦς του Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμιεῖαν, ἐξελέγη τὸ δεύτερον ὑπατος. *maximum* μακρὰν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 — 133 π. Χ.). *Numantiam excindes* τῷ 133 π. Χ. Ἡ πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξεγήγησις τῆς προτέρας = τ.ἔ. θά . . . *excindo*, -*scīdi*, -*scissum*, 3. *cum eris curru* (ἀφαίρ. ὄργαν.) *in Capitolium invectus* ὅταν . . . θὰ ἔχῃς εἰσέλθει (θὰ εἰσέλθῃς) ἐφ' ἄρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *consiliis* (ἀφ. ὄργάν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἐξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν Ῥωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόντος (133 π. Χ.) βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου Γ'. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρὸς του Κορνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *ostendas oportebit* (Ἡ ὑποτ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*) νὰ δείξῃς θὰ πρέπη. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consilii* *tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὄλος » = ὅλον σου τὸ θάρρος, ὅλον σου τὸ πνεῦμα, ὅλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam*. Ἡ γεν. *temporis* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *fatorum*. Ὁ διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἣν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *ancipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικινδύνον). *anceps, ancipitis. quasi = ut ita dicam* (οὕτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). Ὁ Σικιπῶν εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π. Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρὸν του σημειώματα τοῦ λόγου ὄν, ὡς εἶχε δηλώσει, θὰ ἐξεφώνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit* (= *confecerit*) *duoque ii numeri confecerint* = ὅταν θὰ ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θὰ ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus reditusque* ὀκτῶ ἐπὶ ἑπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἡλίου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις *anfractus* = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις). Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἡλίου, ἕως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεία τῶν τροπῶν) ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἧτοι 23° καὶ

27' ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἰσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ἰουνίου (solstitium). Ὁ ἥλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ Ν. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἑαρινὴ ἰσημερία aequinoctium vernum), ἀκολουθῶς κατέρχεται εἰς τὸ Ν. ἡμισφαίριον διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἰσημερία aequinoctium autumnale). Ἡ πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. Ἡ ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἐτέρας καὶ τοῦτο δηλοῖ ἡ λ. *reditus* καὶ *converterit*. Ὅθεν ἔλη ἡ φράσις *septenos octiens solis anfractus reditusque convertit* (= *convertendo conficit*) = συμπληρώνει 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἦτοι 56 ἔτη). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἥλιος φαίνεται εὐρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἀλλὰ τούναντίον ἢ γῆ. *duoque ii numeri* ἦτοι ὁ 7 καὶ ὁ 8. *plenus* τέλειος. Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ἃς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). *alter altera de causa* ὁ μὲν ἐξ ἐνὸς λόγου, ὁ δὲ ἐξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π. χ. ὁ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιττοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλειος) $1 + 6$ ἢ $2 + 5$ ἢ $3 + 4$, ὁ δὲ 8 διότι εἶναι ὁ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἴσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. *habetur* θεωρεῖται. *circuitu naturali* διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. *summam* ἔνν. *anfractuum redituumque solis* = *annorum*) *tibi fatalem* τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ὀρισθέν) σοι ποσὸν (ἐτῶν) ἦτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. *se. . . convertet* θὰ στραφῆ (τῷ 130 π.Χ.). Ὁ Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν Ῥώμῃ μεῖζον κύρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. *omnes boni* ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ὁ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). *te - te* σχῆμα ἐπαναφορᾶς. *socii . . . Latini*. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσιν τὴν καταγίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρωθμιστῶν. *nitatur* (ὑποταχτ. τοῦ ἀποθ. *nitor*, *nixus* ἢ *nisus sum*, 3) δύναται νὰ στηριχθῆ. *ne multa* ἔνν. *dicam* (ὑποταχτ.)

= ἴνα μὴ εἶπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator . . . oportet* ὡς δικτάτωρ . . . πρέπει νά . . . (ιδ. ἄνωτ. *ostendas oportebit*). Ἀπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἢ πρόθεσις νά καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κτευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τετραραγμένης ἤδη πολιτείας. *si impias manus propinquoarum effugeris* (τετ. μέλλ.): ὑπόνοιαι ἠγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κερνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμειλικτος ἐχθρὸς τοῦ Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε «*ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis*». *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφῆγγεσεως). *cum exclamasset ingemuisse* (β. *ingemisco, ingemui*, 3) = «ἀνακεκραγότες καὶ οἰμωξάντων»: ὁ Λαίλιος (ιδ. Προλεγ.) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγὴν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόμμιος, Τουβέρων, Ροῦφος Σκαυόλας, Φάννιος ιδ. Προλεγ.) ἐξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῶ ὁ Σκιπίων, ἠπίως προσμειδῶν, παρακαλεῖ νά σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σοῦτ! «*σῖγ' ἔχετε*», σιωπῆ!). *parum per* ὀλίγον τι (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περίληψις. Ἀποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρουνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἧτις ἀναμένει τοὺς καταστάνας ἀξίους τῆς Πατρίδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμίλιος. Διὰ ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἢ καταγωγή τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo* = *ut eo*. Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκριτικοῦ. *alacrior* θαρραλεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad . . . tutandam r. p. . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερονδικῆ ἔλξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο

ὅτι. . .), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι. . . (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἠγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento). *certum* . . . ἡ συντ. : . . . *certum locum* (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui . . . ubi . . . fruuntur . . . ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προσωρισμένος δι' ἐκείνους οἵτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui . . . conservaverint . . . auxerint [ὑποτακτ. αἰτιολογικῆ]). *ubi* . . . *fruuntur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἐνθα δύνανται νὰ ἀπολαύωσι. *beati* εὐδαίμονες, « μακάριοι » (τ. ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα παρέρχει ἢ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). *aeno sempiterno* (ἀφαιρ. εἰς τὸ fruuntur) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδεδελεχοῦς εὐτυχίας). *aevum* = *vita*. *nihil est principi deo* . . . *acceptius quam* . . . οὐδὲν εἶναι . . . τῷ ὑπάτῳ θεῷ. . . ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . *principi deo* τῷ ἄρχοντι θεῷ· εἶναι ὁ ὑπάτος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεοὺς : « θεοὶ θεῶν ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». *quod quidem in terris fiat* (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδὲν), ὅπερ τοῦλάχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῆ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. *terra* ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. *terrae motus*), ἢ ἐκάστην χώραν (π.χ. *in hac terra*), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντιθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. *terra ac mari, terrā marique*)· ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. *concilia coetusque hominum iure sociati* αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (*iure*) ἡνωμένοι (*sociati*). Δικαίως ἄρα λέγεται *ubi societas ibi ius* καὶ θεωρεῖται τὸ *ius et aequitas* ὡς τὰ *vincula civitatis*· (*concilium* = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον· *coetus* = συνάθροισις προσώπων οἰκεία βουλήσει πρὸς τινα σκοπὸν). *quae* καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ *civitates* ἀντὶ *qui* (= *concilia coetusque hominum iure sociati*). Πρβλ. § 7 : *quae terra dicitur* καὶ *quae sidera et stellas vocatis*, § 13 : *quem oceanum appellatis. civitates*. Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐγκρίεται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἑαυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ἰθύνουσι καὶ σφῆζουσιν αὐτάς (*harum rectores et conservatores*). *hinc profecti huc rever-*

tuntur ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρον) προελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (*proficiscor, profectus sum, 3*): εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ἰταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶς ἰθυόντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκούλανοῖς (I, 17 — 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ιδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 724 ἐξ.). Ὁ Σενέκας (ερ. 86, 1), ὁμιλῶν περὶ τοῦ Σικιπίωνος λέγει: *animus eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πέιθω ἑμαυτόν, πείθομαι). *revertor, reverti, reversus, 3.*

§ 6 (14). *hic ego* τότε ἐγώ. *quam a meis* ὅσον (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκειῶν μου). *quaesivi... viveretne ipse* ἠρώτησα ἂν ζῆ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς δὴν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). *vino, vixi, victum, 3: extinctos* ἐνν. *esse* (ῥ. *extinguor, extinctus sum, 3*). *quos... arbitraremur* οὐς ἐνομιζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι· ἢ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (*viveret*). *immo vero... hi vivunt* (μ' ἐρωτᾷς ἂν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ: ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὕτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωὴν των). *qui... evolaverunt* Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγὴ, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est*. Ὁ Κικ. ἀλλαγῶ λέγει: *haec quidem vita mors est*. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν » πρβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 636 N): *τίς δ'οἶδεν εἰς τὸ ζῆν ἔστι κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν...*; *quin tu aspiras...* (ἐρώτησις προτροπικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς...; παρατήρησον. *aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem* μετχ. κατηγορημ. *quem* = *hunc autem* τοῦτον δέ. *equidem... ille autem* ἐγὼ βέβαια... ἄλλ' ἐκεῖνος (ἐκεῖνος τούναντίον). *vim lacrimarum* ἀφθονα δάκρυα, γείμαρρον δακρύων. *fere prohibebat* (πρτ. ἀποπείρας) προσε-

πάθει νὰ μ' ἐμποδίση νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). fleo, flēvi, flētum, 2. prohibeo, -būi, -bitum, 2.

§ 7 (15). *ut primum . . . loqui posse coepi* ὡς πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ἤρχισα νὰ δύναιμι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ ὀμιλῶ. loquor, locūtus sum, 3. *fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρῶν (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). reprīmo, -pressi, -pressum, 3. *inquam* (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ἦτις κυρίως εἶναι μετχ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec* αὐτὴ (ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἡ (ἀληθής) ζωὴ. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἤτο εἰς αὐτὸν γνωστὴ ἡ (Πυθαγόρειος, Στωϊκὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἦτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἦς τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. Ἡ γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. Ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὑπάτον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Ἡ γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. Ἐκ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐρριζώθη στερεῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἢ νέα θρησκεία, ἦτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror . . . ?* διατί ; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού . . .) ; *in terris* ἰδ. ἀνωτέρ. § 5. *quī . . . propero* διατί δὲν . . . ; (ἄς σπεύσω νὰ . . .). *huc* εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἡ διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγῳ ἐξαγωγῆ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἶναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = ὄχι, δά !!, ὄχι, ὄχι !! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμῃς), ἰδ. καὶ κατωτ. : *in custodia corporis. ille ὁ πατήρ. nisi . . . te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit . . .* ἐὰν δὲν . . . θὰ σ' ἔχη ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν (ὅμοιαι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις : πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), ὃν ὁ ὀφθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἡμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius . . . est* οὐ ἔστιν, ὧ ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ *templum. huc* σύναψον πρὸς τὸ *aditus. aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἡ πρόσδοδος (προσέλευσις). *hac lege . . . qui tuentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄρω . . . ἵνα οὗτοι (*qui = ut ii*) θεῶνται (μετὰ θου-

μασμοῦ). Θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *tueantur*, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ παρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. *Tuēor*, (*tutatus sum*), 2. *illum globum* ἐκείνην (τὴν γῆν) σφαῖραν. *medium* : κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντός (τοῦ σύμπαντος). ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀρίσταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae* καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ *terra* ἀντι *qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5 : *quae civitates. eisque animus . . .* καὶ (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) *ψυχὴ* (ἐδόθη) . . . *ex . . . ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .) : οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἐνθερμον πνεῦμα) (= *inflammata anima*, Κικ.). "Ὅτι τὰ ἄστρα ἦσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως, προσελθούσα ἐκ τῶν ἄστρον, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas* ἄστρα καὶ ἀστέρας. *globosae et rotundae* : τὸ μὲν πρῶτον ἐπιθ. δηλοῖ τὸ σφαιροειδές (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερεότητος καὶ τῆς ὕλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. Ὁ Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονηθέντες). *circulos suos orbisque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιάς αὐτῶν. Ὁ Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν « κύκλω φορᾶν » ἢ « ἐγκύκλιον φορᾶν » τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* ὅθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi . . . et piis . . . retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς . . . ὀφείλετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν : ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος. ἰδ. § 21 : *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β. « ὁ ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἐν τινι φρουρᾷ ἔσμεν οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν ». Ὁ Κικέρων ἐνῶ ἐν τῇ θεολογίᾳ εἶναι ὀπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἰδ. καὶ ἀνωτ. § 5 : *huc*). *nec . . . migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοι-

κήσετε ἐκ . . . (νὰ ἐγκαταλείψετε τήν . . .). *ille* : animus, *ne . . . de-
jugisse videamini* ἵνα μὴ φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. *defugio*, -fūgi,
—, 3. *munus humanum* τὸ καθήκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώ-
που, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = *adsignatum*)
εἰς τὸν ἄνθρωπον καθήκον. *munus*, ἔris οὐ.

§ 8 (16). *sic . . . ut . . . ut* οὕτως . . . ὡς . . . ὡς. *anus* ἐξ υἰο-
θεσίας (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος) . . . *ego* ἐγὼ ὁ γεννήσας *gig-
no*, *genūi*, *genitum*, 3. γεννῶ. *cole* περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην
ἐκτίμησιν, τίμα, ἄσκει. *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. καλλιεργῶ. *iustitiam*
et pietatem δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθή-
κοντα). *cum . . . tum . . . ὅσον* (εἶναι) . . . *τόσον* (εἶναι) . . . *in pa-
rentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν
τῇ ἐξωτερικεῦσει ἀπέναντι τῶν . . . καὶ τῶν . . .). *ea vita via* (*via* κατηγορ.)
est in caelum αὐτὴ ἡ (γῆνη) ζωὴ εἶναι ἡ ὁδὸς (τῶν τεθνεώτων =
eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν) ἡ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρα-
νόν. *via* — *vita*, *caelum* — *coetum* παρήχησις. *corpore laxati* ἀπηλ-
λαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος·
πρβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides . . . quem . . . nuncu-
patis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀνα-
φίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *autem* δὲ = καί, ἰδ. § 3 : *os-
tendebat autem. circus* κατηγορ. *elucens* ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σε-
λαγίζων, *elūceo*, -*luxi*. 2. *inter flammās* = *inter inflammata sidera*
μεταξὺ τῶν διαπύρων ἄστρων. *sidus*, ἔris, οὐ. *a Graiis* (λ. ποιητ.) =
παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ὄχι ἀντὶ τοῦ
μετὰ ἱστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἐθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ
τῆς κυριαρχούσης ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν
κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accerpistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbem lac-
teum* γαλαξίαν : τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἤδη
ἀπὸ τοῦ 470 π. X. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. Ἡ θεωρία τῆς διαμονῆς
τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἰς τὸν Ἡρα-
κλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo* ἐνν. *loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ. ἔ. ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (ῥ. *contemplor*, 1.) προσεκτικῶς παρατη-
ροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia . . . cetera* πάντα . . . τὰ ἄλλα (οὐράνια
σώματα). *praeclara . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμα-
στά. *autem* δὲ = καί (ἰδ. § 3). *eae . . . quas* τοιοῦτοι . . . οὐς (οἶους).

ex hoc loco ἀπὸ τοῦτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). *eae . . . quas* ταῖς αὐτά . . . ἀ (οἷα). *omnium* ἔνν. *stellarum. suspicati sumus* ἐφαντάσθημεν (β. *suspicio*, 1.) *ea . . . quae* αὐτός . . . ὅστις. *minima* ὁ μικρότερος (ἀστήρ), ἡ σελήνη. *ultima* ὁ πλεόν ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ' ὄναρ εἶχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. *citima* ὁ πλεόν (ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ *citer, citra, citrum*, συγκρ. *citerior, -ius*, γεν. . . -ioris) πλησίον ἀπὸ . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἐγρηγόρσει. *terris* δοτ. *luce... aliena* φωτί . . . ἄλλοτρίῳ (τῷ φωτὶ τοῦ ἡλίου)· πρβλ. § 9 : *luna radiis solis accensa* : τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. *autem* δὲ = καὶ (ἰδ. § 3). *facile* ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. *vincebant* ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. *vincō, vīci, victum*, 3. *iam ipsa terra* : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω *omnia...cetera*· ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *terra vero* ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. *ita . . . parva* τόσον . . . μικρά. *ut me imperii nostri . . . raeniteret* ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἶμαι εὐχαριστημένος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τῆν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). *paeniteo, -tūi*, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ. *paenitet, -tuit*, 2, *me alicuius rei* μεταμέλει μοί τινος, δυσχερῶς φέρω τι. *quo* ἀφαιρ. ὄργαν. ἔνν. *imperio. quasi punctum* τρόπον τινά (*quasi = ut ita dicam*) σημειόν τι (διάστημα, ἕκτασιν ἐλαχίστην). *eius* αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ βῶμ. ὑπερῆφάνεια σμικρύνεται. Ἐὰν γε θὰ ὠμίλει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηυθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;

IV

Περίληψις. Περιγραφή τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν ἐννέα σφαιρῶν.

§ 9 (17) *. *quam = hanc autem* (ἔνν. *terram*). *magis*

* Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ βωμαϊκῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ ἑλληνοῦ ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἰ. περ. 100—178 μ.Χ.) « Μεγάλῃ μαθηματικῇ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » καὶ διετηρήθη

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. cum . . . intuerer ἐπειδὴ . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικρότεραν ἔκτασιν τοῦ ῥωμ. κράτους). intueor, (aspexi), ἐπι, 2. quaeso τὸ ῥ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἰσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (quousque tandem . . . ἕως πότε τέλος πάντων... ;) quaeso, 3. humi (πτωσίς τοπ.) χαμαί, χαμᾶζε, κατὰ χθονός. nonne aspicias . . . ? (ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις . . . ; in templa εἰς ἀγαναεῖς χώρους (ἐκτάσεις)

ἐν ἰσχύι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Ὁ Πλάτων, ὁ Ἄριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. Ὑπῆρξαν ὁμοῦ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάζαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ὁ Ἄναξιμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων (Ἰκέτας καὶ Ἐκφαντος Συρακόσιοι), ὁ μαθηματικὸς Ἑρακλειδῆς ὁ Ποντικός, ὁ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθεὶς, καὶ ὁ διάσημος ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, ὁ τελειότερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἐξῆς) θέλομεν ἰδεῖ τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπὸν τι, οὔτε ἦτο ἴδιον τῶν Ῥωμαίων ἢ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. Ὅθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἶναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξασαί μετὰ παραλλαγῶν τιῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἡ γῆ σφαιρικὴ, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐντὸς μιάς ὁλοκλήρου ἡμέρας ὁ ἕναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. Ἡ οὐράνιος σφαῖρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικὴν. Ἐπ' αὐτῆς ἦσαν προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτὴ ἐξωτερικῶς τὸ σύμπαν. Ἄλλ' ἐνωρίς ἢ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἶχε δεῖξει ὅτι ἀστρα τινά, ἐν οἷς ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῶ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρας καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολυπλοκόν. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆται ἦσαν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν : ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, ὁ Ἐρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος. Γνωρίζομεν πῶς ἡ ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταύτας. Αὕτη θέτουσα τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν Ἥλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν,

ἐτέθη συγκεκρ. ἀντὶ ἀφηρημένου. *libi* (δοτ. ἠθική). Ἡ δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σικιπῖωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosae sphaeroideis et rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σὺγκείται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus globus*. Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν. *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἢ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὕπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ «θεός» καὶ ἀμφοτέρα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coërcens et continens* συγκατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi . . . stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἧς (σφαίρας) εἶναι καθηλωμέναι ἐκεῖναι αἱ φοραὶ (τροχιαὶ) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ *illae stellae quae cursu sempiterno volvuntur*). Ἡ γνώμη τοῦ Ἀναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἦσαν προση-

περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπιτὰ πλανῆται ἔθεωροῦντο προσηλωμένοι εἰς ἰσαριθμούς διαφανεῖς σφαίρας, ἡ δὲ ἴδια τῶν πλανητῶν κινήσεις ὤφειλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἦσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἕναστρος οὐρανός, ἐτι δὲ ἦσαν ὁμόκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμένα μετ' αὐτῆς, ὥστε νὰ μετέγωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. X., 616). Ἐπομένως ἐκάστη τούτων εἶχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἄξονα διαφόρους, τὴν μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οὐρανίῳ σφαίρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης, κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν, ἥτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτῆν ἡ τοῦ Διὸς, τρίτη ἡ τοῦ πυρόεντος Ἀρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ ἥλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. Ἡ Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἐξῆς ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν σειράν: Κρόνος, Ζεὺς, Ἄρης, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, ἥλιος, Σελήνη.

λωμένοι (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἑρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντίειχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. *qui voluuntur* οἵτινες (συμ-)περιστρέφονται, οἵτινες (συμπαρ-)ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν (οὐρανια σφαῖρα) ὑπόκεινται ἑπτὰ. *retro* ἐπίρρ. ὀπίσω, ὀπισθοδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φοράν) τ. ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἴδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum* δι' ἀντιθέτου ἢ ὁ οὐρανὸς κινήσεως, φορᾶς). *atque* ἡ (= *quam*. πρβλ. *contrarius, idem, alius, similis ac* ἡ *atque*). Ἡ μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου . . . — *caelum* = *caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ἰδ. § 5. *Saturniam* (*stellam*) : πράγματι ὁ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης. *deinde* ἔπειτα (κατὰ σειράν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρα. *prosperus et salutaris* : οἱ Χалδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἤσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δοξασία αὕτη δὲν ἐξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. Ἡ λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῶ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ Ἄρεως (*rutilus*) καὶ ἡ ὠχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο ὀλέθρια. *ille fulgor* = *illa fulgens stella* ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστὴρ : *fulgē, fulsi*, 2. λάμπω. *qui* (*fulgor*) *Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαϊκὴ ὄνομ.) = *Iupiter* Ζεὺς (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos, Iovis propugnator, Iovis stator*) : *Iuppiter* καὶ *Iūpiter*, γεν. *Iovis*. *tum* τρίτη (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔπειτα (τέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *mediam fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινα) χώραν. *obtinēt* — *occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux . . . luminum* (= *stellarum*) — *reliquorum* ὀδηγὸς . . . ἀρχηγὸς καὶ εὐθυντὴρ (ῥυθμιστὴς) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. Ἀναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen, inis* οὐ. *temperatio* κανὼν (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου *mens*) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστὴς, ῥυθμιστὴς (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ἰδιότ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορές μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta . . . ut* τοσοῦτον . . . ὥστε. *cuncta lumina. sua luce* ἀφαιρ. ὄργαν. *sua luce lustret* (= *collustret*) καταυγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἑαυτοῦ φωτός,

διαχέει τὸ ἑαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὄλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῦ. *hunc* (*solem*). *alter, alter . . . cursus* ἡ μὲν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*) : τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (*καταλαμπομένη, καταυγαζομένη*). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης)· ἀντιτίθεται τῷ *κατωτέρω* : *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil . . . nisi . . . caducum* τὸ πᾶν εἶναι θνητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum . . . datos* δοθείσας εὐνοίαι τῶν θεῶν. *nam* σχῆμα προκαταλήψεως : (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὀμιλήσω) διότι . . . Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ *autem* = *δέ*. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10 : *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικόν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὕτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque . . . et . . . et* οὔτε . . . καὶ . . . καὶ (πρβλ. § 20 : *neque . . . est, et . . .*). *infima est* εἶναι ἡ ἐσχάτη. *feruntur . . . pondera* καταφέρεται, ῥέπει . . . πᾶν βάρους. *nutu suo* αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας ῥοπῆς (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἄλλαχθὺ ὁ Κικέρων λέγει : *suapte nutū et suo pondere*.

V

Περίληψις. Θεία ἁρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae* = *haec autem* ταῦτα δὲ (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum . . . intuerer* ἐνῶ . . . — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēdo, -rūi*, 2. *me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἑμαυτόν, συνῆλθον : *recipiō, -cēpi, ceptum*, 3. *quid* τί ; τί εἶναι τοῦτο ; (θαυμασμός καὶ ἐκπληξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἤχου ἀπροσδοκῆτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξηγησιν τούτου). *hic . . . quis est, qui ? . . . οὗτος . . . τίς εἶναι, ὅστις ; tantus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἰσχυρὸς) καὶ (ὅμως) τόσον ἡδύς (*τερπνός, εὐχάριστος ἕνεκα τῆς ἁρμονίας του*· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « ψόφος ἑναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἄστρον, εὐρισκομένων εἰς ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἤχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἄρμονία. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρήνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἄδουσαι συναποτελοῦσιν ἄρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus sed tamen pro rata parte distinctis* μὴ ἔχων ἴσας ἀποστάσεις (προερχόμενος ἐξ ἄνισων διαστημάτων) ἀλλ' ὅμως κεκανονισμένων δι' ὠρισμένης (μεταξύ των) ἀναλογίας (= pro ratā parte), ratus, a, um ἀνάλογος, λελογισμένος (λογαριασμένος, ὑπολογισμένος, μετροημένος) μτχ. τοῦ *reor, ratus sum, veri* 2. = λογίζομαι. *impulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἣν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὐταὶ αἰ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκεραυνῶν (μετριάζων) ὀξεῖς (ὑψηλοῦς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὀρθοῦ καταμερισμοῦ ὀξέων καὶ βαθέων τόνων (= aequalibiter) ποικίλας ἄρμονίας (συμφωνίας = *concentūs*), τ. ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἄρμονίαν. *enim* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motus* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλα τῶν ἄστρον). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert* καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. *ut . . . sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἤχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδοτο ἡ παραγωγὴ ἤχων ὀξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema* τὰ ἔσχατα (τ. ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extrēmus* καὶ *extīmus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (*exter, extēra, extērum* ἢ *exterus, -a, -um*) συγκρ. *exterior, -īus* γεν. *-iōris. ex altera parte . . . ex altera autem* ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (με βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσοις] ἤχους) . . . ὀξέως (με ἤχους ὀξεῖς, ὑψηλοῦς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ *ille summi caeli stelliferi cursus*). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. Ἡ λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρω λ. *infimus. cuius conversio est concitator* ἤς (σφαίρας) ἡ περιφορὰ (στροφή) εἶναι ταχύτερα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato..sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἤχου ὀξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo*: (ἐνν. sono) διὰ (ἢ μετὰ) ἤχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐν. *cursus move-*

tur) κινεῖται, τὸναντίον ἢ σεληνιακὴ καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιά (ἢ σφαῖρα τῆς σελήνης). *infimus*, -a, -um ὑπερβ. βαθμὸς τοῦ (θετ. *infērus*, a, um) συγκρ. *inferior*, -īus, γεν. -īōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, ἰδ. § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ. ἔ. *una sede semper haeret* παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἢ σφαῖρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἄνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium* . . . *locum* τὸν μέσον . . . τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος, : *octo* : ἐνῶ εἶναι 8 αἰ σφαῖραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἠχητικὰ διαστήματα. 7 τόνοι, διότι δύο ἐξ αὐτῶν, ἢ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἢ τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (*eādem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφορῶν διαστημάτων ἠχηρῶν (πρβλ. ἄνωτ. § 10 : *intervallis imparibus*). *qui numerus* ὅστις ἀριθμὸς (ὁ 7 δηλαδὴ). *ferē* δύναται τις εἰπεῖν (εἶναι ὁ δεσμὸς). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 (ἰδ. ἄνωτ. § 4 : *plenus*). *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἦχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὐρέται τῆς μουσικῆς (Ὀρφεύς, Ἀμφίων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. ὄργαν.) διὰ μουσικῶν ὀργάνων (κατὰ λ. *χορδῶν*) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ. ἔ. τῶν ἁσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἰ ἐπτὰ χορδαί τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανοῦ ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) εαυτοῖς. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stīti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἠσχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν).

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πληρωθέντα ἤχου. *obsurduerunt* (ῥ. *obsurdesco*, *dūi*, 3 = γίνομαι κωφὸς) ἐξεκωφώθησαν (= *sensū audiendi caruerunt*). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἣν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν ἦχον τοῦτον. Ἐν τοῖς ἐξῆς δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανοῦ σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, -ētis. *sicut* . . . *ea gens* . . . *caret* ὥσπερ . . . ἐκεῖνο τὸ γένος . . . στερεῖται, ἔχει χάσει' (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Catadupa nominantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὀνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νεῖλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὀνομαζόμενοι). *praecipitat* (ἀμτβ.) καταφέρεται (= *praecipitatur*). *mundi* ἰδ. § 10. *con-*

versione ἀφαιρ. αἰτίας. *tantus... ut* τοσοῦτος (τόσον μέγας)... ὥστε. *capere* νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitiis* δὲν δύνασθε. *nequēdo, - ire.* Ἡ παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμο- νίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἤχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῶ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intueri solem adversum* ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intueor, (πρκμ. aspexi), 2.* = ἀποβλέπω, *eiusque* ἄλλὰ (= que) τούτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δυοῖν = *acies sensus vestri*) ἡ δξύτης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ ὄραῖν), ἡ ὄρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ *admīror, 1*) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referebam... oculos ad terram identidem* ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: *refēro, rettūli, relātum, refērrē.*

VI.

Περὶ ἰληψις. Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶναι αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπη πρὸς τὰ οὐράνια. Ματαλά ἢ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari* παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπι- σκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc* ἀκόμη τώρα *sedem... hominum ac domum* = *terram* (ιδ. § 21). *quae* (terra) *parva, ut est, ita...* μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. *humana* = *res humanas*. *caelestia* = *res caelestes* (*caelestis, -e*). Εἰς τὸ hu- mana ἀντιτίθενται τὰ *caelestia* (= *supera*). *spectato... contemnito* ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδε σήμασιαν (*contemnito* = *despicito*) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *con- temno, - tempsi, - temptum, 3. celebritatem sermonis hominum* (= *ab hominibus*) (*hominum* γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἐξάπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expe- tendam gloriam* = *quae expetenda videri possit* ἐπιδιώξιμον (προσ- δοχήσιμον) δόξαν. *vides habitari... interiectas* (ἐνν. *esse*)... *sed... stare* ἀπαρέμφ. ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ *vides*. Τὸ *habitari* παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (ὑπάρχουσι κατοι- χίαι). *intericō, - iēcī, - iectum, 3. sto, steti, —, 1. quasi* οὕτως

εἰπεῖν (ιδ. § 4). Τὸ πεδῖον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. ιδ. § 13) ὄλονεν σμικρύνεται (vides habitari... et in ipsis... easque..., cernis autem..., hic autem alter..., ex ipsis..., quis in reliquis...). Τὸ θέμα ἄφ' ἐνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἄφ' ἐτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ῥωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil... manare possit* ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν! *partim... partim... partim...* μέρος μὲν (ἄλλοτε μὲν) ... μέρος δέ... ἄλλο δὲ μέρος. *obliquos* ἐν θέσει πλαγία. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοί, ἦτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις (ἐν ἄλλαις λέξεσι: οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). *transversos* ἐν θέσει ἀντιθέτω. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἦτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὄχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ.: οἱ ἔχοντες ἴσα καὶ ὁμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180°). *adversos* οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἦτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ.: οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13: *adversa vobis urgent vestigia*. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἀντοικοὶ εὐρίσκονται ἐν τῷ ὠκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν Ῥώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). *cernis autem*: τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. *quasi... cingulis* διὰ τινων, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωνῶν, (cingulis = plagis, oris, regionibus). Ἡ διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἣν οἱ παλαιοὶ ἠδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς Ἰωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π. Χ. ἤχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης (τῶν

ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὐκρατοὶ ζῶνα ὑπῆρξαν κατακρημέναι. Τὰ ἀπὸ τινων ὄμως ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos* = *quorum duos ὧν* (ζωνῶν) δύο (βλέπετε ὅτι εἶναι ἐσκληρυμμένα, κοκκαλιασμένα κατεστραμμένα) ἕνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνιάς) = *obriguisse pruīnā* : *obrigēscō*, *rigūi*, 3. *diversos* = *disiunctos ἀπομεμαχρυσμένα. inter se ἀλλήλων. et... subnixos* καὶ... ἐπερειδόμενοι ἐκάστη χωρὶς (*ex utraq̄ue parte*) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = *verticibus ipsis* [ἀφαιρ.]. *subnixus* (καὶ *subnīsus*), α, um. *vertices* πόλοι (ἐν. *vertex*, *verticis* ἄ.) : εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ ὧν στρέφεται (*vertitur*) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαίρας [*caelestis globus*], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαίρας [τοῦ ἀέρος], ἥτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατακρημένη. *torreri* (βλέπετε) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται : *torreo*, *torrūi*, *tōstum*, 2. *ardore* (ἀφαιρ. αἰτίας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo... quorum... ille...* (ἡ μακρὰν ἡμῶν), *hic autem alter...* (ἡ πλησίον) : δύο (αἱ εὐκρατοὶ ζῶνα) ... ὧν... ἐκείνη, αὕτη δὲ ἡ ἑτέρα... *australis* (ἐνν. *cingulus*) ἀνταρκτικὴ, μεσημβρινή, νοτιά. *in quo* ἐφ' ἧς. *qui insistent* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto*, *instīti*, —, 3. *adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζουσι τὰ ἕχνη (χαράττουσι τὰ ἕχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ. ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν ἀντίχθονα » ἰδ. § 12 : *adversos stare vobis*). *urgēō* (*urgueo*), *ursi*, —, 2. *nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὐκρατον ζώνην). Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (= *septentrionalis*) ἡ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo*, *ōnis* ἄ. ὁ βορρᾶς. *cerne... quam... contingat* παρατήρησον... πόσον (εἰς ποῖον μικρὸν βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρ. ἐρωτηματικὸ - ἐπιφωνηματικόν)... ἀπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur* κατοικεῖται *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. *angustata verticibus* στενωμένη (στενεύουσα, στενὴ) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν

τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικοῦμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα ($180^{\circ} : 34^{\circ}$) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικοῦμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundo*, -*fūdi*, -*fūsum*, 3. *quod... quod... quem* ἡ ἀναφορά χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ τὴν ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἢ μείωσιν (= *quam sit parvus, vides*). *quem* καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ *oceānum* ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*). *in terris* ἰδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ἰδ. § 5). *tanto nomine* ἀφαιρ. ἰδιότ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσοῦτου ὀνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα ὄνομά του, μολονότι ἔχει... *quam sit* (πλαγία ἐρώτησις) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num... potuit... ?* Ἄρά γε... ἠδυνήθη... ; (ἀπάντησις : δὲν ἠδυνήθη). *cultis... (ἀφαιρ.)* « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων ». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuisquam*. *Caucasum — Gangen* : Καύκασος καὶ ὁ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικά ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis... partibus* δηλ. ἐν τῇ βορ. εὐκράτῳ ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis* : *oriens*, - *ntis* μτχ. τοῦ *oriōr*, *ortus sum*, 4. *obiens*, γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obēō*, - *īi*, - *ītum*, *obire*, (*oriōr* = ἀνατέλλω καὶ *obēō* = ὀccίdo δύο). *quis... audiet ?* (ἀπάντ. : οὐδεὶς). *quibus... amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *profecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλὰ). *quantis in angustiis... velit* (πλαγία ἐρώτ.) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χάρῳ)... θέλει (ἀξιοῖ). *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικοὺς (§ 14 : *ipsi*, § 15. *quin etiam... quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum...*). *quam... diu ?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον ; τμησις πρὸς δῆλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περίληψις. Ἡ λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέμα τῆς γηίνης δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. Ὁ πάππος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήση τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἥτις μόνῃ ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam* καὶ προσέτι (μάλιστα δέ). *si cupiat ... non modo (non) ... sed ne ... possumus* ἐὰν ἤθελε ἐπιθυμήσει... οὐ μόνον... ἀλλ' οὐδὲ... δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ ῥῆμα (*possumus*). *cupio*, -*pīni* ἢ -*pīi*, -*pītum*, 3. *proles* (= *progenies*). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἐκεῖνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ μέλλουσαι ἐκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ (πρβλ. κατωτ. : *qui postea nascentur*). *proles*, is θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *unius cuiusque*. *a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *deinceps*) ἀπὸ τῶν πατέρων παραληφθέντας. *accipio*, -*cēpi*, -*ceptum*, 3. *propter eluviones exustionesque* ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων. *tempore certo* καθ' ὠρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι ἐκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊκῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι ὁ κόσμος εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς ὃ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατακλυσμῶν καὶ ὀλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. Ἀλλὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου πυρός θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὁμοῖος κόσμος. Αὐτὸ δὲ καθ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὠρισμένον ἀριθμὸν ἐτῶν (*tempore certo*), ἥτοι μεθ' ἕκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens annus*). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥωμύλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesimam partem... conversam*) τοῦ μεγάλου ἔτους (587X20= 11.740). Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαχοῦ (ἐν τῷ *Hortensius*) ὁ Κικέρων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὠρίζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954 ἔτη. *quid autem interest ab iis... sermonem fore de te* τί τέλος πάντων ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνῃ λόγος ὑπ' ἐκείνων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλλει ἀν θὰ ὁμιλήσωσι περὶ σοῦ... ;) : *interest, interfuit, interesse. sermo-*

nem ab iis ιδ. § 12 : sermonem hominum. *qui postea nascentur* πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, nātus sum, 3) *ab iis... qui ante nati sunt* = a maioribus. *cum... nullus fuerit* ἀφοῦ... οὐδείς ἔγινε. *qui οἴτινες, και ὅμως οὔτοι, nec pauciores... et meliores* οὔτε ἐλάσσονες (ὀλιγώτεροι...) και ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). *certe* παντὶ τρόπῳ, (με κάθε τρόπον).

§ 16 (24). *praesertim cum... nemo... possit* ἀφοῦ μάλιστα... οὐδείς... δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). *A quibus audiri nomen... potest* πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. *unius anni* ἐνός μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (ιδ. § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὅπταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὥστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλβίνος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. ὅταν ἅπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι και πάλιν τὴν τροχίαν των. *enim* δηλαδῆ. *populariter* (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῶ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). *astri* λ. ποιητικῆ. *tantum modo* μόνον. *id est* τουτέστι. *cum autem... redierint... rettulerint tum... potest* ἀλλὰ μόνον ὅταν... θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανελεῖθαι)... και θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἶναι δυνατὸν) : redĕo, -dĭi, dĭtum, refero, rettŭli, relātum, referre. *ad idem unde...* εἰς τὸ αὐτὸ (σημεῖον) ὀπόθεν... *semel* ἅπαξ (μίαν φοράν). *eandemque... discriptionem* τὴν αὐτὴν διάταξιν. *longis intervallis* μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis... saeculis). *totius caeli* ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. *ille... appellari potest* (τότε) θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶπῃ τις ὅτι τὸ ἀληθές ἔτος συντελέσθη καθ' ὀλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparisonem [= « ἀναλογίαν », τ. ἔ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio). *in quo* ἐν τῷ ὀποίῳ (κοσμικῶ ἔτει). *vix... audeo* μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. *dicere... quam... teneantur* νὰ εἶπω πόσον πολλὰι τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ περιλαμβάνονται (πλαγ. ἐρώτ.). *saeculum* ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη και 4 μῆνες).

namque ut... habeto ἡ σύνταξις : *tum... habēto... quandōque* (= *quandocumque* ὁποτεοῦν) ... *defecōrit* (τετ. μέλλ.) ... *ut olim... visus est, cum* (ὅτε) ... *penetravit. deficere... extinguique* ὅτι ἐξέλιπεν (ἐπαθεν ἐκλειψιν) ... *καὶ ἐσβέσθη... extinguo* (*extinguo*), *-tīnxi, -tīnctum*, 3. *templa* (ιδ. § 7) χώρους ἱεροῦς. *ab eadem parte* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθη ἐκλειψιν). *eodemque tempore* καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, *signis... stellisque revocatis* ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπαναχθέντων) τῶν ζῳδιακῶν σημείων... καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἐκκινήσεως). *ad principium = ad primum caput* « κεφαλὴν » (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. *esse. habeto = puta νόμιζε* (ιδ. § 5 : *sic habeto*). *cuius* τούτου δέ. *quidem* τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. *scito* μάθε. *nondum vicesimam partem esse conversam* βραχυλογικῶς ἀντὶ n. v. p. *conversione* (ἢ *convertendo*) *esse confectam* ὅτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ (χρόνου). Ἰδ. § 15 : *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, ὅθεν. Περαινεται ὁ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si... desperaveris... quanti tandem est... ?* ἢ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἤθελες ἀπελπίσει (ἀπελπισθῆ) ... πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχη) ... ; (πόσον πράγματι ἀξίζει) ; Ἐπάντησις : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum* ἢ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : *hinc profecti huc revertuntur*) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt... viris* ἐν ᾧ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ ἐξόχοις, ἐν ᾧ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἐξέχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν. Ἐπομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. *ista hominum gloria* αὐτῆ σου (= *ista*) ἢ ἀνθρωπίνη δόξα. *pertinere* νὰ διαρκέσῃ... *ad partem exiguam* εἰς ἐλάχιστον τμημα. *unius anni* ἐνός (μόνον μεγάλου) ἔτους. Ἐπειδὴ ἢ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* ὅθεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ *igitur*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἐξῆς λεγομένων. *alte spectare... atque... contueri* : τὰ ἀπαρέμφ. ἐξαρθῶνται ἐκ τοῦ *si voles. con-*

tuëor, (-tuītus sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ἡ πρόθεσις con- τοῦ con-
tueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacrimavit). Παροτρύ-
νων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκιπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. *hanc
sedem et aeternam domum* (ιδ. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ...
διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ *sedem hominum καὶ domum* (homi-
num) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : *hinc profecti huc revertuntur.
neque te... dedideris nec... spem posueris* (προτρεπτ. ὑποτακτ.).
Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδουσαι (νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν) εἰς
τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεῦσαι ἐκ
τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτης (στηρίζης) τὴν
ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεῖει
τὴν ἔννοιαν. *dedo, dedidi, dedītum*, 3. παραδίδω : *me dedo* χαρίζο-
μαι. *in praemiis humanis* ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοι-
βαῖς. *te oportet... trahat ad verum decus* πρέπει... νὰ σὲ προσ-
ελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) ιδ. § 4 :
ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. *ipsa virtus* ἡ ἀρετὴ αὐτὴ
καθ' ἑαυτήν. *suis... inlecebris* διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δελεαστικῶν
μέσων (διὰ τῶν θελγῆτρων της, διὰ τοῦ κάλλους της). *quid...
loquantur* τί (πολλὰ ἢ ὀλίγα)... δύνανται νὰ εἴπωσι (ἤθελον εἴπει).
de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). *ipsi videant* αὐτοὶ ἄς ἴδωσιν
(αὐτοὶ ἄς σκεφθῶσι, ἰδικὴ των δουλειὰ εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόναι,
μὴ σκοτιζεσαι, γύρευε τῇ δουλειᾷ σου = *tu rem tuam age*). *sed
loquantur tamen* ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ὁποίαν δέον νὰ
ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως
(περὶ σοῦ). *loquor, locūtus sum*, 3. *autem* δέ, ἀλλά. *sermo* ἀναφέ-
ρεται εἰς τὸ *loquentur. angustiis* ιδ. § 14. *de ullo* (οὐσιαστ. ἄρσεν.) =
de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ *ullus* ἀντικαθιστᾷ τὸ
quisquam εἰς τὴν ἐνικὴν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὄλον τὸν πληθυντικὸν ἀρι-
θμόν). *perennis* διηκεχῆς. *obruitur* ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος).
obruō, -rūi, -rūtum, 3. *interitu... oblivione* διὰ τοῦ θανάτου... διὰ
τῆς λήθης. *posteritatis* = *posterorum. exstinguitur* ἀποσβέννυται,
ἐξαλείφεται. (*exstinguo, -nxi, -nctum*, 3).

VIII.

Περίληψις. Ὁ Σκιπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολου-
θήσῃ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἐξηγεῖ ὅτι ἡ ἀληθὴς

ἀθανασία εἶναι ἢ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβή τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωὴν, αἰσθησιμ, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεὸς τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ αἰεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχη τέλος.

§ 18 (26). *quae* = haec autem. *cum dixisset* ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). *ego vero* ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. *siquidem* ἀφοῦ τῶ ὄντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). *bene meritis de patria* τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἢ οὔσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ιδ. § 5: *omnibus qui...*). *mereor, meritus sum*, 2. *de aliqua re* ἀξίος τινός εἰμι. *quasi limen* οὕτως εἰπεῖν (= *quasi*) ὁδὸς (ἀτραπός). *limen, liminis* οὐ. *ad caeli aditum* πρὸς εἴσοδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). *patet* ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτὴ). *quamquam* καίτοι, μολονότι. *vestigiiis* (ἀφαιρ.) *ingressus patris* βαδίσας ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ πατρὸς (= *vestigia ingressus* [διώξας] *patris*) Παύλου Αἰμιλίου. *ingredior, ingressus sum*, 3. *et tuis* (ἀφαιρ. ἐνν. *vestigiiis*), καὶ τῶν σῶν. *decori vestro non defui* δὲν ἐδείχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (*desum, defui, deesse*). *nunc tamen... enitar* νῦν ὅμως... θὰ προσπαθῆσω. (*enitor, enixus ἢ enisus sum*, 3). *tanto... τηλικαύτης, τόσοσιν μεγάλης* (ἀνταμοιβῆς)... *vigilantius* ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυπνήσεως (ζέσεως). *vigilans, ntis* (μτχ. τοῦ *vigilo*). *tu vero enitere* (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. *sic habeto* (pro certo habeto ιδ. § 5) *non esse te mortalem, sed corpus hoc* ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτὸς (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). *nec enim tu is es, quem... declarat, sed... διότι οὔτε σὺ εἶσαι τοιοῦτος* (*is = talis*), οἷον... φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι) ἢ μορφὴ σου αὕτη, ἀλλά... Ἡ οὐσία σου δὲν σύγκριται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀξιοχ. 365E: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες ὄν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν ψυχὴ, ζῶν ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθεργαζόμενον φρουρίῳ ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. *sed mens cuiusque is est quisque* ἀλλ' ἡ ψυχὴ

ἐκάστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἶναι ἕκαστος (ἀλλ' ἕκαστος εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγὼ του). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. Ἄλκ. I σ. 130 E. « διαλέγεται — οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ψυχὴ—ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γινῶναι ἑαυτὸν ». *non ea figura, quae* οὐχὶ ἡ μορφή ἐκεῖνη, ἥτις *deum* θεός, θεῖον ὄν. *siquidem* ἰδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. *deum te . . .* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεισμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὐταὶ διὰ τὸ σῶμα, ὅ,τι εἶναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἥτοι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὄνειρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἔχνη Πλατωνισμοῦ, ἰσχυρῶς ἀναμίχτου μετὰ ἰδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον ὠρίζον ὡς ζῶον λογικὸν θ ν η τ ὄ ν , τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῶον λογικὸν ἀ θ ἄ ν α τ ο ν . Ὁ ἄνθρωπος ἄρα δὲν διαφέρει τοῦ θεοῦ παρὰ καθ' ὃ μέρος εἶναι ἀθάνατος. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. Ἀξιοχ. 370 B : « οὐ γὰρ δὴ θνητὴ γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἤρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντως θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δέμασθαι δὲ ἄστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδεῖν περιφορὰς ἄστρον καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης. . . εἰ μὴ τι θεῖον ὄντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὗ τὴν τῶν τηλικῶνδε περινοίαν καὶ γινῶσιν ἔσχεν ». Εὐριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . . qui . . . qui . . . qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεὸς τ. ἔ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui* *viget . . . sentit . . . meminuit . . . providet . . .* ὅστις (ἥτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωὴν, τὴν αἴσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμιμνησκώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὕτως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (*tam*) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὗ προῖσταται, καθ' ὃν τρόπον (*quam*) τὸν κόσμον τοῦτον *regit moderatur et movet* ὁ ὑπατος θεός. *memini, meminisse, ῥ. ἔλλειπτ., provideo, -vidi, -visum, 2. ut* καθῶς (κινεῖ κλπ.). *mundum mortalem — fragile corpus* κατὰ χιασμόν. *mundum ex quadam parte mortalem* φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρὸς τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτρῳ). Ὁ κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. Ἴσως ὁ Κικέρων ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἴσως ὡσαύτως τὴν ἀφθαρτον ὕλην τῶν

ἀστέρων. Ἡ σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἶναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκοὺς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἴδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἀναρχος καὶ ἄπειρος). *sempiternus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἧς προσπαθείας τὸν τρόπον ἠκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ἰδ. § 19 ἐξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπον σωρείτου (*per gradus syllogismorum*) ὡς ἐξῆς :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est. Igitur anima principium motus est.*

II. *Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est. Igitur anima nata non est.*

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam* πράγματι. Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἐ. ἀν.). *quod semper movetur* « τὸ ἀεικίνητον » (= *quod semper sese movet*), ὅπερ αἰεὶ ἔχει (ἐσωτερικὴν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ αἰεὶ αὐτομάτως ἑαυτὸ κινεῖ. *motum adjfert alicui* κίνησιν ἐπιφέρει (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινουῦν », *quodque* : τὸ-*que* = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitur aliunde* = « καὶ » (ἀλλὰ) « ὑπ' ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοθεν = « ὑπ' ἄλλου » (πρβλ. § 20 = *pulsu externo* δι' ἐξωτερικῆς ὠθήσεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς » ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινουῦν ». (*movēo, movi, motum*, 2). *quia numquam deseritur a se* = « ἄτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἑαυτό. *desero, rui, rtum*, 3. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὐποτε λήγει κινούμενον ». Ἐξάιρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne — quidem*. Ἐνταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam — ne... quidem*) δὲν αἴρουν ἀλλή-

λας. (*desino, -sui, sūtum, 3*). *quin etiam ceteris quae moventur, hic fons hoc principium est movendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτοις, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium* αὕτη (καθ' ἔλξιν ἀντι τοῦτο ἰδ. § 13 : *quem oceanum*) εἶναι πηγὴ, τοῦτο ἀρχή. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμία εἶναι γένεσις. (*origo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4.* γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι ». Ἡ ψυχὴ ἄρα εἶναι αἰωνία « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύση νὰ ὑπάρχη) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἔκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio* ἐξ ἄλλου (= «ἐκ του»). *ex se* ἐξ αὐτῆς. *siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita fit, ut... sit* οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι... *ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur...* (= *ipsum se moveat*) ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖται (αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ », ἥτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4*). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est* ἄλλως (*vel*) ἀνάγκη θὰ ἦτο (θὰ ἔπρεπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς ὁμοῦ νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταμάτησῃ) = « ἡ (= *vel*) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στήναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, costiti, 3.* Ὁ νοῦς : ὅσον ἀδύνατον εἶναι ὁ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἑαυτὴν κινεῖσα ἀρχέγονος δύναμις ἢ νὰ γεννᾶται ἢ νὰ καταστρέφεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' ὅσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αὔθις ») impulsamoveatur οὐδὲ θὰ εὗρισκε πλέον δύναμιν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua = ut ea) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὠσθεῖσα κινηθῆι « καὶ μὴ ποτ' αὔθις ἔχειν, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται ». Nanciscor, nactus ἢ nactus sum, 3.

IX.

Περίληψις. Ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Προεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος ἔχουσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὗρίζεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆ ἔδρᾳ, εἰς ἣν τοσοῦτω μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, ὅσῳ περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. Ὁ δοῦλος τῶν ἡδονῶν, περιφρονητῆς τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοῦς αἰῶνας πρὶν ἢ δυνηθῆναι ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ.— Ὁ ἰάππος ἐξαφανίζεται, ὁ ἔγγονος ἀφρνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur . . . id esse* λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι . . . (patēo, - tūi, -, 2). *quod a se ipso moveatur* ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου ». *quis est, qui . . . neget?* τίς ὑπάρχει ὅστις . . . ἤθελεν ἀρνηθῆναι; *hanc naturam animis esse tributam* ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ιδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ) : tribūo, - būi, - būtum, 3. = χορηγῶ, ἀπονέμω. Ὁ νοῦς : πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ιδιότητα. *inanimum est enim omne, quod . . .* ἄψυχον (ἄμοιρον ἰδίας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ . . . *pulsu agitur externo* (πρβλ. § 19 : *agitatur aliunde*) « πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». *quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo* ὃ δὲ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ. ἔ. ἔχει ἰδίαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἰδίας αὐτοῦ, « ᾧ δὲ ἐνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». *nam haec est propria natura animi atque vis* διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ῥοπή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ιδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὐσης φύσεως ψυχῆς ». *quae si est una ex omnibus, quae sese moveat* ἐὰν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἐξ ὅλων

(μεταξὺ ὄλων), ἥτις ἑαυτὴν κινεῖ, « εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν ἢ ψυχὴν ». Ἡ ἀντωνυμία *quae* συνεφώνησε πρὸς τὸ *natura atque vis* ἀντὶ τῆς συμφωνήσεως πρὸς τὸ *animi. se ipsa moveat* = *ipsa a se moveatur* (ιδ. ἄνωτ.). *neque nata certe est et aeterna est* οὐτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνία εἶναι (περὶ τοῦ *neque... et* πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητον τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη ». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμὸς, ὃν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δ' ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἐξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (*ratio*) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχὴ τις αἰωνία κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (*nascor, natus sum, 3*).

§ 21 (29). *hanc* ἐνν. *naturam animi atque vim animi* ἀντὶ *hunc* (*animum*; ιδ. § 20 : *quae si est* κλπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τ ἄ π ρ ο ι κ ι ἄ) τῆς ψυχῆς σου. *optimis in rebus!* ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! *sunt autem... de salute patriae* εἶναι δὲ (εὐγενεστάται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκὴς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἐξῆς εἰρημένα. *quibus* ἐνν. *curis* (ἀφαιρ. ὄργαν.). *agitatus et exercitatus* (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκουμένη (ἄξιον παρατηρήσεως τὸ ὁμοιοτέλευτον· πρβλ. καὶ § 20 τέλ. *certe est — aeterna est*). *velocius* ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον)· *velox, -ōcis. sedem et domum* τὸ πρῶτον ἐξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ιδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ *Cic. Tusc. 1, 118 : ut... in aeternam et plane in nostram domum remigremus*). *pervolabit* (*pervolo*, = πετόμενος ταχέως ἀφικνουμαι εἰς...). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχού (*pervolo, 1*). *ocius* ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέραν βράδυνσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραϊαν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (*ocius*, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ *ocius*). *si iam tum, cum... eminebit foras et abstrahet* ἐὰν ἤδη τότε, ὅτε... , θὰ ἐκπηδῆσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (*forās*, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἕτερον. Τοῦ *eminebit foras* κλπ.

ἡ ἔννοια εἶναι : θά μάθη νά ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καί νά λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκῆνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἐάν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέλουσα, ἄτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτῇ εἰς αὐτήν ») emīnēo, -nūi, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6 : e corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). *ea, quae extra erunt* τὰ ἐκτὸς (τοῦ σώματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. Ἄρά γε, ἐννοεῖ ὁ Κικέρων τὰ ὄντως ὄντα (τὰς ἰδέας) τοῦ Πλάτωνος ; *contemplans* σκοποῦσα. *quam maxime* ὡς οἶόν τε πλεῖστον. Σύναψον πρὸς τὸ *se . . . abstrahet. A corpore . . . corporis voluptatibus*. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ὕλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατηρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θά δυνηθῇ αὕτη συναθροισμένη εἰς ἑαυτὴν νά ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ὁ Κικέρων λέγει ὅτι εἶναι « *voluptates . . . (τὰ θέλγητρα) illecebrae atque escae (δέλεια) malorum* καὶ ὅτι *Plato escam malorum voluptatem appellat, quod eā videlicet homines capiuntur sicut hamo (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) pisces* ». *quasi* οὕτως εἰπεῖν. *libidinum* τῶν σαρκικῶν ὁρμῶν, τῶν παθῶν *libido, libidinis* θ. *voluptatibus* (δοτ.) *oboedientium* ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἡδονὰς (πρβλ. § 17 : *sermonibus vulgi dedidēris*). *deorum ac hominum iura* τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ ὅσια καὶ τὰ δίκαια. *corporibus* (ἀφαιρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. *volutantur nec . . . revertuntur* κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νά ἐπιστρέφωσι). Ὁ Πλάτων (Φαίδ. 81B) λέγει : « ἐάν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἄτε τῷ σώματι ἀεὶ ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ γεγοητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπὸ τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν, ὥστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἢ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». *nisi nullis exagitati saeculis* εἰμῇ ταλαιπωρηθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (μετὰ πολλῶν αἰῶνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχὴ, ἥτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι ὅσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῖδρ. 249) καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 735 κ.έξ.). *revertuntur* ἰδὲ § 5 : *huc revertuntur* καὶ § 17 : *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.) *solutus sum* (ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλήρες δυνάμεως ἀσύνδετον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἐξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (*solvo, solvi, sulūtum*, 3. = λύω.). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ Ἑνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. πρβλ. Cic. *de amic.* 14 : « *qui* (Scipio ὁ Νεώτερος) . . . *triduum* (ἐπὶ τριήμερον) *disseruit* (διέλαβε) *de re publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortalitate animorum, quae se in quiete* (ἐν ὕπνῳ) *per visum* (κατ' ὄναρ) *ex Africano* (τοῦ Πρεσβυτέρου) *audisse dicebat* »).

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1968

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὀρατίου.

Ὁ Κόιντος Ὀράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π. Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσία τῆς κάτω Ἰταλίας, πέρα τὸν ποταμὸν Αὐφιδον. Ὁ πατήρ του ἦτο ἀπελεύθερος (libertīnus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρὸς του οὐδὲν εἶναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ἴδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὀράτιος ἦτο πολὺ μικρὸς. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὀράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἦλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὀρβιλίου. Ὁ πατήρ του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασις των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοφύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλὲς ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 72) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρὸς του, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῦσμα ἐκείνων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλ' οἱ πνευματικοὶ ὀρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἦσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνῃς τῆς

ἐπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ἰδίᾳ φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἴσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἦτοι τὸ 46 π. Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδὰς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ρώμῃ πολιτικά γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π. Χ.) ἐξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βρούτος ἦλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ὀράτιος μετ' ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὐκολον ἐνθουσιασμόν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π. Χ. συνεχροτήθη ἢ παρὰ τοὺς Φίλιππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἠττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ὀράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὁμολογήσῃ (Ὁδὴ 7, στίχ. 9, 10, 11, 12 βιβλ. II) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης αὐτῆς. Ἴσως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἤτταν ἐκείνην τῶν ὁμοφρόνων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐπέδθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

Ἡ θέσις τοῦ Ὀρατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φίλιππους ἤτταν, ἀποβαίνει δεινὴ. Ἡ μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἦτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημιῦθη ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

Ὅτε ὅμως τῷ 41 π. Χ. ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελοῦμενος αὐτῆς καὶ ὁ Ὀράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διαρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνέδθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργίλιου καὶ Οὐάρριου καὶ δι' αὐτῶν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ, τοῦ Μαικίνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

Ἡ ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικίνα ἐξελιχθη

σύν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καί φιλίαν, ὥστε ὁ Μαικήνας προσέφερον εἰς αὐτόν ὡς δῶρον τήν Σαβινικήν ἔπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ρώμης. Τῆς ἐπαύλευς ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμνεῖ ὁ ποιητής συχνά εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἐκεῖ εὗρεν ὅ,τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχὴ του, ἄνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

Ἡ ποιητικὴ ἱκανότης τοῦ Όρατίου, αἱ ἐξάαιρετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμὸς του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτόν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμῆσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ ὠδαί του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἕνεκα, πρὸς αὐτούς.

Ἰδιαιτέρας ὅμως μνεσίας εἶναι ἀξία ἡ πρὸς τὸν Όκταβιανὸν Αὐγουστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Όρατίου. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἐξεπροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητής, ὠριμος ἤδη, ἦτο ἱκανὸς νὰ διακρίνη καὶ νὰ ἐκτιμῆσῃ προσηκόντως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόοδον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἣτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγουστοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστῶς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτόν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π. Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου τοῦ Μαικήνα, ὅστις εἶχε προηγηθῆ αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. Ἔργα τοῦ Όρατίου.

Ό Όράτιος ἔγραψε λυρικά καὶ σατυρικά ποιήματα. Καὶ λυρικά μὲν εἶναι : α) α ἰ ῶ δ α ἰ (carmina) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐ π ω δ ο ἰ (epodi) εἰς ἓν βιβλίον, ποιήματα σκωπτικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' Ἑλληνοῦ ἱαμβικοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἑκατοντάετηρος ὕμνος (*carmen saeculāre*), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῆ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παίδων καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π. Χ. Σατυρικά δὲ εἶναι : α) αἱ Σάτιραι (*Satirae* ἢ *Sermōnes*) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἠθικὰς ἁλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγη ὠρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμωδίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, β) αἱ Ἐπιστολαὶ (*epistolae*) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περιῖπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμωδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ ἄρτις ἢ Ἐπιστολὴ πρὸς Πείσωνας (*ars poetica* aut *epistola ad Pisōnes*) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπουρνίου Πείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

Ὁ Ὅρατιος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ᾠδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιοῦτων. Ἀνεδείχθη δ' ὄντως ἀφαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικά δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὁποίων προσρέπει καὶ τοὺς ἄλλους, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ 259 « *vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna* » ἦτοι « Ὑμεῖς τὰ ἑλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Ὅρατιου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. Ἡ φιλία, ὁ ἔρωσ, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσις του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπελίαν. Ἄν καὶ ἐμιμήθη τοὺς Ἑλληνας λυρικοὺς, τὸν Ἀρχιλόχον, τὴν Σαπφῶ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγραφεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὁποία καταφαίνεται ἡ γνησίᾳ ρωμαϊκῇ ψυχῇ του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνά χεῖρας ἐκλεκτῶν ᾠδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλιθεὶς τὸ ἀτομικὸν τοῦ ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῦτον, ἀφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος τοῦ Οὐεργιλίου, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἑρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὕμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

Ἡ ε' εἶναι εὐχὴ πρὸς τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἡ στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρηνῶν, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργιλίου φίλου Κοῖντιλίου Οὐάρου.

Ἐν τῇ ζ' ἐξωτερικεύει τὴν ἀμετρον χαρὰν τοῦ ἐπὶ τῇ ἡττῇ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλείσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ τοῦ Πομπηίου Οὐάρου.

Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἑαυτὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἐξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἥραν καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἐμπνευσίῳ του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὐγουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἣτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν ᾠδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1. Maecenas, atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum,
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis
5. evitata rotis, palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos ;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus,
- illum, si proprio condidit horreo
10. quidquid de Libycis verritur areis ;
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus
- numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare;
15. luctantem Icaris fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi
- laudat rura sui ; mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
20. nec partem solido demere de die
- spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae ;

- multos castra iuvant et lituo tubae
 25. permixtus sonitus bellaque matribus
 detestata. manet sub Jove frigido
 venator, tenerae coniugis immemor,
 seu visa est catulis cerva fidelibus,
 seu rupit teretes Marsus aper plagas.
30. me doctarum hederæ præmia frontium
 dis miscent superis, me gelidum nemus
 Nympharumque leves cum Satyris chori
 secernunt populo, si neque tibus
- Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
 Lesboum refugit tendere barbiton.
35. quodsi me lyricis vatibus inseres,
 sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1. Sic te diva potens Cypri,
 sic fratres Helenæ, lucida sidera,
 ventorumque regat pater
 obstrictis aliis præter Iapyga,
5. navis, quæ tibi creditum
 debes Vergilium ; finibus Atticis
 reddas incolumem precor,
 et serves animæ dimidium meæ.
- illi robur et æs triplex
10. circa pectus erat, qui fragilem truci
 commisit pelago ratem
 primus, nec timuit præcipitem Africum
- decertantem Aquilonibus,
 nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15. quo non arbiter Hadriæ
 maior, tollere seu ponere volt freta.

- quem mortis timuit gradum,
qui siccis oculis monstra natantia
qui vidit mare turgidum et
20. infames scopulos Acrocerania?
- nequicquam deus abscidit
prudens oceano dissociabili
terras, si tamen impiac
non tangenda rates transiliunt vada.
25. audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum (nefas !)
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.
- post ignem aethera domo
30. subductum macies et nova febrium
terris incubuit cohors,
semotique prius tarda necessitas
- leti corripuit gradum.
expertus vacuum Daedalus aëra
35. pennis non homini datis ;
perrupit Acheronta Hercules labor.
- nil mortalibus ardui est :
caelum ipsum petimus stultitia, neque
per nostrum patimur scelus
40. iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1. Scriberis Vario fortis et hostium
victor, Maeonii carminis alite,
quam rem cumque ferox navibus aut equis
miles te duce gesserit.
5. nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii

nec cursus duplicis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum

- conamur, tenues grandia, dum pudor
10. inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni.

- quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15. nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?

- nos convivias, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrium
cantamus, vacui sive quid urimur,
20. non praeter solitum leves.

4. (X)

1. Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae.

5. te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem
callidum quidquid placuit, iocoso
condere furto.

- te, boves olim nisi reddidisses
10. per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus phāretra
risit Apollo.

- quin et Atridas, duce te, superbos
Ilio dives Priamus relicto
15. Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra fefellit.

- tu pias laetis animas reponis
 sedibus, virgaque levem coërces
 aurea turbam, superis deorum
 20. gratus et imis.

5. (XXI)

1. Dianam, tenerae dicite virgines,
 Intonsum, pueri, dicite Cynthium
 Latonamque supremo
 dilectam penitus Jovi.
5. vos laetam fluviiis et nemorum coma,
 quaecumque, aut gelido prominet Alcido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi;
- vos Tempe totidem tollite laudibus
 10. natalemque, mares, Delon Apollinis
 insignemque pharetra
 fraternaue umerum lyra.

- Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 15. Persas atque Britannos
 vestra motus aget prece.

6. (XXIII)

1. Quis desiderio sit pudor aut modus
 tam cari capitis ? praecipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.
5. ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget ! cui Pudor et Justitiae soror,
 incorrupta Fides, nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem ?

- multis ille bonis flebilis occidit,
 10. nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
 tu, frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

- quid ? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15. num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida

non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1. Nunc est bibendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus ; nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.

5. antehac nefas depromere Caecubum
 cellis a vitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat

- contaminato cum grege turpium
 10. morbo virorum, quilibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria, sed minuit furorem

- vix una sospes navis ab ignibus,
 mentemque lymphatam Mareotico
 15. redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volentem

remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
20. Haemoniae, daret ut catenis
fatale monstrum. quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expavit ensem nec latentis
classe cita reparavit oras.
25. ausa et iacentem visere regiam
vultu sereno, fortis et asperas
tractare serpentes, ut atrum
corpore combiberet venenum,
deliberata morte ferocior;
30. saevis Liburnis scilicet invidens
privata deduci superbo,
non humilis mulier, triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

1. O saepe mecum tempus in ultimum
deducte, Bruto militiae duce,
quis te redonavit Quiritem
dis patriis Italoque caelo,
5. Pompei, meorum prime sodalium ?
cum quo morantem saepe diem mero
fregi, coronatus nitentis
malobathro Syrio capillos,
tecum Philippos et celerem fugam
10. sensi, relictā non bene parmula,
cum fracta virtus, et minaces
turpe solum tetigere mento ;
sed me per hostis Mercurius celer
denso paventem sustulit aëre ;

15. te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Jovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec

20. parce cadis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25. curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1. Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates, neque in terris morabor
longius invidiaque maior
5. urbes relinquam, non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae

10. pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori

15. Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos.

- me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi
noscent Geloni, me peritus
20. discet Hiber Rhodanique poter.

absint inani funere neniae
luctusque turpes et querimoniae;
compesce clamorem ac sepulcri
mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1. Martiis caelebs quid agam Calendis
quid velint flores et acerra turis
plena miraris positusque carbo in
caespite vivo,
5. docte sermones utriusque linguae!
voveram dulcis epulas et album
Libero caprum prope funeratus
arboris ictu.
- hic dies anno redeunte festus
10. corticem adstrictum pice demovebit
amphorae fumum bibere institutae
consule Tullo.
- sume, Maecenas, cyathos amici
sospitis centum et vigiles lucernas
15. perfer in lucem: procul omnis esto
clamor et ira.
- mitte civilis super Urbe curas:
occidit Dacus Cotisonis agmen,
Medus infestus sibi luctuosis
20. dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber, sera domitus catena,
 iam Scythae laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25. negligens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae et
 linque severa.

11. (XXV)

1. Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum ? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova ? quibus
 antris egregii Caesaris audiar

5. aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Jovis ?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

- Edonis stupet Euhias
 10. Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

- ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
 15. Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,

- nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar, dulce periculum est,
 o Lenaeae, sequi deum
 20. cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis

5. annorum series et fuga temporum.
non omnis moriar multaue pars mei
vitabit Libitinam; usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium

- scandet cum tacita virgine pontifex.
10. dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens,

princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, coman.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ι. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Ι

1 - 6. *atanus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus - a - um*, τοῦ ρ. *edo* = γεννώ. *decus - oris* = κόσμημα. *iuno - vi - tum* (α') = ἀρέσκω. *curriculum - i* = ἄρμα. *meta - ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπὰς τοῦ ἱπποδρόμου). *evito* ρ. (α') = διαφεύγω. *palma - ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *eveho - xi - ctum* (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψῶ· ἡ φυσ. σ.: *sunt quos* (= *nonnullos*) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis feroidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ *meta* καὶ *palma* ὑποκ. τοῦ *evehit*). *Maecenas - atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἱππεὺς Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis - e* = εὐμετάβολος, ἀσταθής. *turba - ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *proprius - a - um* = ὁ ἴδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολών. *verro - rri - rsum* (γ') = σαρώ (σαρώνω). *area - ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergemini honores* λέγονται: ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραιτωρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae*: διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo - di - ssum* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum - i* = τὸ σκαλιστήριο, ἡ ἀξίνη. *condicio - onis* = ἡ πρότασις, ὁ ὅρος. *numquam demoveas* = οὐδέποτε ἤθελες ἀπομακρύνει. *trabs - bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco - ui - ctum* (α') = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α') = παλαίω. *mox* ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re - facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis - is* = ἡ σχεδιά, πλοῖον. *quassus - a - um* (τοῦ ρ. *quatior*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἄπειρος. *Attalicae condicioes*: διότι τὰ πλοῦτῃ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. Ὁ Ἀτταλος ὁ ΙΙΙ (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσῃ τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ρωμαίους. *Cypria trabs*: διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ἱκανοὶ ἔμποροι. *Africus* =

ὁ λιψ (κοιν. γαρμπής), θελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ἄνεμος. 19 - 29. *proclun - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - spreui - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγορῶ. *nunc . . . nunc* = ὅτ' ἐμέν... ὅτ' ἐδέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - is* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά : *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae* = παρὰ τὴν ἡρεμον πηγὴν (κεφαλόφρουσον) ἱεροῦ ὕδατος· (αἱ πηγαὶ ἦσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Jove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo. seu - seu* = εἶτε - εἶτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - elis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicus* : καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ ὁμώνυμου ὄρους τῆς Ἰταλίας. *sub Jove frigido* : διότι ὁ *Juppiter*, ὡς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, ὄνομα λαοῦ ἰταλικοῦ. 30 - 36. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἱερὸν τοῦ Βάχχου, τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. *gelidus*, ἐπίθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -oreui - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν ὄργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, ὀνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὄργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous* : διότι ἡ Σαπφῶ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ θου π. X. αἰῶνος, ἦσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - is* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *ferio - ire* (δ') = πλήττω. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐὰν με κατατάξῃς μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θά πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ - ΩΔΗ ΙΙΙ

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις (Ἀφροδίτη), ἥς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἱερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία Ἀφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποιήσεις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡλεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ἰστῶν φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διόσκου-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis* (ventis). *Iapyx - ygis* = ὁ Ἰάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς Ρωμαίους ἦτο κυρίως ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίαν εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἶθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, ὦ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὸν τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον οὕτω *debet*. *reddo* (ρ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἥμισυ. 9 -16. *robur - oris* = ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη) ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui...* πρβλ. « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει... ». *fragilis - is* ἐπίθ. = εὐθραυστος. *trux - cis* ἐπίθ. = ἄγριος (*fragilis ratis - trux pelagus, ἀντίθεσις*). *praeceps - itis* (*prae - caput*) = προπετής, ὀρμητικὸς. *Hyades - um* = αἱ Ὑάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. Ἡ ἐπιτολὴ των ἐνομιζέτο ὅτι ἐπέφερον ὑετοὺς καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo* (*Noto*) β' ὄρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = δικαιοτήτης, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδρία, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ὀρμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *vult* ἀντὶ *vult* τοῦ *volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμὸς, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (*ille homo*) *qui...* : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἕνα προσβάλλη τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν εἶναι ἀρνητικὴ. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλλομένων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ Ἀκροκεραύνια, ὄροσειρὰ τῆς Ἠπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλὰ κορυφαὶ των πολλὰκις ἐπλήττοντο ὑπὸ κεραινῶν. *nequicquam* ἐπίρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssum* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικὸς, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσια (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοῖα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμηταὶ θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ρ. *perpetior* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται ὀρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas!* = ἐπιφ. φεῦ !,

εκφράζον τὴν ὀδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου. 27 - 40. *Iapei genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεύς, ὅστις ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐννοεῖ τὸν ὀλέθριον δόλον, δι' οὗ ὁ Προμηθεύς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαραί. *noxa febrium cohors* = νέον πλήθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ *semoveor*) = ὁ ἀπομεμακρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἄνθρωποι δηλ. πρότερον ἦσαν μακροβιότεροι, ἔνεκα ὅμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *experior*, ρ. = λαμβάνω πείραν, δοκιμάζω. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἄθλος. *perrupit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν Ἄδην ἦτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil = nihil. nihil ardui est* = οὐδὲν ἄναντες, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem*, ὑποκ. τοῦ *ponere. iracunda fulmina* = τοὺς ὀργίλους κερανοὺς του.

5. BIBLION I - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Sciberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου. *Varius* (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικός καὶ τραγικός ποιητῆς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maenii carminis aliti* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὁ Ὀμηρος). *ales - itis* = ὁ πτερωτὸς (ἐνταῦθα ὁ κύκνος). *Maenonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικουσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησε τὸν Ὀμηρον. *quam rem cumque* τμησις, ἀντὶ *quamecumque rem...* *miles* περιληπτ. *navibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίππας (Μ. Οὐψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπὴς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγουστειῶν χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου. *nos* = ὁ Ὀράτιος καὶ οἱ ἴσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφροσύνη). *conor* ρ. = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = ὁ στόμαχος.

χόλος. *Pelidae* . . . *nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ Ὀμηρικὸν πολῦτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). Ὁ ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀγρίππα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. «Πελοπιδῶν κακά». *tenuis - is* ἐπίθ. = λεπτός, ταπεινός. *grandis - is* ἐπίθ. = ἄδρός, ὑψηλός. *imbellis* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. Ἡ φυσ. σειρά εἶναι: *Musaeque potens imbellis lyrae. veto ui - itum* (α') = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum* (γ') = ἀποτριβῶ ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = ὁμηρικὸν «κλέα». *culpa ingeni* = ἡ ἀφύτα. 13 - 20. *tunica - ae* = ὁ χιτῶν. *quis scripserit digne?* = τίς ἤθελεν ὑμνήσει ἐπαξίως; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ Ἄρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, «χαλκοχίτων» ἀδάμας κατὰ τοὺς ὁμηρικὸς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἠνίοχος τοῦ Ἰδομενέως. *ope Palladis* (ὄρ. Ἰλιάδ. Ε, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἴσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = ὄνυξ. Ἡ φυσ. σ.: *nos cantamus convivía, nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes*: αἱ ἐρωτικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφύεστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ «κομμένα νύχια». *vacuus*, ἐπίθ. = κενός. Ἡ σειρά εἶναι: (*sive*) *vacui* (amore) (*sumus*), *sive quid urimur* = εἶτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἶτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρωσ, «εἴμεθα τσιμπημένοι». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὐθυμοί.

4. BIBLION I - ΩΔΗ X

1 - 20. *Facundus*, ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ Ἄτλας πατήρ τῆς μητρὸς τοῦ Ἑρμοῦ Μαΐας. *cultus* = τὰ ἤθη. *catus*, ἐπίθ. = νοῦνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνθηθείας τῆς εἰσαχθείσης διὰ τῆς παλαιστρας, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ). Ἡ φυσικὴ σειρά εἶναι: *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fefellit*: εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἐχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατοπέδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 χ. ἐξ.). *levis turba* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἄδου σκιῶν) (πρβλ. Ἑρμῆς ψυχοπομπός).

5. BIBLION I - ΩΔΗ XXI

1 - 4. *dicite* = ὑμνεῖτε. *intonsus* = ἄκαρτος : ἐπίθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthius* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὕτω καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligio*) = ἠγαπημένος. Ἡ ὠδὴ ἔχει μορφήν χορικοῦ ἔσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ψάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεῦτερον παρθένοι, ὡς δεῦτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὐρύνεται κατωτέρω καὶ ψάλλεται ἢ μὲν δευτέρα στροφή ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παιδῶν, ἢ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἢ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluviiis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία Ἄρτεμις). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἄλσῶν. *quaecumque* (*coma*). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Ἄν. τῆς Ρώμης. *promineo* ρ. (β') = ἐξέχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἑρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis - is* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἐξ ἴσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικά Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγνεῖῳ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἱερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἄρρη. *insignemque umerum (Apollinis pharetra et fraterna lyra)*. ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *Hic* (*Apollo*). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ρωμ. πολιτείας Ὀκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρεταννοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐριδῶν. Ἡ φουσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (*Apollo*) *vestra prece ager* (ἀντὶ *abiget*) *bellum... a principe... in Persas*.

6. BIBLION I - ΩΔΗ XXIII

Quis . . . sit = δυνητ. εὐκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *iam cari capitis*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*. *praecipere* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη : μουσα τῆς τραγωδίας, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ὑγρός, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἰκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (*Varus*), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὁράτιον· ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκίτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας συνδεδυασμένας εἶχεν ὁ Κοϊντίλιος καὶ αἱ ὁποῖαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὁμοίον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis - is* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβῆς (ἡ εὐσεβεία σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑποστ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον ὄργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδῆ, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὁρφέως μῦθον. *num redeat?* ἄραγε ἤθελεν ἐπανέλθει ; *uirga - ae* = ἡ ράβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . computerit* = ἅπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ ποῦ...). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸ ν' ἀνοίγῃ ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ Ἄδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωὴν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ Ἄδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia*, ὑπέροχος συμβουλή. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. BIBLION I - ΩΔΗ XXXVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. *Saliares dapes* = Σάλιαι εὐωχίαι. *Salii*: οἱ Σάλιοι ἦσαν ἱερεῖς τοῦ Ἄρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἕνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἄρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἤγον μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν καὶ ἐχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἄδοντες ὕμνους (*carmen saliare*). Τὴν ἑορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εὐωχίαι. *pulvinar - aris* = προσκεφάλαιον, ἕλίνη. Κατὰ τινα ἑορτὴν *lectisternium* καλουμένην, οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εὐωχίαν. Τοῦτο ἐγένετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. *sodalis - is* = σύντροφος, ἐταῖρος. *antehac*, δηλ. πρὸ τῆς ἥτις τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἠπειλεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. *Caecubum vinum* = Καΐκούβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. *avitus* = προγονικός. *depromo* = ἐξάγω. Ἡ φυσ. σειρά: *dum regina* (*Aegypti*) *parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio* (*Romano*). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ρώμης. *demens ruina* = ἄφρον' ἐρείπιον· ἀντὶ *demens regina*. *contamino* (ρ. α') = μαιίνω. *cum contaminato grege morbo turpium virorum*: ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. *impotens - ntis* = ἀκρατής. *impotens sperare quidlibet*: ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἡλιπίζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. *fortuna dulci ebria* = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εὐτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων). Ἡ εὐτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γεννᾶ μέθην. 13 - 32. *minuo*, ρ. = μειῶ. *vix una sospes navis* = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). *lymphatus*, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ *nymphatus* = νυμφόληπτος, μαινόμενος. *Mareotico* (*vino*) = ὑπὸ Μαρεωτικῶ οἴνου· περίφημος εὖοσμος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. *volantem* (*reginam*) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασιλίσσαν. *remis adurgens* = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνας. *accipiter - tris* = ὁ ἰέραξ. *velut accipiter adurget molles columbas* = ὡς ἰέραξ ὀρμᾶ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. Ὀμήρ. Ἰλιάδος X, στ. 139: « ἤυτε κίρκος ἐλαφρότατος πετεινῶν οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). *campi Haemoniae* = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. *Haemonia* ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

nivalis - is, ἐπίθ. = χιονώδης. *fatale monstrum* : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ὡς μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανές φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. *muliebriter* ἐπίρ. = θηλυπρεπῶς. *nec muliebriter exravit ensem* : ὅτε ὁ Αὐγουστος ἔπεμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. *nec latentes oras reparavit cita classe* = καὶ δὲν ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχείας στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωκλήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτήν ὡς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno* = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲ ἰλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορον τῆς ἠρειπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἤττάν τῆς, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφορὰν τῆς ἐξ ἐγωϊσμοῦ. *fortis et tractare asperas serpentes* = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς τῆς ἀγρίους ὄφεις. *deliberata morte ferocior* = τολμηροτέρα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά : *invidens non humilis mulier privata deduci superbo triumpho saevius Liburnis* = μὴ θέλουσα ἢ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἐκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ρώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λυβυρνικὴ αὐς : Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.

8. BIBLION II - ΩΔΗ VII

O Pompei . . . prime meorum sodalium . . . deducte. Ὁ Πομπήιος Οὐάρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce* : ἐνοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἧς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὐάρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν. *Quiritem* : ἐνοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαίωματα, ἅτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρηκτοι. *morans dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραὶ καὶ ὡς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακράι (πρβλ. ἡ ἡμέρα μου φάνηκε χράνος). *merum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στίλβουσαν κόμην. *Malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἐλαιώδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. *brillantine*). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασα· ἐν διὰ δύοϊν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene*. Ὁ Ὀράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (*tribunus militum*) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμητιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *minax - acis* = ὁ ἀπειλητικὸς : *minaces* εἶναι οἱ ἄνδρες οἱ στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οὔτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solūm tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ρυπανθὲν διὰ τοῦ αἵματος τῶν γενναίως πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *raveitem* = κατεπτοημένον. *Mercurius sustulit* : ὁ λόγιος Ἑρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἐξήρασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν τάξεων (πρβλ. Ἰλ. Γ, στ. 309, Ε, στ. 312 κ. ἐξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυομένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὔτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὐάρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἤτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ ὀφειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Jovi* : ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἶχε κάμει τὰ μα, ἂν σωθῆ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἀνέπαυε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακροῦς στρατείας μέλη του. Ἰσως ὅμως νὰ ὑπονοῆ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἔπαθλον τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πῆλινον). *destino*, ρ. α' = τάττω, ὀρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγὰς « γέμιζε. . . κέρα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *carax - acis* = εὐρύχωρος. *arium - ii* = τὸ σέλινον. *udus - i*, ἐπίθ. = ὑγρός, εὐκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* ρ. α' = σπεῦδω. Ἡ φουσ. σειρὰ τῶν λέξ. : *quis (curat) deproperare*

myrto ἡ ἄτακτος πλοκή δηλωτικῆ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιη-
τοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *iactus Veneris* = ὁ βόλος τῆς Ἀφρο-
δίτης. Κατὰ τὴν παιδιὰν τῶν ἀστραγάλων (εἶδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν
οἱ ἀστράγαλοι ριπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τοὺς
ἀριθμούς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βο-
λή· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολή
ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* ρ. ἀ' = βακ-
χεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἰδωνοί· λαὸς Θρακι-
κός, οἰνοπότης, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto
amico dulce est mihi furere*: καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκῆτων εὐαρέστων
γεγονότων λέγομεν «Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τῆ χαρὰ μου».

9. BIBLION II - ΩΔΗ XX

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ *usitor*) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνή-
θης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis - is* =
δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητῆς. *urbis* ἀντὶ *urbes*. Ἡ φυσ.
σειρά: *ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec
tenui penna. biformis*: διότι φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποι-
ητῆν. Ὁ Ὁράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον «Θηβαῖον Κύκνον». Κατὰ
τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔξουν ὑπὸ μορφῇ
κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἰκανότητα πρὸς τὴν ᾠδὴν. *non ego . . .
obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν
ὁποῖον προσφωνεῖς (μὲ τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebor unda*
= οὔτε θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀ-
λίγων (τὸ σημερ. ἰδοῦ - ἰδοῦ). *residunt* τοῦ *resido* = ἐπιπάθημαι, περι-
βάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mu-
tor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *su-
perne* = ὑπερθεν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* =
λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior
Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ Ἰκάρου τοῦ υἱοῦ
τοῦ Δαιδάλου· (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὄχι τὴν
πτῶσιν τοῦ Ἰκάρου). *gementis Bospori litora* = τοῦ στεναζόντος
Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἐξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ πα-
φλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρ-
ταις. Ἡ χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμι-
δίας. *canorus ales* = ᾠδικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὑπερβορείων ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : *me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικός (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἴβηρ (Ἰσπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani junere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἶμαι ἀθάνατος) κηδεῖαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, ὅταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηνία, ὁ ἐπι-κῆδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανάσιαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuius* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἄφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομι-σμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. BIBLION III - ΩΔΗ VIII

caelebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae feminae*: κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναι ἐώρταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου τὰ *Matronalia* πρὸς τιμὴν τῆς *Junonis Lucinae* ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλίνθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὀράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae*: ἐννοεῖ τὸν Μαικήναν, ὅστις ἦτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. *noceo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κἀνὼν τάμα ». *epulae - arum* = ἐορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τοὺς ἄνω θεοὺς ἔθουον λευκὰ ζῶα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθην. *arboris ictus. ictus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν ὅποῖον διέτρεξε, πληγεῖς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἐορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· *hic dies demovebit corticem* (προσωποποιεῖται). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instituta bibere fumum* : οἱ Ρωμαῖοι κατεσκευάζον συνθήως τὴν οἶναποθῆ-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἐστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ιδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo*: ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὑπατος τὸ 33 π. Χ., ὅτε ὁ Μαικίνας ἐχάρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume* τοῦ *sumo - mpsi - tum* (γ') = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σῶος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωῒας. (Ὁ Ὁράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμῃ παννύχιον ἑορτήν). *procul esto omnis clamor*: ὁ ποιητὴς διαβεβαίωι τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super urbe curas*: εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικίναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτε λιγάκι ἔξω ». Ὁ Ὁκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτὴν του τὸν Μαικίναν. *Cotiso - onis*: βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡττηθεὶς τῷ 29 π.Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἐχθρὸς. *dissideo - edi - essum* (β') = δίσταμαι. *Medus dissidet sibi*: ἐνοεῖ τὰς ἐμφύλιους ἔριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis*: διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κονταβρικὸς: ἔθνος Ἰσπανικόν. (Οἱ Ἰσπανοὶ ἡττήθησαν τῷ 29 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὄψιμος. *laxo*, ρ. α' = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret*: ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρω διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ιδιώτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολὺ, « ρίξτε λίγο ἔξω ». *cape laetus dona prae-sentis horae* = φαιδρὸς δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

II. BIBLION III - ΩΔΗ XXV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. *nemus - oris* = δρυμός, δάσος. Ἡ φυσ. σειρά: *in quae nemora aut in quos specus agor*: θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἑαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor*, ρ. = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὁμοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὐιάς, Βάκχη, Μαινάς. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lu-*

stratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *devius - a - un* (*de via*) = ὁ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ὢν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium vertere* = τῶν δυναμέων νὰ ἐκριζώσουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *rampinus - i* = βλαστός ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. BIBLION III - ΩΔΗ XXX

Perennis - is (*per - annus*) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *situs - us* = ὁ εὐρώς (κοινὸς μοῦχλα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὐρώς, τὸ εὐρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρώσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax*: ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὕδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω ὀλόκληρος. (Ἐκ τοῦ « ἐγὼ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμά μου θὰ ζῇ εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα μου). *Libitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη, Ἀφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens = dum scandet* = ἀδιαλείπτως νέος. *dum scandet Capitolium*: δηλ. αἰώνιος, διότι κατὰ τοὺς Ρωμ. ἡ πόλις των ἤτο αἰώνια. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπηλῆς παρθένου: ἔνοσῃ τὴν *Vestalem maximam*, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν *Pontificem* ἴστατο σιωπηλὴ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὔφιδος, ποταμὸς τῆς Ἀπουλίας, πατρίδος τοῦ Ὀρατίου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας. *pauper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεύων χώρας ἀύχμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὕδατα. *obstrepro - ui - itum* (γ') = ψοφῶ, θορυβῶ. *humili potens (factus)*: ὁ Ὀράτιος, διότι ἤτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρική ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis = quam (superbiam) meritis quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. Ὁ Ὀράτιος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Οὐεργιλίου Αἰνεῖας	Σελ. 1 - 1
1. Εἰσαγωγή	» 5 - 5
2. Κείμενον	» 21 - 39
α. Βιβλίον I	» 17 - 22
β. Βιβλίον II	» 23 - 31
γ. Βιβλίον III	» 32 - 35
3. Ἑρμηνευτικαὶ σημειώσεις	» 37 - 91
α. Βιβλίον I	» 37 - 59
β. Βιβλίον II	» 60 - 80
γ. Βιβλίον III	» 81 - 91
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	» 93 - 152
1. Προλεγόμενα	» 97 - 108
2. Κείμενον	» 109 - 116
3. Ἑρμηνευτικαὶ σημειώσεις	» 117 - 152
III. Ὀρατίου Ὠδαί	» 153 - 192
1. Εἰσαγωγή	» 157 - 161
2. Κείμενον	» 163 - 173
α. Liber primus	» 163 - 169
β. Liber alter	» 169 - 171
γ. Liber tertius	» 171 - 173
3. Ἑρμηνευτικαὶ σημειώσεις	» 175 - 188
α. Βιβλίον I	» 175 - 183
β. Βιβλίον II	» 183 - 186
γ. Βιβλίον III	» 186 - 188

ΕΞΩΦΥΛΛΟΝ : ΛΟΥΪΖΑΣ ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΒ' / Γ' / ΙΑ' 1968 (VI) - ΑΝΤ. 50.000 ΣΥΜΒ. 1662/20-7-68

Ἐκτύπωσις — βιβλιοδεσία Ἄφρων Γ. ΡΟΔΗ — Ἀμαρουσίου 53 — Ἀμαρούσιον

3400
£10

472

1605

